

CUPRINSUL

I.

- Aurel A. Mureșianu:* La împlinirea unui veac de la
întemeierea Gazetei Transilvaniei
Valer Literat: Din Țara Oltului. Insemnări vechi
din biserici noi
Dr. A. Sulica: Amintiri din Războiul de Intre-
gire a Neamului
Ax. B.: Din ziarul prof. A. Ciortea

II.

Versuri:

- Al. Petöfi-S. Tamba:* Către primăvară
Ecat. Pitiș: Nopti de veghe
Aurel Marin: a) Trecea vântul, b) Poem
H. Petra-Petrescu: Ploaia
Dimitrie Danciu: Singurătate
C. Pârlea: Inscripție la Putna
N. Hurlup: Pagina de umor și satiră

Proză:

- Victor Tufescu:* Nucul cel bătrân din fundul
grădinii
Elisabeta Hențiu: Infrângeri
Petru Teodorescu,
Aurel Marin, Dr. V. } Dări de seamă
Tufescu, T. Bodogae, Ax.
B., G. Călinescu (repr.):

Bibliografie și paginile administrației.

TARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

**Redacția și
Administrația** } **Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov**

**Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecariu,
com., Str. Voevodul Mihai, colț cu Mih. Weiss.**

Costul abonamentului anual:

Pentru particulari Lei 230—
" școalele primare " 300—
" școalele secundare și
primăriile comunelor rurale " 350—

Pentru alte instituții și autorități Lei 500—
In străinătate " 400—
Abonamentul se achită **anticipativ.**

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se inapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipograful numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 220, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 548

3 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 328

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare. In lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei a primirii abonamentului și doresc să li se trimită chitanța de achitarea abonamentului, vor adauga la costul abon. încă 12 lei (5 pt. timbre și 7 pt. expedifție)

*

Oricine reține vreun număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.

Nu luăm notă de cuprinsul revistelor ce ni se trimit decât în măsura reciprocității.

Lucrările primite la red. vor fi amintite la „Bibliografie“. Recenzii se fac numai publicațiilor trimise în două exemplare.

Reproducerea, fără indicarea izvorului este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22.

Anul X.

Martie-Aprilie 1938

No. 2.

La împlinirea unui veac de la întemeierea Gazetei de Transilvania

de Aurel A. Mureșianu

Ideile au premers întotdeauna faptelor mari în istoria omenirii. La 'nceputul oricărei mișcări culturale, la 'nceputul oricărei reforme sociale, la 'nceputul oricărui progres economic și național al popoarelor și al statelor, vom întâlni gândul și cuvântul acelora cari au fost destinați de însăși firea lucrurilor și înlănuirea istorică a activității individului în complexul omenirii, de a da directive noi, de a îndruma spre cultură și progres, spre unire și spre mărire neamuri întregi.

Este clar că progresul și avântul popoarelor, atârnă, pe lângă condiția fundamentală a libertății lor de acțiune și viață, mai presus de toate de pătrunderea cât mai largă în masele lor a ideilor și învățăturilor conducătorilor lor epocali. De aceea este ușor de înțeles de ce *forurile*, cari erau nu numai târguri, ci și locuri de unde se făcea administrația și se împărțea justiția poporului roman, forurile în care au răsunat glasurile lui Cicero și Caesar sau chiar ale unui Octavian August și Traian, au format, mai ales în timpul republicii, centrul și nucleul însăși vieții de stat a puternicei Rome. Rolul acestor foruri, în cari sub numirea de *acta diurna* au apărut și primele manifestări rudimentare ale unor publicații informative zilnice, și în cari se forma așa zicând opinia publică, a trecut în evul de mijloc asupra adunărilor populare și a târgurilor cetăților mari, ca Veneția, — unde găsim din vechi timpuri așa numitele *notizze scritte*, „însemnări scrise“ zilnice, făcute la 'nceput cu mâna, și cari se vindeau cu fracțiunea monetară numită *gazzetta*, de unde originea numelui jurnalelor la popoarele latine — iar mai târziu, după invenția tiparului și mai cu seamă începând cu secolul al

18-lea, el a trecut în mare parte asupra *presei periodice, politice și informative*.

Nici până astăzi nu s'a lămurit și precizat deplin partea pe care slova scrisă și în primul rând presa periodică a avut-o în transformarea sufletească a popoarelor Europei și formarea națiunilor și statelor ei moderne. Gradul frumos și înaintat de cultură spirituală și materială la care ajunsese Franța lui Richelieu și a lui Mazarin, nu ni l-am putea nicidecum închipui fără efectul binefăcător asupra ei al răspândirii *prin tipar* a produselor cărturarilor ei, dar avântul cel mare pe care l-a luat literatura și cultura franceză în decursul domniei lui Ludovic XIV și mai cu seamă în veacul al 18-lea, se datorește nu numai îndrumărilor celor doi oameni providențiali amintiți mai sus, ci în foarte mare măsură apariției și desvoltării presei periodice, inaugurate prin celebra *Gazette de France* a lui Renaudot, apărută în deceniul al treilea al veacului al 17-lea. Presa periodică a fost cea care a răspândit ideile mântuitoare ale marilor cugetători și enciclopediști francezi în masele largi ale poporului, până atunci exclus în marea lui majoritate de la viața de stat, și tot ea a fost cea care a condus acest popor și la exoperarea cu forța a desrobirii și libertății lui prin revoluțiunea de la 1789, care, cu toate actele ei violente și sângeroase — inevitabile la originea oricărei reforme mari în istoria omenirii — a așezat temelia adevărată a renașterii popoarelor europene, și mai ales a celor romanice, și a făcut, precum afirma cu atât de multă dreptate fostul meu profesor de la „Școala de științe politice” din Paris, istoricul și academicianul Emile Bourgeois, „ca poporul francez să devie într'adevăr — o națiune.”

Vântul de libertate și de progres, care a străbătut și vechea împărăție de drept divin a Habsburgilor în timpul domniei lui Iosif II, a fost rezultatul influenței binefăcătoare a scriitorilor și cugetătorilor latini din ultimele două veacuri, influență care a avut un efect puternic și asupra literaturii și a spiritului public al statelor germane. Nu este deci mirare că și la Români dintre Tisa și Carpați primele încercări de a înființa o presă periodică s'au făcut după edictul „pentru libertatea tiparului” de la 11 iunie 1781 al lui Iosif II. *Până pe la această vreme nici chiar Ungurii n'au avut încă presă în limba lor națională.*¹⁾

¹⁾ Cele dintâi gazete apărute în Ungaria, *Mercurius Hungaricus* (1705—1711) și *Nova Posonensia* (1721—1760) au avut un colorit clerical-umanist și au fost scrise în l. latină. Abia în deceniul al 4-lea al veacului al 18-lea a apărut la Buda ziarul: *Ofnerischer Mercurius*, scris însă în limba germană. Tot nemțește a fost scris și ziarul următor, *Pressburger Zeitung*, apărut la 1764. Cel dintâi ziar scris în limba ungurească a fost *Magyar Hirmondó*, apărut la Pojun (Bratislava), la 1 Ian. 1780, dar și acesta a încetat să apară la 1788.

Se cunosc străduințele din acele vremuri ale unei „soțietăți“ de învățați și cărturari români ardeleni, „preoți, dohtori, filosofi, istorici și alți mai mulți“, de a scoate în înțelegere cu tipograful privilegiat din Sibiu Martin Hochmeister — care începuse a tipări la 1783, în limba germană, primul ziar ardelean *Siebenbürger Zeitung* — și o „Foaie românească pentru popor“ (*Wallachische Zeitung für den Landmann*), pentru care ei obținură în 1789 aprobarea guvernului și din care a și apărut, după Bariflu și istoricul ungur Alexe Iakab, primul și unicul ei număr în anul 1791.¹⁾ Ceeace a împiedecat însă reușita acestei mărețe întreprinderi n'a fost atât „lipsa de abonați indestulători și asigurarea acoperirii cheltuielilor“,²⁾ cât mai mult schimbarea bruscă de atitudine a stăpânitorilor țării în urma vântului de libertate națională care începuse să bată dinspre malurile Seinei și care anunța încă de pe atunci sfârșitul paradisului feudal.

Nu putem trece aici nici peste contribuția spirituală la deșteptarea neamului a corifeilor școalei blăjene și mai cu seamă peste aceea a noului „director“ al școalelor naționale unite din „mare prințipatul Ardealului“, *Gheorghe Șincai*, persecutat de mai marii țării pentru ideile sale „liberale“³⁾ și „răzvrătitoare“, și scos din acest motiv din postul său la 1794, anul culminant al revoluției de la Paris și al persecuțiilor din monarhia habsburgică împotriva aderenților ei. Tot în acest an fură confiscate și primele numere ale ziarului românesc, publicat la Viena, în secția „illyrică“ (sârbească) a tipografiei privilegiate a „nobilului de Kurzbeck“ de acolo, de vestitul cărturar și medic român ardelean *Ioan Molnár (Piurariu)*, fiul persecutatului „Popa Tunsu“ din Sad, în tovărășie cu marele bănățean *Paul Iorgovici*, întors de curând de la Paris, și însărcinat cu „revizuirea“ cărților românești ale tipografiei amintite. Cel dintâi care a împiedecat acum apariția gazetei românești a lui Molnár și Iorgovici, a fost guvernatorul Transilvaniei *Gheorghe Bánffy*, cel care la 1789 spunea în raportul său către „Cancelaria aulică“ din Viena că „pentru cultivarea poporului românesc... un jurnal este

¹⁾ Iakab Elek, *Istoria ziaristicii ardeleni până la 1849*, („Az erdélyi hir-lapirodalom története 1849-ig“) Budapesta, 1882, p. 14.

²⁾ I. Bianu, *Introducerea la „Publicațiile periodice românești“* de N. Hodoș și Al. Sadi Ionescu, tom I, București 1913, p. IX.

³⁾ O dovadă a preocupărilor sale cu ideile înaintate sociale ale filosofiei apusene, este și faptul că după întoarcerea lui de la Roma, unde făcuse aprofundate studii istorice, Șincai urmă, la Viena, cu nesațiu, în 1779—1780, în așa numită „Școală normală Sf. Ana“, cursurile de „drept natural, drept public universal și de dreptul ginților“ ale prof. von Felbiger. — A. Papiu Ilarianu, *Viața, operele și ideile lui G. Șincai din Șinca*, București, 1869 p. 121.

mai potrivit, decât în oricare altă parte“. „Astăzi, raporta acum Bánffy la Viena, răspândirea de ziare este mai puțin admisibilă decât orișicând, pentru că *prea stricdicioasele idei de libertate gallice* (franceze), se răspândesc cu mare iuteală“, așa că „ar putea pricinui o tulburare adâncă a liniștii publice.“¹⁾ Cancelarul Transilvaniei din Viena, Samuil Teleki (contele), de altfel un om învățat și cumpătat, motivează și el nevoia „*de a se interzice în viitor editarea și răspândirea aștorfel de ziare românești* (ca acelea a lui „Paul Jorkovics“) cu „primejdia“ ce ar constitui-o răspândirea știrilor despre „groaznicele întâmplări din Franța, în mijlocul „unui popor număros... primitiv... și neînvățat“, la care ar putea produce ușor „părerii greșite, concepții confuze“ și „ar putea avea urmări păgubitoare...“²⁾

Între cei dintâi cărturari de atunci ai Transilvaniei, cari contribuiau și la înființarea „*Soțietății Filosofoești a neamului românesc în mare Prințipatul Ardealului*“, de la 1795, societate care avea și ea de scop publicarea unei foi românești sub titlul *Vestiri Filosofoești și Moralicești*, dar care nu „va uita“ nici „*întâmplările politicești*“,³⁾ a fost aproape cu totul nebăgat în seamă numele celui mai bătrân dintre ei, al lui *Dimitrie Eustatievici*, învățatul și entuziastul Român brașovean, fiu al de asemenea învățatului și valorosului protopop al bisericii Sf. Nicolae de aici, *Eustatie Vasilevici Grid* († 1767).⁴⁾ Dimitrie Eustatievici, care fu numit, cam în același timp cu Gheorghe Șincai, „director al școalelor naționale neunite“ ale Transilvaniei, cu sediul în Sibiu, își făcuse studiile la celebra academie teologică a Chievului, întemeiată de mitropolitul Petru Movilă, și aici își rusificase și numele, și poate și aceasta a contribuit ca să nu i se dea de cătră istoricii noștri vechi importanța cuvenită în evoluția culturală a neamului nostru din Ardeal. Eustatievici, care se iscălea grecește *Eustathiadis*⁵⁾ și care figurează în istoria literaturii noastre vechi mai ales ca autor al primei gramatici românești cunoscute, dedicate în anul 1757 lui Constantin

¹⁾ Jakab, op. cit. p. 28.

²⁾ Adresa din 10 Mai 1794 a Cancelariei Aulice a Transilvaniei din Viena cătră monarh, la I. Lupaș, *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardelen, Sibiu*, 1926, p. 8.

³⁾ Bianu, op. cit. p. X—XII.

⁴⁾ Asupra acestui vrednic preot brașovean, coborîtor din neaoșa familie românească a „boierilor de Grid“, din ținutul Făgărașului, vezi lucrarea noastră: „*Luptele Românilor brașoveni pentru câștigarea independenței lor municipale (1735—1738)*“, în ziarul „*Carpații*“ 1927 și C. Mușlea *Protopopul Eustatie Grid*, în *Țara Bârsei*, nr. 2 și 3 din 1933.

⁵⁾ Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române, Epoca veche*, Sibiu, 1920. p. 169.

Vodă Mavrocrodă, și-a avut, alături de alți brașoveni de seamă, însemnătatea sa hotărâtă în pregătirea renașterii noastre naționale și întemeierea presei românești ardelenе, însemnătate care va trebui să fie mai bine lămurită și precizată în viitor.¹⁾

Stările tulburi și neliniștite din lăuntrul monarhiei habsburgice și marile ei crize economice și financiare din decursul războaielor napoleoniene, precum și frica mare a guvernanților maghiari de trezirea la viață politică a poporului românesc, au zădărnicit realizarea tuturor planurilor înființării unor „novele” sau „gazete” românești, precum ele au avut un efect defavorabil chiar și asupra presei maghiare.²⁾

Abia în 1814 dăm iarăși de urmele unor noi încercări de publicare a unei „novele” românești, pornite din preajma vestitei tipografii „crăiești” de pe lângă Universitatea din Buda — pe atunci încă un centru cosmopolit și adăpostitoarea unei puternice colonii de comercianți macedo-români — care avuse cinstea să numere între „revizorii” ei și pe Micu, Șincai și Maior și unde lucra, de la 1811, la editarea cărților românești, și zelosul cărturar român brașovean *Zaharia Carcalechi*. Este cunoscuta „înștiințare” de „prenumerație” la „Gazetele sau Novelele românești”, iscălită de *Alexie Lazaru*³⁾ și anexată la broșura „Întâmplările Franțuzilor și intrarea lor de la Moscova”, apărută în aceeași tipografie la 1814. Nu ne-a rămas de pe urma acestei încercări de prenumerare decât o „Adeverință”, datată din Buda la 12 Martie 1817, a „ferlegherului” *Carcalechi* (Karkalehi) pentru 6 lei românești primiți de dânsul pentru „*Cazeta* (sic) *românească*”.⁴⁾ Nelzbutind a aduna abonamente suficiente pentru o gazetă politică și de informații, *Zaharia Carcalechi* scoate în anul 1821, primul număr al foaiei „*Biblioteca românească*”, cea dintâi revistă literară la Români. Vremurile

¹⁾ Asupra bogatei activități literare a lui Dimitrie Eustatievici vezi: N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, Vălenii-de-Munte, 1909, vol. II, p. 141.

²⁾ Cel dintâi ziar unguresc ardelen, *Erdélyi Magyar Hírvivő*, editat la Sibiu de tipograful Hochmeister, a apărut la începutul anului 1790, dar a încetat în 1791. Următorul ziar unguresc ardelen a apărut la Cluj, abia în 1827 sub titlul *Hazai Híradó* (Vestitorul Patriei).

³⁾ *Alexie Lazar* pare a fi aparținut frunții familiei brașovene cu același nume, din care făcea parte și marele neguțător *Ion Lazar*, arătat de „tabela” de la 1769 a Magistratului Brașovului ca fiind de „origine românească” și având legături comerciale cu orașul Trieste și cu Turcia, și cu fiul său „otnogul” (căpitanul) și logofătul românesc al Magistratului *Pavel I. Lazar* († 1794). *Alexie Lazar* este probabil „neguțătorul” (Quaestor), despre care canonicul I. Cornelli scria la 7 August 1816, că „ar fi obținut de la Majestatea Sa facultatea de a tipări Novele (gazete) pentru Moldova și Țara Românească” (Cipariu, *Arhivă*, etc. pag. 503.)

⁴⁾ Aron Densusianu, *Revista Critică și Literară*, Iași 1895, p. 98.

neliniștite și asuprirea rusească care a urmat după anul revoluției naționale de la 1821, a împiedecat și întrerupt însă continuarea „Bibliotecii” timp de opt ani. Carcalechi nu o putu scoate din nou, decât în 1829, an de ușurare și răsuflare politică și pentru țările românești, sub guvernările lui Jeltuhin și Kisseleff, în care putură să apară și primele ziare de acolo, *Curierul Românesc* al lui Eliade (8 Aprilie) și *Albina Românească* a lui Asachi, (1 Iunie). De aici încolo însă va apărea în 12 fascicule sau „părți” anuale, mai ales cu colaborarea lui Damaschin Bojincă, Ioan Trifu (Maiorescu) și Emanoil Gojdu, până la 1834.¹⁾

Progresele literaturii naționale din părțile românești, deoparte, iar de altă parte înțelegerea din ce în mai mult a vieții naționale maghiare din capitala regatului, avură ca urmare curmarea activității frumoase de până atunci a tipografiei românești de la Buda și Zaharia Carcalechi se văzu nevoit să se mute, cu modesta sa agoniseală, la București, unde începu să tipărească la 24 Aprilie 1837 „gazeta politică și comercială” *Cantor de Avis și de Comerț*, pe care o transformă la 1843 în *Vestitorul Românesc*, devenit „gazetă semioficială” a principatului Țării Românești. „Gazeta” lui Carcalechi fu astfel, după cea dintâi revistă românească de pretutindeni, publicată de el și după încercările neizbutite din secolul precedent, cea dintâi gazetă politică și informativă întemeiată de un Român ardelean și de aceea regretatul Valer Brăncuș, valorosul ziarist și luptător ardelean, putea să numească pe Carcalechi nu fără temelu : „*primul jurnalist român.*”²⁾

¹⁾ Asupra activității literare și culturale a lui Carcalechi cf. Capitolul „Epoca lui Petru Maior”, la N. Iorga, *Istoria literaturii române din sec. al XVIII-lea*, vol. II și I. Lupas, „Cea mai veche revistă literară românească”, în „Anuarul Institutului pentru Istoria națională” Cluj, An. I. p. 121 și urm. Asupra origini și a familiei lui Z. Carcalechi, care fusese fiul negustorului brașovean Gheorghe Const. Carcalechi și al Mariei Hagi Dumitru Ciurcul, vezi: Aurel A. Mureșianu, *Zaharia Carcalechi întemeietorul primei reviste românești*, în „Gazeta Cărilor” din Ploiești an. IV, nr. 1, din 24 Mai 1934. — Originea „românească ardeleană”, a starostelui cezaro-crăiesc din Câmpina, Constantin Carcalechi, nepotul lui Zaharia, era cunoscută și călătorului german Ernst Anton Quitzmänn (*Deutsche Briefe aus dem Orient*, Stuttgart, 1848, p. 252).

²⁾ Subt titlul „Un jurnalist român” Valeriu Brăncuș scria în foiletonul „Tribunei” din Sibiu, de la 5 Noemvrie 1893, între altele : „Pe vremea când Carcalechi și-a început lucrarea sa rodnică, puțini de tot au fost aceia cari au putut aprecia în merit valoarea ei, mulți însă, foarte mulți s’au adăpostit la umbra acestei activități. Acest om este de o însemnătate primordială în istoria jurnalistice noastre, iar activitatea lui a fost o binefacere pentru viața noastră națională, și rezultatul muncii sale îndelungate merită binecuvântarea neamului românesc... Când s’a ivit însă generația tânără, cu ideile

Tot la 'nceputul anului 1837, cu câteva luni înainte de apariția la Brașov a primului ziar și a primei reviste săsești, „o soțietate a celor învățați“ din acest oraș se învoui cu noul și tânărul proprietar al tipografiei privilegiate de aici, Ioan Gött — de origine din provincia germană Nassau ca să tipărească, cum am zice noi astăzi, un magazin literar ilustrat, săptămânal, cu numele *Foala Duminecii* (în semestrul II: *Foala de Duminecă*). Precum reiese din primul număr al semestrului al 2-lea, scriitorul principal al acestor articole, în cea mai mare parte traduceri, culese din diferite publicații străine, nu era altul decât harnicul „poet“ popular, avocat și „translator“ la Magistratul Brașovului *Ioan Barac*.

Gloria de a fi fost cel dintâi „redactor“, în înțelesul adevărat al cuvântului, al unei gazete *politice* românești, apărute în Transilvania, a fost însă a unui tânăr, entuziast și talentat profesor blăjan, stabilit la Brașov în toamna anului 1836, la invitația și intervenția vrednicilor neguțători români de aici, pentru a lua conducerea școalei „neguțătorești“ de 5 clase, înființate de dânsii la 1834 în inima Cetății Brașovului, lângă ctitoria lor bisericească, de acolo.

N'a fost o simplă întâmplare că Românii brașoveni, cunoscuți în deobște nu numai ca cei mai „culți și avuți“, dar și ca „cei mai înflăcărați naționaliști“ în „întreaga Dacie Superioară“¹⁾, n'au găsit conducători mai vrednici ai instituției lor școlare și ai vieții lor literare și politice, decât pe tinerii și distinșii fii sufletești ai „micei Rome“ de la încrucișarea Târnavelor: *Gheorghe Barițiu*²⁾, venit la Brașov în Septemvrie 1836, *Iacob Mureșianu*, venit aici în Septemvrie 1837 și *Andrei Mureșianu*, stabilit în acest oraș în Aprilie 1838. Acești trei tineri „profesori“, nu numai că se trăgeau din neaoșe și fruntașe fa-

nouă și activitatea mai extinsă, a apucat un moșneag în ale jurnalisticiei, ale cărui părți bune erau deja bun comun pentru întreaga tinerime, iar micile lui greșeli, prin contrastul activității proaspete, au devenit tot mai mari. *până când în fine numai acestea au mai rămas în memoria urmașilor*. Datori suntem națiunii noastre să-l reabilităm... și să-i avizăm locul de frunte care-i compete în urma roadelor ce a dat...”

1) Cf. Al. Papiu Ilarianu, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, tom. I. p. 217 și scrisoarea din 7 Aprilie 1848 a lui Simeon Bărnățiu către Iacob Mureșianu, în revista „Transilvania“, Sibiu, 1921.

2) Fiu al parohului Ioan Pop din Jucul de pe Câmpie, care se trăgea dintr'o familie de „nobili armaliști“ din ținutul Chioarului, Gheorghe s'a numit la 'nceput, după obiceiul timpului *Popoviciu*. Numele *Bariț*, cu ortografia latinizată de mai târziu, *Barițiu*, i s'a dat de către rectorul liceului Piaristilor din Cluj, în 1827, când acesta scrisese pe testimoniul adus de *Gheorghe Popovici* de la Blaj: „*Popovici deinceps Baritz Georgius nominandus*“. — *George Barițiu 1812—1882. Foi comemorative*, Sibiu, 1892. p. 3.

milii românești transilvănene, dar absolviseră cu succes și școalele naționale superioare ale Blajului, pe atunci singurul centru românesc din Ardeal cu curs superior liceal de „filosofie” și cu cursuri academice teologice de 4 ani, unde funcționau ca profesori cei mai mari învățați de atunci ai Transilvaniei.

Patrioții români brașoveni, siliți de a-și lua informațiile din puținele ziare străine, pe cari censura imperială le lăsa să intre în țară¹⁾, erau pătrunși de mult de dorința învățată de a avea o „gazetă” a lor proprie, scrisă în limba națională, și și-ar fi deschis bucuros pungile pentru „numărarea înainte” și susținerea ei. Dar cu toate stăruințele „primului jurnalist român”, ieșit chiar din mijlocul lor, această dorință nu li se putuse încă împlini din cauza împotrivirii stăpânilor. Căci de la 1790 încoa, de când împăratul Iosif II fu silit să revoace, pe patul său de moarte, decretul său liberal, se introduse din nou în împărăție censura cea mai severă, condiționând apariția oricărei foi „politice” de „învoirea prealabilă” a însuși monarhului. Dreptul de proprietate al tipografiilor a fost transformat într-un adevărat privilegiu, acordat cu precădere numai persoanelor de origine germană, iar numărul lor a fost strict limitat. De aceea este ușor de explicat că, deși între anii 1804 și 1816 secția românească a tipografiei privilegiate a Brașovului a fost arendată de zelesul om de cultură al acestui oraș, Constantin Boghici²⁾, totuși nu dăm în acest timp, în afară de tipărirea a vre-o 20 de cărți bisericești, bucoavne și cărți literare, de urma nici unei încercări de a tipări o foaie periodică, fie și numai literară. Situația nu se schimbă mult nici chiar după ce în anul 1834 tipografia privilegiată a Brașovului trecu din proprietatea vechii familii săsești *von Schobeln* în aceea a întreprinzătorului *Ioan Gött*. Căci, deși acesta ceru încă în 1834 voie de la gu-

¹⁾ În *Regulamentul Casinii Neguțătorești* din Brașov, din anul 1835 (exemplar unic în proprietatea autorului, la § 5 aflăm că „Gazetele.... ce de obște s'au hotărât a se aduce” sunt: „cea nemțească *Beobachter*, sau *Allgemein*, cea grecească de la Atina și *Curierul Românesc* din București”. Despre acesta din urmă Barițiu ne spune că nu se citea la Brașov, decât în „2 exemplare”, deoarece *intrarea lui fiind oprită*, „venia sigilate ca epistolele și plătite fiecare număr câte 15 creițari monetă convențională”. — „Transilvania” an. I, Brașov, 1868, p. 161.

²⁾ Contractul dintre Joh. Georg Edler von Schobeln și „Costandin Bodisch”, care poartă data de 25 Mai 1804, a fost găsit în arhiva Brașovului și publicat de d-l Axente Banciu în valorosul d-sale studiu: *Suflete uitate. Boghici. Câteva pagini din istoricul unei tipografii*, în „Țara Bârsei” Nr. 4—6 din 1930, și în broșură separată.

vern ca să poată publica și ziare germane și ungurești, totuși ei nu obțin autorizația preaînaltă decât în anul 1837.¹⁾

Văzând că și Sașii și Ungurii le iau înainte, Românii nu stătura pe loc, ci stăruiră pe lângă Gött să încerce și publicarea unui ziar politic românesc și așa acesta „învoindu-se cu Gheorghe Barițiu, a tipărit în Iulie 1837 doi numeri”.²⁾ Acest ziar a fost *Fôe de septema'na' din Transilvania*, apărută la 3 și 10 Iulie 1837.³⁾

Tipograful Gött, om de inițiativă și curaj, cu o însemnătate deosebită în istoria culturală a Sașilor⁴⁾ a crezut că, traducând în românește titlul gazetei săsești, pe care începuse a o tipări, și publicând în românește aceleași evenimente și articole, nu va fi împiedecat de censură în întreprinderea sa. Insufletețirea Românilor pentru primele numere ale „novelelor” sau „gazelor”⁵⁾ de mult așteptate a atras însă în curând atențiunea guvernanților maghiari și „colegiul censorilor” din Brașov fu nevoit să sisteze apariția „Foalei de Săptămână”.

Nu mai rămase deci altceva de făcut, decât a interveni la guvernul Transilvaniei și prin acesta la Cancelaria aulică (ministerul Transilvaniei) din Viena, și la Curte pentru „slobozenia” tipăririi la Brașov și a unei gazete românești. Din norocire cancelar al Transilvaniei la Viena era atunci baronul *Alexie Nopcea* ale cărui sentimente românești nu fuseseră încă cu totul alterate de mediul străin în care intrase. Grație acestei împrejurări și a liniștei și prosperității din acel timp a monarhiei, împăratul-rege Ferdinand „se îndură cu milostivire să dispună prin rezoluția sa prea înaltă de la 13 Ianuarie 1838 ca Ioan Gött,

¹⁾ Cel dintâi ziar săsesc brașovean apără la 24 Mai 1837 sub titlul *Siebenbürger Wochenblatt* și cu adausul literar săptămânal „*Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und Publizität*”, iar primul ziar unguresc brașovean apără la 1 Ianuarie 1833, sub titlul *Erdélyi Hírlap* (Foaia de știri a Ardealului) cu suplimentul literar *Mulattató* (Distractorul). Foile ungurești nu putură însă rezista decât până la sfârșitul anului 1839, când își încetară apariția.

²⁾ Informația dată de însuși Barițiu pentru publicația festivă a Gazetei Transilvaniei, la jubileul ei de 50 de ani. [V. aceasta.].

³⁾ Academia Română, *Publicațiunile periodice românești* de Nerva Hodoș și de Sadi Ionescu, vol. I, p. 264.

⁴⁾ Intemeietor al „Cabinetului de lectură” (1839) al „Societății meseriașilor” (1841) membru și sprijinitor al multor corporații și instituții săsești, redactor al ziarelor sale și scriitor, iar de la 1876 chiar și primar al Brașovului, Gött și-a câștigat merite însemnate în istoria mai nouă a Sașilor, contribuind încă de la 1837 ca „punctul de gravitate al mișcării literare săsești să se mute de la Sibiu la Brașov și să-și găsească cuibul în editura tipografului Gött” — (Friedrich Teutsch, *Buchhandel*, III, 44.)

⁵⁾ În mediul cărturăresc al Blajului, unde predomina influența latină și italiană, jurnalele erau numite „novele” iar în Țara Românească, care stătea mai mult sub influență franceză: „gazete” și „jurnale”.

care a obținut deja facultatea de a edita ziare (*ephemerides*) în limba germană și ungurească, să poată edita astfel de ziare și în limba românească (*Valachica*) cu acea condiție ca întotdeauna un număr să fie trimis Cancelariei de Curte, și să se conformeze legilor cenzurii.“ Împăratul-rege mai concese ca, „cu observarea strictă a condițiilor de mai sus“, tipograful brașovean „să poată trimite aceste gazete prin curier poștal și cu aplicarea taxei (portorium) fixate pentru ele și peste hotare (ad exterar oras).“¹⁾ Această poruncă împărătească nu fu însă comunicată de guvernul Transilvaniei oficiului cersorilor din Brașov, decât la 8 Martie (căl. nou) 1838. La 12 Martie (căl. vechiu) 1838, teascu-crilile vechii tiparnițe „a lui Honterus“, în care se mai păstrau încă presa și literele cu cari Coresi își tipăriseră cărțile sale, copiau în mai multe sute de exemplare cel dintâi număr al — *Gazetei de Transilvania*.

*

S'a adus în ultimul timp în discuție de cătră unul din cărturarii noștri de seamă rolul și „meritele“ pe care Gött le-ar fi avut în direcția „educației politice“ a poporului românesc și s'a afirmat că „liberalul tipograf“ ar fi lucrat „cu voință și conștiință deplină“ în această direcție.²⁾ Fără să voim a detrage cât de puțin din meritele lui Gött pentru progresul cultural al Sașilor brașoveni, trebuie să constatăm, pe temeiul mai multor documente ce se găsesc în posesia noastră și pe temeiul atitudinii sale și în timpul când *Gazeta Transilvaniei* a fost redactată de Iacob Mureșianu (1850—1877), că această părere care ar fi aruncat o oarecare umbră asupra lui Barițiu și a celorlalți inițiatori ai *Gazetei*, este cu desăvârșire greșită. Este adevărat că Gött care, precum vom vedea, a realizat beneficii materiale frumoase cu foile-românești, se considera pe sine nu numai „editor“ (*Verleger*), ci și proprietar al lor și că nu odată și-a arogat chiar titlul de „ctitor“ (*Stifter*) al lor, dar aceasta a făcut-o în mod abuziv, căci iată ce citim într'un concept de scrisoare a redactorului Iacob Mureșianu din 8/3 1862: „*El (Gött) n'are pe Gazeta Transilvaniei nici un drept, nici ca fondator, „Stifter“, căci în decretul lui de la 1838 i se dă concesiune numai generală „ephemerides etiam valachicas edendi“, iară în decretul meu stă apriat „Gazeta Transilvaniei“, care nu*

¹⁾ Ordinul guvernului Marelui Principat al Transilvaniei, Nr. 1893 din 8 Martie 1838. (Copie autentică făcută la data de 1 Aprilie 1862 de subdirectorul arhivelor țării Transilvaniei din Cluj, Alexandru Mike, în proprietatea autorului.)

²⁾ G. Bogdan-Duică, *Ioan Barac*, București, 1933, p. 22.

GAZETA

DE

TRANSELYVANIA.

REFERENCES

Nro. 1.

12. 25. 2020.

23 Присла предимствата димитърче въ Фѣла дѣтѣтъ етъ дѣла са 2. Въис 3 ФА 2. м.
іау' въ нѣтъ 3 ФА 24. пр. к. м.

TRANSLATIONS.

Анжакан Са К. Р. апостоланка Мэриге сай
амбарат прін ырыналта Са хотерме дін
ЕО. Фир. а. к. пи домна Сипринтидентан
режундиформате дін Транслатанна Гоан Бин
таа дін Аюиките граци аа ахри мн изри
моелат дин

Фатхрехис 18. Март. Ахмет паша
челаръ паша антимапаша ала орашъла иеетр
о антимапаше афдигошате де фен, при
каръ паша ахмет паша кесе че съ тешир, сел
фенет ші тей прешъ паша алашар.

УНГАРИА

[illegible]

ON ARIA.

[illegible][illegible]

^{*)} *Аша се кидна ааунага оштраке де ашоно*

¹⁾ În colecțiunea autorului. Scrisoarea pare a fi fost adresată secretarului și mai târziu consilierului român de la „Cancelaria” Transilvaniei din Viena, *Gheorghe Anghel* (1807—1887). — A se vedea și capitolul „Barîț și Gött” la I. Colan, *Casina română*. 1835—1935, Brașov 1936, p. 70.

până la 1849 a avut parte, în afară de acoperirea speselor de tipar, la întreg câștigul Gazetei, dar a căutat să se folosească în mod arbitrar de vechiul său privilegiu și să pună condiții grele pentru tipar, chiar și după, în anul 1850, Iacob Mureșianu obținut de la guvernul Transilvaniei nu numai dreptul de redactare ci și de edițiune și de proprietate deplină a Gazetei Transilvaniei.

Meritul zămislirii acestui prim far conducător al opiniei publice a Românilor dintre Tisa și Carpați, după mărturia lui Papiu Ilarianu, „singura școală politică ce-i creștea pe Români“, a fost al marilor cărturari și oameni de cultură ai neamului nostru de la începutul veacului trecut. Aceasta o recunoaște chiar și Barițiu, scriind în biografia Doctorului Vasile Popp, de a cărui binefăcătoare activitate națională s'a resimțit multă vreme și Brașovul, și care a fost unul dintre cei mai zeloși stăruitori pentru înființarea presei românești, între altele: „Intr'aceea câștigându-se (în 1838) și concesiune mai înaltă pentru o publicitate românească, unui om tânăr (G. Barițiu) numai cu cevași ambițiune, *împintenări ca cea dată de dr. Popu și încă de alți câțiva Români mai înaintați în etate*, îi era de ajuns pentruca în favoarea literaturii și a publicității să-și arunce toată cariera în șanț și să înceapă a crede că el trebuie să trăiască și să moară numai pentru o idee.“¹⁾

Nu este ușor a reconstrui lista acestor „Români mai înaintați în etate“, cari au avut o influență decisivă asupra carierei lui Gheorghe Popovici-Barițiu. În afară de vednicii urmași de la școlile Blajului ai celebrei triade naționaliste, și în primul rând de profesorul său *Timotei Cipariu*²⁾, cei mai mulți dintre dânsii se găseau chiar în orașul descălecării sale, în Brașovul care adăpostea cea mai puternică și bogată obște românească de atunci a împărăției habsburgice, în Brașovul care nu era sărac nici în personalități culturale marcante.³⁾

¹⁾ Gh. Barițiu, *Dr. Vasile Popu*, date biografice și amintiri în „Transilvania, foaia Asociațiunii etc.“, An. I, nr. 7. Brașov 15 Martie 1868 p. 134.

²⁾ Cipariu a făcut în anul 1836 o călătorie la București, în care a fost însoțit și de Barițiu. Și el a cerut la 1 August 1833 voie guvernului pentru publicarea unui ziar cu titlul *Nunciul*, dar nu reuși să obțină autorizația decât în 1847, când a publicat *Organul Luminarei*. Cf. și A. Lupeanu-Melin, *Inceputuri ale ziaristicii românești în Ardeal*, în „Almanahul presei române“, Cluj 1926.

³⁾ Afară de scriitori distinși ca *Radu (al 4-lea) Tempea*, urmașul lui Eustatievici la directoratul „școalelor naționalicești neunite“ ale Transilvaniei, ca *Zaharia Carcalechi* și verii săi primari: *Nicola Nicolau*, autorul și traducătorul „*Geografiei*“ de la 1814, al „*Plutarhului Nou*“ de la 1819 și a altor cărți și calendare, și fratele acestuia *Gheorghe*, Brașovul se putea mândri cu oameni de cultură, inițiatori și ctitori de așezăminte naționale ca protopopul

Cu toate că încercările de până atunci ale Românilor din-
tre Tisa și Carpați de a publica zăre scrise în limba națională
rămaseră fără succes, totuși nu se poate spune că Gazeta Tran-
silvaniei a găsit un public cu totul nepregătit și neapt pentru
susținerea ei. Nici afirmația lui Barițiu, din articolul introductiv
al „Gazetei” că „suntem începători în patriile noastre și vom
iarăși parte mare începătorilor să dăm hrană” nu trebuie inter-
pretate în înțelesul strâns al cuvântului. Căci iată ce citim în
același prim articol al lui Barițiu :

„Pe lângă toate scăderile și răceala, ce o avem asupra cetitului de
cărți și de altfel de scrieri periodice, au venit totuși timpul, în care un nu-
măr mare de naționaliști simțesc cu fierbințeală și știu de ce avem trebuință
neapărată. Câteva mii de preoți românești, dintre cari, anumit în lăuntru îm-
părăției Austriei, parte mare au trecut și prin școale mai înalte... O mulțime
de bărbați într’alte plase — ca să tăcem de câțiva episcopi cu râvnă ade-
vărat apostolească — diregători policești, doftori, ostași; aceștia mare parte
simțesc ce ne trebuie, nevoindu-se deodată a-și căuta mijloace de ajutor. Ce
e mai mult ? Insuși frumoasele noastre au început să sprijinească întreprin-
derile cele folositoare”.

Greutatea cea mai mare era la început convingerea pu-
blicului obicinuit cu citirea de „novele” străine despre foloasele
și avantajile literaturii naționale. Și aceasta voia să o arate și
dovedească Barițiu Românilor, scriind în același articol între
alte :

„Și aici ar fi locul a vorbi acum apiecat (adică „privitor” — A. A. M.)
la o Foaie politică în limba națională ce folosuri poate aceasta să aducă...
dar am nădejda că niciunul dintre cetitorii noștri nu va fi, care să nu-și în-
chipuiască și să-și numere acele folosuri cu cea mai mare vioiciune. Ce au
folosit la toate neamurile aceași ne va folosi și nouă — oh ba mai mult !
Nici de aceia nu cred să fie mulți între Români, cari să zică : tocma novele
politicești pociu să cetesc cu mult mai bune în limbi străine — oh nu; căci
fiește care știe, cumcă acele nu sunt scrise în interesul și amăsurat trebuin-
țelor Românului... *Un strein nu scrie în limba românească, cu atâta mai pu-
țin în duhul românesc ; un strein de ar fi înțeleptul înțelepților, cosmopolitul
cosmopolitilor, nu cunoaște scăderile noastre, nu le simte pe acele, prin ur-
mare nici nu știe prescrie mijloacele ajutătoare*”.¹⁾

Ioan Popasu, Cepeștii [Ion, Constantin, Barbu, Dimitrie și Nicolae], Ciurcu-
leștii [Teodor, Nicolae și Gheorghe], frații Nica, Boghici, înrudiți cu vechi
familii boierești din Țară, lugeștii, descendenți de nobili și preoți din Țara
Hațegului, ca Gheorghe Dumovici [Duma], ajuns bancher la Viena, ca Ioan
Jipa, Gheorghe Ioan, Rudolf Orghidan, sprijinitorul principal al „Foaiiei Du-
minecii” etc. Nu putem trece aici cu vederea nici pe oamenii de seamă
originari din alte părți cari au activat și au trăit mult timp la Brașov, precum
au fost : marele ban Grigorie Brâncoveanu, mitropolitul Dositei Filiti, pro-
topopii Brașovului Ignatie Carabeș [de Bunul Mare] și Radu Verzea, pro-
catorul [avocatul] Vasile Moldoval [Moldovanu], avocatul și scriitorul Ioan
Popovici-Barac, ginerele lui Radu Tempea, doctorul Vasile Pop, căsătorit în
familia Nicolau de aici, „doctorul de medicină și chirurgie” Pavel Vasici, cel
mai zelos colaborator de la început al Gazetei și mulți alții.

¹⁾ Sublinierile sunt ale noastre.

Se putea deci ca, dată fiind râvna și dorul de validitate al „naționaliștilor” români de atunci, *Gazeta de Transilvania* și tovarășa ei literară *Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură*, să nu fie primite cu însuflețire de către Românii de pretutindeni? Având în vedere numărul restrâns al oamenilor noștri cu carte de atunci, și prețul destul de mare al produselor tiparului din acea vreme, *Gazeta* obținu un succes publicistic din cele mai frumoase, ajungând a avea către sfârșitul anului 1838 mai mult de 350 de abonați,¹⁾ dintre cari peste o sută în Moldova și Țara Românească, iar la începutul semestrului al 2-lea al anului 1839 aproape 500.

Nu ni s'a păstrat contractul inițial al lui Barițiu cu tipograful Gött, dar avem în posesia noastră „Convențiunea” originală încheiată de el la data de 1 Iulie 1839, pe trei ani, și prelungită apoi fără nici o modificare în mai multe rânduri până la 1849. Nefiind până astăzi publicată și fiind de mare importanță pentru cunoașterea greutăților cu care au trebuit să lupte înaintașii noștri din cauza restrângerii libertății tiparului, o reproducem aici întreagă, în traducere românească, după originalul scris în limba germană :

CONVENȚIUNE

care s'a făcut în ziua de astăzi între subsemnații, e valabilă pe 3 ani și pentru respectarea ei reciprocă a fost scrisă în două exemplare.

Subsemnatul Gheorghe Bariț [Baritz] se obligă a redacta ziarele românești [*Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte inimă și literatură*] editate de tipograful Ioan Gött în așa fel ca aceasta să câștige din ce în ce mai mult interesul [și participarea] publicului. Amintitul G. Bariț mai are îndatorirea să poarte grija întregii corespondențe privitoare la aceste ziare însă cheltuelile rezultate din aceasta vor fi suportate reciproc din câștig.

Subsemnatul Ioan Gött este în schimb obligat să plătească profesorului Gheorghe Bariț, drept despăgubire a ostenelelor sale cu redactarea numerelor ziare, un onorar anual de șase sute florini valută vineză sau două sute patruzeci de fl. monetă convențională și să tipărească aceste ziare la

¹⁾ Barițiu avu buna inspirație de a tipări la sfârșitul semestrului al 2-lea al anului 1838, într'o broșură separată, chiar și „Catalogul prenumerațiilor” săi, care cuprinde aproape întreaga elită intelectuală și socială a românismului. În fruntea abonaților din Țară se găsea însuși Domnul Alexandru D. Ghica, iar în fruntea Moldovenilor Mitropolitul Veniamin Costachi. După numărul abonaților, orașele urmau în seria următoare : Brașovul cu 33; Iași cu 32; Bucureștii cu 31; Blajul și Huși cu 15; Craiova cu 14; Lipova cu 13, Aradul, Lugojul, Oradea și Galații cu câte 9; Beiușul cu 8; Viena cu 7; Sibiu și Zlatna cu câte 6 abonați etc. — În numărul de la 12 Noemv. 1838 al *Gazetei* [ea apărea încă dimpreună cu „*Foaia*” numai odată pe săptămână] redacția anunța următoarele : „Cu numărul prenumerațiilor ce să află acum putem să dăm *fără stricarea noastră* tot aceleași două coale pe săptămână ca și până aci... Când însă vor trece abonații peste 500, vom da încă o coală pe toată luna de articolii cei mai aleși, care vor avea generozitate a-i lucra literații noștri”.

timpul cuvenit, curat și cu gust pe hârtie de tipar obicinuită, și să se îngrijească de expedițiunea lor.

Amândouă părțile au mai convenit ca Ioan Gött să primească drept plata tiparului, pentru două coli săptămânale, și atâta timp cât edițiunea va rămânea de 600 exemplare, 50 fl. valută vieneză sau douăzeci fl. monetă convențională. Beneficiul care ar rezulta apoi deasupra tuturor cheltuelilor, va fi împărțit în două, revenind din el o parte lui G. Bariț și cealaltă lui Ioan Gött.

În sfârșit subsemnații se obligă să observe aceste puncte drept directive irevocabile și a nu le schimba, exceptând cazul morții, sub nici o împrejurare, cu îndatorirea în caz contrar de despăgubire.

Pentru a întări și mai bine această legătură amândouă părțile și-au pus cu mâna proprie iscăliturile și peceteile lor.

Brașov, în 1 Iulie 1839.

L. S. *Gheorghe Bariț*
redacteur

L. S. *Ioan Gött*
tipograf

L. S. *Gheorghe Nica*
martor

Faptul figurării ca martor la această convenție a lui Gheorghe Nica, neobositul luptător pentru progresul economic al Românilor brașoveni, are o importanță mai mare, decât să poată fi trecut așa de ușor cu vederea. Căci Gh. Nica a fost cel care, în calitate de „inspector al școalelor naționale neguțătorești” din Cetatea Brașovului, a stăruit mai mult pentru chemarea și aplicarea ca profesori la această școală a unora din cei mai distinși absolvenți ai școalelor înalte ale Blajului.¹⁾ Cel dintâi care primi această nobilă sarcină fu tânărul Gheorge Barițiu care cunoscuse Brașovul, încă din vara anului 1834, când venise aici ca „mentor” (instructor) a doi elevi ai gimnaziului de la Blaj, fii ai unor fruntași comercianți români de aici. Gheorghe Nica a primit și îmbrățișat pe Barițiu și după aceea pe Iacob și Andrei Mureșianu ca un adevărat părinte și în casa lui „pe care aceștia o frecventau zilnic”, s’au plămădit multe gânduri și fapte mărețe românești.²⁾ G. Nica l-a însărcinat pe Barițiu și cu

¹⁾ Gh. Nica s’a adresat în două rânduri, în Martie și August 1836, Capitulului din Blaj pentru trimiterea la Brașov a unui profesor corăspunzător. Cel ales fu Gh. Barițiu care încheiă cu eforii școliei de acolo un contract pe trei ani. În acest contract Bariț „se îndatorează, ca cel dintâi profesor, să dea în școală tinerilor învățători în limba românească, nemțească și latinească după un proiect de învățătură care ni l-au făcut cunoscut și să așeze școala pe un temelii, pe care următorii mai cu înlesnire să poată zidi învățăturile după un metod mai nou.” Vezi întreg cuprinsul acestui contract în A. Bărseanu, „Istoria școalelor centrale gr. or. române din Brașov”, 1902, anexa XXXIX.

²⁾ Vezi biografia lui G. Nica, la Bartolomeu Baiulescu, *Monografia comunei bisericești gr. or. române a Sf. Adormiri din Cetatea Brașovului*, Brașov 1898, p. 160, unde se afirmă că „înființarea „Gazetei Transilvaniei” s’a plănuț în casa lui” și că „concesiunea s’a obținut de el”. Chiar și dacă aceste afirmații n’ar trebui interpretate în înțelesul strict al cuvântului, totuși nu se poate trece peste contribuția lui G. Nica, om cu mare trecere la Sași și unul dintre primii consilieri comunali români ai Brașovului, la zămislirea acestei importante tribune spirituale a românismului.

meditarea fiului său Gheorghe, care a însoțit pe Barițiu și Iacob Mureșianu și în călătoria pe care aceștia o făcuseră în vara anului 1839 la Viena pentru a obține, între altele, și unele favoruri pentru Gazetă.¹⁾ Acest vrednic și cult Român brașovean care avea în biblioteca sa și o mulțime de cărți latinești, și-a avut partea sa de merit și la întemeierea Gazetei Transilvaniei.

Acestea au fost primele faze ale existenței Gazetei de Transilvania care, precum vedem, nu numai că n'a fost un product al generozității „conștiente” a tipografului Gött cu scopul „voit” de „a educa politicește” poporul românesc, ci a fost de la început o întreprindere rentabilă care i-au adus lui Gött însemnate beneficii materiale, grație mai cu seamă sprijinului puternic și însuflețit pe care-l găsi la Românii din principate, ahtiați după viață națională, după o stăpânire străină, tiranică, atât de îndelungată. Căci Gazeta de Transilvania care începu să apară la 1 Ianuarie 1843 de două ori pe săptămână, a progresat mereu, cu toate că la 1840 intrarea ei în Țară fu interzisă de către consulul general rusesc de acolo²⁾. Ea ajunsese să aibă în anul 1847 numai în Moldova aproape 500 de abonați.³⁾

Nu puțin a contribuit la acest succes al Gazetei și Foaiei colaborarea la ele a celor mai de seamă cărturari ai neamului nostru din toate provinciile românești și intrarea în calitate de colaborator intern al ei, în Iunie 1839, a lui Andrei Mureșianu, care fu al doilea redactor al ei și „mâna dreaptă” a lui Barițiu tot timpul cât a stat sub conducerea acestuia, adică până în Martie 1850. În acest an Barițiu, ajungând în conflict cu noul guvern austriac al Transilvaniei pentru publicarea unor îndreptățite plângeri românești împotriva măsurilor drastice și abuzive ale acestuia, fu oprit de la redactarea mai departe a Gazetei pe motiv de „încăpăținare” (Halsstarigkelt)⁴⁾. Andrei Mureșianu, văzând ce-l așteaptă și pe el în cazul când ar lua asupra-și redacțiunea ei, preferă să se mute la Sibiu ca „concupist” și referent pentru limba românească al guvernului Transilvaniei de acolo.

¹⁾ Călătoriile erau pe atunci foarte costisitoare și dintr'o scrisoare a lui Gh. Barițiu către G. Nica din 12 Oct. 1839, care se găsește în proprietatea noastră, aflăm că Barițiu a cheltuit pentru tânărul Nica suma însemnată de 477 florini.

²⁾ Pentru abonații pierduți Domnul Țării Românești Alexandru D. Ghica, dintr'un gest patriotic, trimise prin secretarul său Grigore Alexandrescu redacției Gazetei o despăgubire de 120 galbeni. — *G. Barițiu, Fol comemo-rative 1812—1892*, p. 13.

³⁾ Ibidem, p. 14. — Gazeta pătrundea pe alocuri și mai departe în Țară, ascunsă în fundul lăzilor de marfă.

⁴⁾ G. Barițiu în publicația festivă a Gazetei Transilvaniei 1838—1888.

După o activitate rodnică și glorioasă de 12 ani Gazeta de Transilvania ar fi fost astfel condamnată pieirii, dacă ea n'ar fi fost salvată de către vechiul amic și colaborator al lui Barițiu, Iacob Mureșianu, primul profesor și organizator al gimnaziului latino-german din Brașov, înființat la 1837 de către decanatul bisericii romano-catolice al Țării Bârsei, biserica dominantă a statului austriac, *la stăruințele, la cererea și cu sprijinul chiar al intelectualilor și fruntașilor români ai Brașovului și Țării Bârsei*, cari erau nevoiți să-și trimeată fiii pentru studii liceale în locuri îndepărtate și cari încercară înzadar să găsească mijloacele necesare și să obțină aprobarea pentru înființarea unui gimnaziu românesc.¹⁾

Indemnat și încurajat de publicul românesc de pretutindeni Iacob Mureșianu înainta la 20 Martie 1850 o cerere guvernatorului Transilvaniei, ca să-i conceedă lui redacțiunea — și edițiunea — Gazetei Transilvaniei și a Foaiei pentru Minte etc. pe motivul că „Necesitatea publicității este atât de adânc simțită de către publicul cititor al națiunii românești (der romanischen Nation), încât *aceasta nu mai poate lipsi multă vreme fără a pricinui o pagubă considerabilă*“. După tratative de câteva luni, în decursul cărora Iacob Mureșianu a trebuit să facă mari concesii și să primească „programul guvernului“, în care pe lângă că „se obligă a observa cu strictete condițiunile restrângătoare“, impuse presei „de către starea de asediu“, declară că „se va ținea strâns de cuprinsul legii provizorii de presă din 13 Martie

¹⁾ Sunt de remarcat în această privință și stăruințele vrednicului protopop ortodox al Țării Bârsei *Bratu Baiul* care se adresează prin 1830, pe cale ierarhică, chiar monarhului, implorând „*înființarea la Brașov a unui gimnaziu romano-catolic pe sama ținerii române ortodoxe din districtul Brașov, Treiscaune și Făgăraș*“. Dar, „proiectul“ lui Baiul fu atunci respins și nu se putu realiza decât în 1837, după numirea în 1836 ca „decan“ catolic al Țării Bârsei a fostului inspector general al școalelor normale din Transilvania și prieten al Românilor *Antonie Covaci (Kovács) de Felfalu*. La acest gimnaziu care a avut până în anii 1870 un număr considerabil (la 'nceput aproape jumătate) de elevi români, între cari și multe personalități distinse din istoria Românilor ardeleni, ca tribunul *Costache Secărlanu*, episcopii *Nicolae Popea* și *Ion Meșianu*, magistrații înalți *Constantin G. Ioan*, cav. *Ioan Aldulianu* și cav. *Ioan Pușcariu*, avocații *Constantin Panțu* și *Aprian Moroianu*, protopopul *Bartolomeiu Baiulescu*, și alții, au funcționat ca profesori și Andrei Mureșianu și Ștefan Emilian, mai târziu profesor la Universitatea din Iași. Iacob Mureșianu a fost directorul lui de la 1857 și până la 1875, când acest gimnaziu fu transformat de guvernul lui Coloman Tisza în liceu unguresc. — Cf.: Iacob Mureșianu, *Geschichte des Kronstädter röm. kath. Gymnasiums*, în „Program des röm. kath. Gymnasiums in Kronstadt für das Studienjahr 1858—9“; Candid C. Mușlea, *Protopopul Bratu Baiul*, în „Țara Bârsei“, nr. 5 din 1935; *Centenarul lui Iacob Mureșianu, 1812—1912*, în Gazeta Transilvaniei, nr. 262 din 1912 și Aurel A. Mureșianu, *Iacob Mureșianu. 1812—1887*, album comemorativ, Brașov, 1913, pp. 18—23 și 46—47.

1849 și nu va da nici o ocaziune care ar putea îndușmăni și atăța diferitele naționalități ale Țării“.

Prin ordinul său de la 1 Septembrie 1850, Nr. 777 guvernatorul Transilvaniei, mareșalul-locotenent baron Ludovic de Wohlgemuth, „permite profesorului Iacob Mureșianu, redactarea și editarea „Gazetei Transilvaniei“ și a suplimentului „Foaia“, cu condițiunea împlinirii obligațiunilor cuprinse în programul și „reversul“ său cu data de 22 Iunie și în calitate de *redactor responsabil* al lor“. ¹⁾

Nu este locul aici de a face întreg istoricul Gazetei. Trebuie însă să amintim că în anii „absolutismului austriac“ și mai ales, între anii 1856-58, redactarea Gazetei întâmpină din partea censurei și a poliției austriece greutăți mult mai multe și mult mai mari, decât înainte de 1848. „Redactorul Iacob Mureșianu trăla în continuă hărțuială cu poliția. *Timp de patru ani întregi dânsul fu constrâns să traducă, pentru funcționarii străini cari nu cunoșteau limba română, toate articolele din Gazetă în limba germană și să le prezenteze poliției înainte de a se publica*“. ²⁾

Schimbările politice care au urmat după anii 1848—49 au avut urmări fatale asupra presei române, atât dincoace cât și dincolo de Carpați, pricinuind nu numai o scădere a avântului ei național și literar ³⁾, dar reducând simțitor și numărul abonaților ei în principate. Cu toate acestea, reușind a câștiga mai mulți abonați în imperiu, Iacob Mureșianu putu nu numai să continue cu editarea ei de două ori pe săptămână, *dar să-i mărească considerabil și formatul*, ajungând în anii 1861-62, după introducerea libertății de presă în imperiu și după încetarea Gazetei de a figura ca „foaie oficioasă a guvernului“, ⁴⁾ la un

¹⁾ Copii autentice în colecția autorului.

²⁾ Volumul iubilare al Gazetei, 1838—1908, p. 71.

³⁾ În articolul „jurnalismul românesc“ publicat în *România Literară* a lui Alecsandri, nr. 4 din 1855 Mihail Kogălniceanu scria despre decadența literaturii și a presei naționale din principate, în urma schimbărilor politice nefavorabile între altele: „O asemenea stare de lucruri, care era negația orice dezvoltări, nu putea să exerceze decât o tristă înrăurire asupra presei în general și a presei periodice în deosebi. *Toată mișcarea intelectuală fu suspendată în Valahia*. De la 1849 până la Septembrie 1854 cu greu am putea cita o singură producție literară de oareșicare valoare, toată activitatea mărginindu-se în simple traduceri“. În ce privește efectul dezastruos al reacțiunii absolutiste și autocrate de după 1849 asupra presei periodice românești, vezi și lucrarea noastră: *Presă românească înainte și după 1848*, în „Țara Bârsei“, Nr. 2 din 1831.

⁴⁾ Calitatea de foaie „oficioasă“ a guvernului Transilvaniei, obligată de la tipări stema țării în fruntea ei, se dătează Gazetei Transilvaniei în anul 1852, la stăruințele tipografului Gött, pentru a putea obține astfel scutirea de timbrul poștal foarte costisitor pe atunci. (Document în colecția noastră).

număr de 1000—1100 de abonați *precum nu se mai văzuse — după însăși mărturia lui Barițiu — niciodată*.¹⁾

Ivirea erei maghiare, după introducerea dualismului a pricinuit multe năcazuri și procese de presă redactorului Gazetei care obosit și istovit, predă în 1877 redacțiunea ei fiului său Aurel. Acesta o transformă în 1884 în primul cotidian al Românilor din imperiul habsburgic și înființă în 1887, pe lângă o tipografie proprie și numărul „poporal” de Duminecă, care ajunsese încurând la cel mai mare tiraj, de până atunci, al unei gazete românești de dincoace de Carpați.

Gheorghe Barițiu nu-și întrerupsese nici mai departe legăturile cu Gazeta, cu toate că obținut postul de director al fabricii de hârtie de la Zărnești, înființată la 1852 de o societate de capitaliști români brașoveni. El își continuă cu mici întreruperi colaborarea la ea, mai cu seamă cu articole istorice și politice și pe lângă un onorar fix lunar²⁾ până la anul 1877, când, mutându-se la Sibiu ca secretar al „Asociațiunii Transilvane”, întemeie acolo ziarul „Observatorul”, pe care-l conduse până la anul 1885, când se retrase din viața politică.

Importanța și caracteristica Gazetei Transilvaniei în istoria renașterii naționale și culturale a neamului românesc este foarte bine înfățișată în istoricul ei, publicat în „numărul jubilar” din 1908 :

„Dela începutul ei „Gazeta” a avut și are până astăzi cel mai însemnat rol între ziarele românești. Ea n'a fost și nici nu este ziarul unei singure provincii, al unei singure confesiuni religioase, sau al unei grupări politice ; ea a fost și este organul de publicitate al tuturor Românilor, s'a ocupat și se ocupă cu același interes de viața publică și de cultura națională a Românilor de preiutindeni. Ecou al mișcării și evenimentelor politice și culturale din toate părțile românimii, în coloanele „Gazetei” și „Foi” se întâlneau ca corespondenți și colaboratori profesori, scriitori și oameni politici din Moldova, Bucovina, Muntenia, Bănat, Maramureș și din toate unghiurile Ardealului. „Gazeta” și „Foia” erau cetite cu interes pretutindeni. Iar când erau oprite de a trece frontiera, cum s'a întâmplat sub protectoratul rusesc în Principate, atunci sutele de abonați găseau mijloace de a le primi pe sub ascuns, închise în plicuri ca scrisori, sau pe altă cale, cum trecea Carpații și „Curierul” lui Eliade, și mai târziu „Românul” lui Rosetti, sau alte jurnale din București”.

*

Nu mai încapă nici o îndoială că la un popor asuprit cum era poporul românesc din Transilvania și Ungaria, care nu avea, în afară de forurile bisericești, nici conducere politică cen-

¹⁾ G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, Sibiu 1890, vol. III, p. 624.

²⁾ Diferite scrisori și chitanțe în colecția autorului.

trălă, nici reprezentanță și nici administrație națională proprie, apariția unui organ de îndrumare și conducere a lui spirituală chiar într'un oraș de importanța Brașovului, centru de întâlnire și convergență al intereselor românimii de pretutindeni, trebuia să constituie un eveniment epocal și să aibă efecte neasemănat mai mari decât la popoarele cu organizație politică proprie și neatârnată națională.

De aici izvorește importanța extraordinară de mare pe care Gazeta Transilvaniei a avut-o în istoria dezvoltării românismului, până aproape de ajunul marelui războiu care a transformat în realitate planurile ideale și mărețe ale lungului șir de oameni de carte și de cultură, de patrioți și de îndrumători de pretutindeni, cari au luptat atâtea decenii, strânși în jurul steagului ei, pentru luminarea, deșteptarea, desrobirea, unirea și înălțarea neamului românesc.

S'a accentuat în diferite rânduri acest rol excepțional pe care l-a îndeplinit Gazeta Transilvaniei în evoluția poporului românesc nu numai prin meritele sale directe, culturale, ci și prin pilda rară de *perseverență și continuitate* în lupta națională și politică, pe care a dat-o în decurs de mai multe generații și mai cu seamă până la moartea ultimului ei mare director și inspirator **Aurel Mureșianu** (1909). Dovadă strălucită sunt, între altele și cele două bogate volume „jubilare” ale Gazetei din anii 1888 și 1908, care cuprind părerile autorizate ale fruntașilor vieții noastre publice și spirituale, de la cei mai iluștri și până la cei mai modești. Este destul să amintim numai scrisoarea din Decembrie 1887, adresată lui Aurel Mureșianu de către Mihail Kogălniceanu, în care Gazeta era calificată de „mare înainte-luptătoare a Românilor ardeleni și însăși analele admirabilelor lor acte pentru susținerea și dezvoltarea naționalității române în timp de jumătate secol”.

Și ca modest și pios omagiu adus memoriei aceluia care, cu jertfirea sănătății sale a condus în epoca și prin focul celui mai agresiv șovinism maghiar, acest steag, această busolă a fericirii viitoare a românismului, reproducem, drept încheiere, ultimul său strigăt de încurajare adresat poporului românesc de pe patul suferințelor sale, în primăvara anului 1908 :

„Stați neclintii la postul, la care v'a chemat soarta, stăruiiți și luptați fără preget pentru cauza sfântă a poporului vostru; n'asteptați de la nimeni nici mulțumire nici recunoștință, ci în bine și în rău, în pace și în războiu, țineți sus și tare steagul mântuirii lui, să-l vadă de departe oștenii loviți de arma inamicului și de amarul sorții, să-l vadă și să-l recunoască, ca să nu se risipească și să nu piardă nădejdea în izbândă !”

Din Țara Oltului

Insemnări vechi din biserici noi

— *Intâia serie* —

de **Valer Literat**

In vremea din urmă s'au publicat mai multe studii, cari scot la iveală viața Românilor făgărășeni în diferite epoci și e de nădăjduit că se va mai găsi încă mult material privitor la acest trecut.

Cu privire la viața bisericească a Țării Oltului, domnul profesor Nicolae Iorga, cercetând un mare număr de sate, a adunat, pe la 1905, o mulțime de inscripții din biserici și însemnări de pe cărțile bisericești, precum și acte de judecată, pe cari le-a publicat în două volume de **Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene**, iar d-l Ștefan Meteș a făcut o lucrare cât se poate de folositoare, adunând știrile privitoare la **Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului și răspândite, până în zilele noastre**, prin tot felul de cărți și reviste. Volumul, cu titlul de mai sus, a apărut la 1930, la Sibiu, editura „Asociațiunii”.

Cercetând bisericile din cele mai multe sate din Țara Oltului, am strâns și eu o sumă de însemnări de prin cărțile vechi, icoane, matricole ș. a. O parte din ele le voi publica în legătură cu dările de seamă, pe cari le pregătesc pentru Comisia Monumentelor Istorice Cluj, despre bisericile mai vechi. Însemnările găsite pe la bisericile mai puțin vechi le public aici, ca prima serie, nădăjduind ca a doua serie să o completez și să o dau la iveală mai târziu.

1. Berivoii Mici

a) Biserica ortodoxă

In matricolele parohiei întâlnim pe preotul Pavel Chiujde, între 1821—1840. La moartea sa, 1840, era în vârstă de 86 ani și a fost înmormântat de protopopul Făgărașului Simeon Jinari, cu 7 preoți.

Între 1841—1872 e preot Ioan Chiujde, după el urmează preotul Mateiu Chiujde.

Pavel Chiujde însemnează pe Matricula botezaților că la 1812 au ars 40 de gazde, de la biserică în sus : iar la 1815, că

s'a făcut foamete, încât mureau oamenii de foame: feldera de săcară fiind 10 zloți, cea de grâu 15 zloți și că 20 de gazde s'au dus în Tară cu carăle, ca să aducă bucate.

Unele însemnări de pe **cărțile vechi**:

1. Pe **Cazanii** de la 1768 (N. Iorga, *Scrisori și inscripții*, v. II, pag. 52, nr. 89), se însemnează că sunt proprietatea ieromonahului Ruvim din Berivooi mici și că le dă nepotului său, popa Pavel, de pomană, la 1799, Mai 20.

2. Pe **Evanghelia** din 1775 (N. Iorga, o. c., nr. 9), scrie același Ruvim ieromonah, la 1792, că e proprietatea lui.

3. **Octoih**, Târgoviște, 1712.

O însemnare cu lipsuri: „La cine va fi această sfântă carte „să aibă de datorie să pomenească: Daniil ieromonah, pentrucă s'au „dat... Negrului Vod(ă). Și am scris eu Marin log(o)thet B ot „mănăstire Mărgin(eni)... 1720, leat ot (săzdanía) m(i)r(a) 7228“. (:1720).

De la foaia 186: „Să să știe că acest Oftaiu și Evanghelia „și Liturghia și Molitvenicu și Catavasieriu cel scris cu mâna sânt „ale mele, ale căprariului Aron Radeș și poftesc a le lăsa la bi- „serică până când îmi vor fi mie de lipsă și numai să fie grișe să „nu să dezlege că apoi poftescu să să lege (cu) chieľtuiala biserici(i). „Și aceste cărți sunt din anul 1817 la biserică duse și date în „sama părintelui David Radeș și a dascălilor și s'au scris în anul „1829, Iunie 3 zile“.

La sfârșitul cărții, iscălitura: „Eu pop(a) Miron ot Mărgineni“, — (Dată în jurul lui 1741. Vezi, Telechirecea, 1.)

4. **Strastnic**, Blaj, 1804, cumpărat cu 7 zloți și dat bisericii de Radu Maga și Samoilă Fratu.

În turnul bisericii e un clopot mic: „Fusa per Joh. Baumgaertner Schäsburgensem, 1819.“

b) **Biserica unită**

După **matricule**, preotul David Radeș, care funcționa la 1816 moare abia la 1876.

Icoana veche, din 7255, notată de d-l N. Iorga (o. c. pag. 53), poartă însemnarea: „Pomenește Părinte pe Gheorghe zugrafuľ, Costandin, Zmărandá 7255 (1747).“

Pe lângă cele însemnate de d-l profesor N. Iorga, am mai găsit următoarele **cărți**:

1. **Cazania** lui Varlaam.

„Anii Dlui 1730, mesița Agostu 15. Această cestită și blagoslovită carte anume poucenie este a mea, a popii Ion din Berivooi cel mic și o am dat din (!în) Recea, anume popii Rad

„și popii Lucă și să știe precumcă nu o am vândut, neavând ei și „când o aș lua, să n'aibă (a) opri, că e a mea, a popii din Berivoiu mic.“

De la foaia 23, începând: „Cu mila lui Dumnezeu eu Aldea „Boeariul, feciorul lui Neagoe Boeariul din Voila, am cumpărat „această svântă poucenie dela protupop Radul din Berivoiu. Din „mila lui Dumnezeu părintele meu Neagoe au lăsat cu toată voea „să cumpăr o svântă poucenie și o am dat de pomeană în svânta „beserecă în Voila să fie tot în beserecă până într'o hârtie. (Iscălit :) „pr(o)tupop Rad...“¹⁾

2. *Ceaslov mare*, slavonesc, fără foile de la început, nici de la sfârșit.

3. *Evangelhie*, București, 1723.

4. *Liturghii*, Blaj, 1807.

5. *Octoih*, 1712, cu o însemnare încurcată, din care reiese numai că popa Silvestru ot Mărgineni îl dăruiește unui copil al protopopului Bucur Mărdan din Sâmbăta de sus. Dăruirea se datează în:

„scaonul Cincului, Sighișoara Cohalm în sat la Homorod (!) Febr. 20, 1762“.

6. *Penticostar*, Râmnic. 1743.

7. *Strastnic*, Blaj, 1773.

8. *Triod*, Blaj, 1771.

2. Breaza

Ca zidire, biserica din Breaza nu prezintă nimica deosebit față de alte biserici din Țara Oltului. E spoită pe dinafară cu alb. Mi s'a arătat și obicinuita firidă, deasupra ușii de intrare sub turn, în care o inscripție spunea datele privitoare la zidire, dar care azi încă e ascunsă sub spoială.

Informatorul meu, bătrânul Năftică Naftanailă, imi spune că își aduce bine aminte de anii scriși în inscripție și de cuprinsul general al ei. Fundamentul bisericii ar fi fost făcut de locuitorii din Breaza, dar n'ar mai fi putut urma cu zidirea. Biserica ar fi fost apoi isprăvită, la 1837, cu cheltuiala unor oieri din partea Sibiului din Mărginime. S'a zugrăvit la 1846.

Zugrăveala este numai sub turn, în întreg altarul și pe catapeteasmă, precum și pe arcul de lângă catapeteasmă.

¹⁾ După St. Meteș, *Vlașa bis. a Rom. din Țara Oltului*, p. 38, protopopul Radu din Berivoi a trăit pe la 1700, ca urmaș al vestitului protopop Ștefan.

Zugrăveala e, în general, foarte ştearsă. Pe păreţii de sub turn se poate distinge Judecata din urmă. Pe bolta naosului, evangheliştii s'au păstrat bine. Pe catapeteasmă şi în altar, zugrăveala e atât de ştearsă, încât se cunosc numai contururile figurilor.

Toate aceste zugrăveli sunt făcute de Sava, zugravul de la Făgăraş. Deşi nu se găseşte numele lui, dar din felul lucrării se poate deduce că e el, fără posibilitate de greşală. De unde urmează că zugravul Sava mai lucra pe la 1846. Doar catapeteasma are execuţie ceva mai primitivă, dar a deduce că aici ar fi fost alt zugrav, nu se poate face uşor, având în considerare starea de degradare a zugrăvelii.

Restul bisericii n'a fost zugrăvit niciodată.

Antimisul e de la episcopul Moga.

Cărţi vechi am găsit următoarele :

1. *Antologhiu*, Râmnic, 1737, în două părţi, fără foile de la început.

Pe partea I, se găseşte o însemnare, tăiată pe alocurea cu ocazia legatului cărţii : „Acestă sfântă minei l-au cumpărat ctitorii sfintei biserici dela Breaza, cari sunt anume Bucur Toma au dat bani 10 zlofi, ieromonah Dionisie 10 zlofi, Daniil Haşu zlofi 6... al lui Bucur Toma anume au dat strâmbe 3... la mănăstirea (lo)r... cum până va fi... ânsul să nu aibă nime a înstreina de la această sfântă mănăstire. Iar cine s'ar ispiti a-l fura sau a-l înstreina... anul 1748...(Iulie)... dni“.

După câteva pagini, urmează o *criptogramă*¹⁾, de următorul cuprins : „Această carte să ştie că iaste a vătavului Bucur delă Breaza şi amă scrisă eu multă păcătosulă Rafailă ieromahulă de la Drăguş în anulă 1741 Iunie 25 dni“.

În partea II a *Antologhiului*, pe foaia 463, însemnarea : „A totă a Domnului Dumnezeuului şi Mântuitorului nostru Is. His, la hramul sfintei Troiţă închinată biserică din satul Breaza, slăv.(tul) district al Făgăraşului, s'au sfinţit în luna lui Maiu douăzeci şi noao zioa snt. Cuvioase Mceniţă Theodosia, anul o mie şapte sute nouăzeci şi trei, în vremea preaputernicului şi prea(lum)inatului împărat al Romanilor, Franţisc al II-lea, de starea noastră pravoslavnicul a celor de leage grecească neuniţi, în ma(rele principa)t al Ardea(lului) episcop (iscălit) : Gherasim“.

[Evident că e vorba de sfinţirea bisericii anterioare celei de azi].

2. *Apostol* [Bucureşti, 1743], fără foaia de titlu.

¹⁾ Asupra deslegării acestei criptograme, precum şi a altora, găsite pe cărţi la Dejani, Iaşi şi Voila, vezi articolul meu : *Criptograme în cărţi din Țara Oltului*, în *Dacoromania*, vol. VIII, pag. 185.

3. *Liturghier*, Râmnic, 1767.

4. *Octoih*, București, 1746, numai un fragment, legat cu o parte din *Strastnic*.

5. *Octoih*, Râmnic, 1811.

6. *Penticostar*, București, 1743.

În *Matriculele de botezați și căsătoriți*, iscălește popa Ion Leabu din Breaza, alături de Bucur Hașu, de la 1812 până la 1841. Un timp rămâne Ion Leabu, iar de la 1842, singur Iosiv Hașu.

3. Calbor

Biserica unită din Calbor, — bate la ochi prin felul ei de clădire. Clopotnița nu e în partea extremă de apus, ci în partea de miazăzi a tindei și nici nu e prea înaltă. Ca plan, se aseamănă perfect cu cea din Feldioara. La Calbor, atât sub strașina bisericii și a altarului, cât și sub a turnului sunt două rânduri de podoabe, făcute din colțuri de cărămizi. Cele două rânduri de podoabe sunt despărțite printr'un parcan rotunzit.¹⁾

În interior, biserica e spoită cu var, bolțile au fost înlocuite cu plafon plan de scânduri, cari nici nu s'au mai spoit. Oamenii în vârstă de 50 de ani spun că așa au pomenit acest plafon.

Biserica, în starea de acum, nu mai păstrează de interes decât piatra cu însemnarea ctitorului și singurul clopot ce-l are. Piatra e în tindă, deasupra ușii de trecere la naos. Inscripția a fost publicată de d-l profesor N. Iorga (*Scrisori și inscripții*, II. 73), dar din greșeală s'a însemnat că se găsește pe un Antologhiu din 1752. Piatra cuprinde și pecetea de nobil a protopopului Ionașcu Mone din Veneția de jos, așa cum e descrisă și de Ioan cav. de Pușcariu (în *Fragmente istorice*, Sibiu 1907, pag. 10): Sus un corb, ținându-se cu ciocul de o creangă, jos, într'un medalion de mărgelă, o mână strângând o cruce. În inscripție, eu am cetit: „Această be-„serecă o a făcu(t) protopop Ionaș(c)u din Vineție de gios cu chel-„tuiala cu toată iară cu agiutorul satului, fiin(d) domn în Cincu „Mare Șuri Marton și satului Ion Grecu gîude, în zilele înălțatului „împăratului Caroluș VI, să pomenească în veac părinții noștri : „Ion, Ananie, Ionașcă, Ana i cede moi.²⁾ Mană, Ion, Marinca, „Ana, Rahi(ra), Ionașc, Salomie, Ana, Ionaș(c), Samoilă, Ion, Rar... „(Radu ?), Va(sile ?), Moise... 1732 die 7, 8-br(is.)

¹⁾ Despre biserica din Feldioara (Făgărașului) sper să scriu în alt loc. Tot atunci voi publica și planul și vederea bisericii, după care se poate judeca și înfățișarea bisericii unite din Calbor.

²⁾ și copiii mei, după d-l N. Iorga.

Clopotul are această însemnare :

„Acest l-au dat c(institul) protopopu Ionașcu Monea din Veneție,
„de pomană la sfânta) b(iserică a) Ca(l)borului, 1741“ (în cifre
„chirilice și arabe).

4. Cârța

Biserica unită din Cârța e zidită la anul 1842. Ca la nici una dintre bisericile câte le-am cercetat, pe turnul ei sunt însemnate numele meșterilor zidari: Toma Curtean, Lazăr Curtean, Iosiv Curtean și Nicolae Curtean din Sebeșul de sus.

Biserica e spoită cu alb și în interior. Singură catapeteasma e zugrăvită, după cum spune inscripția, la 1873, de zugravul Vasilie Grecu de la Sasauj. Zugrăveala e fără valoare, figuri uniforme, fără nicio expresie, încadrate într'un fond galben, ținător.¹⁾

În biserică sunt câteva icoane de preț: Un Petru și Pavel de pe ușile împărătești, cari se poate să fie mai vechi decât actuala biserică, iar la femei, o frumoasă icoană a sfinților Trei Ierarhi. Amândouă icoanele par a fi ieșite de sub penelul vechilor zugravi Grecu.

Tot la femei, o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul în brațe, și ținând o floare albă în mâna dreaptă. Desemnul e în general bine executat, gura e așezată un pic cam sus, dar fața Fecioarei e de o frăgezime și nevinovăție deosebite. În schimb, în fața Pruncului, zugravul n'a reușit să pună aceeași gingășie.

Cărți vechi :

1. **Antologhiu**, Râmnic, 1737, legat în două volume. Pe foaia lipită de perețele din față e un text slavonesc, iar într'un colț: „Și amî scris eu Lupul Sir(ca) popa Sirca „ot Râmnicu“ (fără dată).

2. **Cazanii**, București, 1768.

3. **Liturghier**, stricat. După gravuri, e cel dela Buzău, 1702.

4. **Octoih**, fără foaia de titlu și la care n'am putut găsi nici un detaliu pentru a-l identifica (Coala are 4 foi, tiparul cuprinde 17/11,5 cm. de pagină).

„Aceas(tă) sfân(tă) și dumnezească carte ce să chieamă „Octoih o am cumpărat eu Ion Micul ot Cârța pe bani buni și „drepti fl(orinți) 12, iar cine s'ar afla să o fure sau să o înstreineze dela sfânta bisearică din Cârța să fie afurisit, anaftemisatū „de treisute și optsprăzece părinți sfinți și fierul, cărămida și piatra

¹⁾ Asupra zugravilor din familia Grecu, am stăruit în articolul **Biserici din Țara Olului și „de pe Ardeal“ zugrăvite de o familie de pictori**, publ. în *Anuarul Comis. Mon. Istorice*, vol. IV Cluj, 1835.

„să putrezească, să să sfărâmească, iar... să rămâe în veci de veci.
„Această sfântă carte o am cumpărat eu Ion Micu pe pomană bi-
sericii din preot în preot să fie adetoriu cu blestem a pomeni
„aces(te) nume: Pom(en)i: Ion și Ana, Safta, Mărie, Bucura, Ana,
„Fica, Moncratie (?). Aceste săsă (!) cade a pomeni negreșit ca să
„vă pomenească și pe voi D(umne)zeu Amin. Scris-am eu popa
„David ot Cârța la Ion Micul în casă, fiind marturi Ion Mun-
„tean [,] 2 mar(tori?) Colnăreanu Ion Stan [,] din Boarta Ion
„Comșa, an 1763, mesița Sep(temvrie) zile 14“.

5. Penticostar, Râmnic, 1767.

Pe o pagină, a rămas, din o însemnare, numai numele: Io-
naș, poate cumpărătorul cărții.

6. (Slușba Sf. Patimi), fără titlu. După gravuri, e partea
de la sfârșitul Triodului de la Râmnic, 1731.

Pe perețele de la început își scrie numele: „Ilie Tesvi, Bucu-
reștenă legătoriu de cărți, 1797 mai 29“. ¹⁾

Incepând cu pag. 3, această însemnare, cu accente de dem-
nitate națională: „Eu popa Stan dela Cârți dau această carte
„anume Strastnic besearecii mele de pomeană pintu sufletu mie(u).
„așijderea și cheltueala clopotului las besearecii să n'aibă feciorii
„mei a o căota că eu las cu blăstăm care n'ar asculta, să nu fie
„alu Dumn(e)zău, iară dumneavoastră cinstiți cetitori care vă sare
„(! s'ar) întă(m)pla a ceti pre această sfântă carte, nu mă treaceți
„cu pomenirea, ci mă pomeniți și pre mini, ca să aveți dela Dum-
„n(e)zeu și voi ertare. Eu robu lui Dumnezău popa Stan din Cârța
„sesască. **Sărbătorile Sasiloră eu le-am scos de le lucră Ro-
„mânii.** Atuncea umbla văleat dela Hs. 1728. Atunci am făcut și
„clopotu“.

La slujba sf. Patimi, după unele imnuri, sunt indicate, cu
scrisoare de mână, imnuri în slavonește.

7. **Strastnic**, Blaj, 1817. 8. **Triod**, fără foaia de titlu (Blaj
1800, după gravuri.

5. Dejani

Satul Dejani e așezat foarte aproape de pădurea care coboară
din Munții Făgărașului. Dintre satele din jur, numai Breaza e
vârîtă mai mult în pădure decât Dejani.

În pădurea Dejanilor exista odinioară un schit, ars apoi din
ordinul lui Bucow. Locul și-a păstrat până azi numele de Poiana
Mănăstirii, e curmătura cuprinsă între „Piscul“, cu pădure de brad,

¹⁾ La 1779 leagă un Octoih, de la Beșimbav și la 1799 un Chiriaco-
dromiu, la Arpașul de sus.

care-l apăra de vânturile de la miazănoapte și coasta Netofelul. Poiana, netedă, puțin plecată spre miazăzi, oferea un loc liniștit, potrivit pentru rugăciune și meditație.

Mănăstirea aceasta, cu hramul Sf. Nicolae, a trebuit să fie bine aprovizionată cu cărți de slujbă, judecând după câte se mai găsesc și astăzi răspândite prin satele de la poalele pădurii. Numărul destul de însemnat de cărți slavonești, rămase de la acest schit, mai lasă să se creadă că limba slavonă a fost întrebuințată la slujbe aci până la nimicirea schitului.

În sat, biserica nouă e din piatră și cărămidă. Cea veche, de lemn și zugrăvită pe dinlăuntru, am apucat-o și eu în copilăria mea (pe la 1894). La zidirea celei noi, biserica veche a fost vândută și din lemnul ei s'a clădit o casă în sat (care în treacăt fie zis, nu prea e locuită).

Fosta biserică de lemn, cu hramul Bunavestire, a fost sfințită de episcopul Ioan Lemeni, la 16 Mai 1841, după adevărul, tipărită și întregită cu mâna, prinsă cu ceară roșie de păreții bisericii. Data clădirii și a zugrăvirii bisericii, însă, trebuie să fi fost cu mult mai înainte.

În biserica actuală, în altar, se mai păstrează o icoană, pe lemn, a Sf. Nicolae, de care se spune că e venită de la mănăstire, unde Sf. Nicolae era hram. Icoana are o scrisoare foarte ștearsă, care nu se poate citi.

Alte icoane pe lemn, cari merită amintire, sunt:

1. O icoană a **Maicii Preciste**. 2. Alta a lui „**ot pantorator**“, cu numele dăruitorilor: Daniil, Sofia, Daniil, Aron. 3. **Arhanghelii Mihail și Gavril**, cu însemnarea: „Daniil, Sofia f(iii) d(ânsilor) Daniil, Aron și tot neamul lor, 1822“. În tinda bisericii mai e a 4. **Sf. Nicolae**, icoană dăruită de Petru și Titteana.. a. 1821.

Cărți vechi:

1. **Antologhiu de la Râmnic, 1752.**

De la foaia 24, următoarea însemnare:

„Această sfântă carate care se chieamă Meneiu este cu(m)părat „de Ilie al lui Ion Voinii împreună cu frate-său Ion și e dat de „pomeană la sfânăta beserecă în satū în Dejani, în ținutul Făgărașului pinūtru ca să aibă și ei pomenire și așa lasă după moartea „lorū precu(m) ca să nu fie volānic nime a-l înstreina într'altă parte „sau să-lū fure. Unulū ca acela să fie afurisitū.... și cândū l-au „adusū au unāblat unii dela Hs 1758, Iunie zile 8 și amū scrisū „eu Popa Mihaiu, împreună cu popa Radu și este cu(m)părat în „bani gata 18 flori(n)ți și au fost banii dumnealor“.

2. **Apostol, București, 1683.**

„Acest Apostol l-am cumpărat eu, călugărul Isaiea Eșanul cu „6 florinți și 50 de bani, și am făcut o sărăcustă, țară dreptū

„50 de bani, ci fac 7 florinți. Și o am luat dela Inășcu „Cașaveiu din Lisa. Și cine s'ar scula să o ia sau să o fure, să fie „afurisit de 300 și 18 părinți sfinți și lepădat ca și Iuda și ca „Ariea. Și să i se risipească în (!) casa lui ca Sodomu și ca Gomo(ru), fiii lui să rămâe săraci și să îmble în țări streine (foaia „ruptă pe jumătate :) și am scris eu Isaiea călugăru...” (restul iscăliturii, eventual și data, rupte de tot).

3. Cazanii la morți, Blaj, 1784.

„Această sfântă carte ce se chiamă Cazanii este a mea, anume „Petru Onea Popa din Dejani și o dăm părintelui popa Gheorghe „unitu din satu Drăgușu, până vom avea și noi popă din satul nostru ca să ni să pomenească tot neamul, vii și morți, până va fi „la dumnea(lui). Cu dragu o dăm și cu dragu să ni se dea iară „îndărătu, când vom avea popă de satu și s'au scris în 27 de zile „ale lunii lui Martie, după morți (?) în săvârșirea Paștilor, anu 1816“.

4. Ceaslov (Târgoviște, 1815), tipărit sub domnia lui Io Ștefan Cantacuzino Voevod (restul foi de titlu, ruptă).

La foaia 41: „Să să știe că această carte anume Ceaslov „este dată la (?) la biserica din Dejani de pomeană de preoteasa „popii Petru Foca, care au fost datu părintelui Petru Foca de.... ri- „ea, fata răposatului Pop Toader.¹⁾ Pomeniți să fie acești mai sus „numiți oameni. Dat în Dejani... Maiu 1816 (Iscălitura e tăiată, dar se poate recunoaște numele preotului Toador Lepșa).

O altă însemnare, arătând că ceaslovul e proprietatea bisericii e scrisă tot de Toader Lepșa, la 15 Maiu 1816.

5. Chiriacodromiu, București, 1732.

„Să să știe că această sfântă poucenie este a popii Ion ot „Dejani și o (a) cumpărat pe banii lui buni șasesprezece florinți și „a fostu banii lui, nimenea n'au avu(t) neci o treabă ci să fie lui și „fecioriloră lui din neam în neam. Și cine ar îndrăzni să o fure, „etc.. letu 1738 dela Hs anii, iară dela zidirea lumii 7246 (A)prili, 11 zile“.

(Va urma)

¹⁾ Numele de familie Poptoader e și azi curent în sat, deci în acest caz nu poate fi vorba de un preot Toader.

A m i n t i r i

din

Războiul de întregire a Neamului

de Dr. Alexe Sulica

III.

Comandantul Grupului de la Jiu fusese, până la răbufnirea Nemților din 30 Septembrie 1916 prin Pasul Surducului, Generalul M., despre care se spunea că este căsătorit cu o Nemțoaică. *) Unii ofițeri chiar afirmau că numai așa își explică ei, de ce artileria noastră, din pozițiile bune ce avea la Petroșani, nu a tras nici o ghiulea de tun în trenurile militare, cu artilerie germană, cari sosiau în gara Puiu. Ba a fost lăsată să debarce liniștită și să ocupe pozițiile ce-i convenia, de unde apoi a bătut ea fără nici un menajament pe ai noștri.

*

În seara de 30 Septembrie 1916 semispitalul nostru de evacuare No. 1 avea ordin de la Marele Cartier General să se imbarce în trenul său și la ora 10 noaptea să plece spre Filiași, având să primească în drum ordine de destinație, dar abia a doua zi la orele 12 la amiază a fost pornit din gara Târgu-Jiu. Căutând să aflăm cauza acestui lucru, nu am putut avea nici o informație precisă, dar circula șvonul, că vinovatul ar fi șeful gării, care ar fi un spion al Nemților, și că ar fi dispărut fără urmă, părăsindu-și postul, ca să împiedece evacuarea trupelor și a populației în momentul năvălirii Nemților.

În dimineața de 1 Octombrie, după luptele din ajun și din zorii zilei, a trebuit să despachetăm materialul spitalicesc, căci

*) Dăm aceste lucruri aci ca opinii intime ale ofițerilor noștri enervați, cari nu mai știau cum să-și explice unele lucruri, cam bizare, după părerea lor. Fapt este, că influința soției asupra convingerilor bărbatului este totdeauna în raport invers cu gradul lui de bărbăție, caracter și ambiție. Lucrul l-am verificat fără excepție. De acest adevăr sunt datoare să țină cont, fără șovăire, autoritățile noastre superioare, civile și militare, la numirile și avansările în posturi superioare și în cele de mare răspundere.

fiind mulți răniți de ai noștri și mai mulți din partea Nemților, aveam foarte mult de lucru, la care ne-am înhămat, fără nici un ordin. Printre Nemți, afară de răni de arme de foc, mulți suferiau de degerături ale picioarelor, deoarece ei nu erau echipați cu îmbrăcăminte pentru frigul și zăpada care căzuse de câteva zile în Carpați. Ei veniseră direct de la Verdun, sau cum ziceau ei „von Vogesen“. Frigul mare și zăpada, care începuse să cadă în munți, au împins Comandamentul superior german să forțeze, cu orice preț, trecerea Carpaților și pătrunderea pe șesul Olteniei și al Munteniei, înainte de a se așterne iarna în munți. Și, oricât ar spune Germanii în trufia lor că în decurs de câteva săptămâni au evacuat Transilvania de armata română și că numai în câteva luni au ocupat $\frac{2}{3}$ din Țara Românească, ostașul român a fost un erou care și-a meritat acest calificativ, căci cu toată lipsa de conducere bună și armament modern suficient, ca mitraliere, tunuri, aeroplan etc., dacă frontul român nu ar fi avut enorma lungime de 1200 km. — de la munții Dornei pe toată creasta Carpaților Moldovei, Munteniei și Olteniei, până la Orșova și de aci pe Dunăre până la Turtucaia și până la Marea Neagră, adică un front aproape așa de mare cât cel rusesc de la Marea Baltică la Marea Neagră, plus frontul occidental de la Canalul Mânecii la granița Elveției, el n'ar fi fost străpuns. — Și unde mai pui că acest front românesc era apărat de 500.000 ostași, căci restul erau milițieni și oameni cari nu aveau nici o pricepere la arme. Era natural deci ca Nemții să facă demonstrații cu trupe slabe pe restul frontului românesc și numai cu o armată de 250.000 oameni, provăzuți cu armament modern, din care ei dispuneau din belșug, masată într'un punct, oricare, al frontului românesc, să-l facă pe acesta să cedeze și apoi să-și continue marșul pe câmpie în dragă voie. În afară de aceasta, România nu putea fabrica o singură pușcă măcar, neavând nici o fabrică de arme. Iar armamentul trimis ei de puterile aliate din Apus, Franța și Anglia, a fost reținut de trădarea Rusiei la Archanghelsk și apoi dirijat în altă parte. Pe când Puterile Centrale aveau fabrici de arme renumite încă din timp de pace: Krupp, Skoda, Steyer, Budapesta, plus o mulțime de altele provenite din transformarea altor fabrici în timp de războiu.

„N'avem scule, domnule doctor, cum au ei — se plâneau răniții noștri, pe masa de operație — „că Ghermanii nu sunt soldați mai buni decât noi. Ei, când ajungem la baionetă, nu țin, ori fug, ori plâng și se predau“. „Ei au tunuri cu bătae lungă, pe când artileria noastră, stând în spatele nostru, tot pe noi ne bate. Ei au mitraliere la fiecare companie, pe când noi abia avem câte 1—2 pe regiment. Când ne credem apărați de teren contra puștilor, mitralierelor și tunurilor dușmanilor din față, ne bate de ne curăță aeroplanelor lor de sus, fără să ne mai putem pune la adăpost, pe când aviația noastră nu există“. Nu mai vorbim de ofițeri, dar soldatul cel mai simplu vedea situația reală.

Nemții, grație mecanismului lor perfecționat, luptând de la distanță, nu aveau nevoie de prea multă bărbăție, ca bietul soldat român, care nu avea „scule“.

La un soldat german, rănit, găsesc următoarea scrisoare, primită de la mama sa de acasă, în care se zugrăvește în destul starea de lucruri din dosul frontului, în Germania, de către o berlinză conștientă :

Către muschetarul

Fritz Pfeifer

Divizia de Infanterie. 187

(Reg., Bat., Comp.)

Berlin la 28 August 1916.

Dragul meu fiu,

În sfârșit, am știri de la tine. Cu mare dor am așteptat un semn de viață de la tine. Chiar astăzi și tocmai după plecarea tatălui tău a sosit cartea ta poștală. Cum voiu afla, unde-i el, îi voiu trimite adresa ta. Ieri la amiază a primit ordinul de chemare și azi dimineață la ora 8 a și trebuit să fie în Schömberg ; acum e ora 4 și jumătate după amiază și dacă nu a venit înapoi până la ora asta, nu mai am nădejde, că o să mai vină ; de acum începe iarăși alergătura pe la Pontius și Pilatus (vrea să zică pe la Pilat din Pont, sau mai pe românește : de la Ana la Caiafa. n. tr.). Dragă fiule, când poți, scrie-mi, căci tu-ți poți închipui, cu cât dor aștept eu știri de la voi, amândoi. Toți bătrânii sunt încorporați. Pe tata lui Pützgold ca și pe al lui Erwin nu i-am mai văzut în zilele din urmă, iar dintre tineri rar câte unul. Becker ne-a adus telegrama ta. Și acum spune-mi, dacă ți-au ajuns banii. Cu ce drag ți-aș mai fi trimis ceva, dar nu am mai putut merge la Werder.

Ai de mâncare cum trebuie? Și cum îți merge de altfel, ai mult de lucru sau nici despre astea nu poți scrie? Nu pot ghici nici decum, unde ești. De vor mai trece câteva zile, am să mă mai obicinesc cu singurătatea puțin, acum îmi vine foarte greu. Cu bunica e tot așa, o zi mai bineșor, apoi iarăși mai rău. Unchiul Fritz mereu întreabă de tine; se va mira, că în fine tot te-au trimis mai departe, după cum îi scrisese el Minei deja mai de mult. De P... tot n'am mai aflat nimic. Vărul nu a mai scris de data asta nimic, se vede că a plecat și el. Puiul meu, de cumva ai lipsă de ceva, scrie-mi, căci ce-oiu putea căpăta, îți voi trimite ție. Se găsește ceva de cumpărat pe acolo?

Acum îmi fierb cartofi și încălzesc supa de ovăz de ieri, dar singură nu prea am poftă de mâncare. Ne tot gândiam, că o să se facă pace încurând și când colo, e tot mai rău. Acum ne-a declarat Italia războiu nouă, iar România Austro-Ungariei. Ce-o să mai fie?

Ne mai având ce-ți scrie, dragul meu fiu, rămâi sănătos și mult dorit de mama ta, care tremură de grija voastră a amândurora.

Maria Pfeifer

P. S. Cu bine și la revedere sănătoși. Scrie-mi, dacă ai primit scrisoarea“.

Din această scrisoare se vede clar, că deja în August 1916

1. Moralul populației germane era la marginea răbdării.
2. Toți bărbații, tineri și bătrâni, fuseseră încorporați.
3. Alimentele insuficiente și de slabă calitate.
4. Lipsuri în de toate.
5. Populația conștientă, disperată, aștepta cu înfrigurare încheierea păcii și când colo vede că numărul adversarilor Puterilor Centrale crește.

„Ce o să mai fie?“ În sufletul celor din spatele frontului de acasă, din inima Germaniei, își face tot mai mult loc desădejdea cu nesiguranța în ziua de mâine. Această stare de depreziune morală se transmitea pe o mulțime de căi și se făcea simțită prin nenumărate semne la front, care s'ar fi prăbușit odată cu intrarea României în acțiune, dacă Comandamentul suprem german, în disperare de cauză, nu ar fi aruncat asupra frontului rusesc și în spatele lui, prin intermediul echipelor de spionaj și

propagandă, „imunizate“, microbii paralizanți ai comunismului internațional, iar asupra unui punct al lungii și deci slabei pânze a frontului român o masă de un sfert de milion de soldați, înarmați din abundență cu cele mai moderne arme, luați de pe toate fronturile, unde acum era liniște aproape completă.

Doi din cei mai buni comandanți de armate: generalii Falkenhayn și Mackensen, au fost trimiși să atace armata română, primul de la nord, iar al doilea de la sud, pe frontul Olteniei și al Munteniei. Nu putem ști: a fost o mare prostie din partea Comandamentului românesc sau a fost o fatalitate, căreia nu se putea sustrage România — de a se jertfi cu bună știință, pentru a slăbi puterea Germanilor pe frontul apusean — ca să poți crede că laba „ghetei românești“, prinsă în cleștele inamic, nu va fi sdorbită. Puterilor Centrale, ajunse aproape de limita rezistenței din toate punctele de vedere, le trebuia o victorie, pentru a alimenta cu speranțe oștile și popoarele lor, că pacea victorioasă va veni încurând. Și dacă nu era defecțiunea rusească pe toate fronturile, prăbușirea Puterilor Centrale se întâmpla cu mult mai de vreme. Cât de mare era slăbiciunea lor după campania contra României, se vede clar din faptul că — deși din Februarie 1917 armata rusă era paralizată de boala marxistă, iar America abia la 2 Aprilie 1917 declarase războiul Germaniei și numai peste un an promitea a fi gata de război, numai atunci abia începând a expedia trupe în Europa pe frontul din apus — dacă Puterile Centrale, ar mai fi avut forța combativă și rezistența morală din 1915 sau din 1916, până la intrarea României în acțiune, ar fi avut timp suficient să termine războiul în favorul lor.

*

La 31 Octomvrie st. v. 1916, după amiază, primim la unitate ordinul telegrafic, semnat de medicul colonel Dr. Papadopol, să imbarcăm totul în tren și să plecăm la Târgoviște, unde ne vom instala. Fiind pozitiv informați, că un corp de armată — format din trupe bulgare, germane și turcești — trecuse deja din 28 Oct. Dunărea pe la Zimnicea și înaintează spre Titu, iar armata germano-austriacă, care pătrunsese pe la Jiu în Oltenia, trecuse în dimineața aceea Oltul, pe la Slatina și înaintează spre Pitești și văzând conținutul ordinului, am rămas consternați. Eu, care abia

revenisem — chemat la sosirea acestui ordin de pe platoul din fața gării Pitești, unde, amestecați cu vreo 4—5000 de vite, vreo 2000 de bătrâni, refugiați din Rucăr, Dragoslavele și din direcția Câmpulungului, fuseseră sfârtecați, iar carnea oamenilor amestecată cu a animalelor în bălți de sânge, de bombele a 7 aeroplane germane, cari, din cauza absenței totale a aviației noastre, se coboriseră la 100 de metri — am strigat, că acest ordin nu se poate executa în situația actuală a frontului: din nord, din apus și din sud, inamicul se îndreaptă, nestingherit, spre București. Toată lumea își pierduse capul. Deocamdată am sfătuit să dăm ajutor celor răniți în măcelul săvârșit de aviatorii germani, „luptând“ cu nearmați și înebuniți de groază în câmp deschis. Toată noaptea de 31 Octomvrie și până în ziua de 1 Noemvrie am operat și pansat la membre zdrobite și trupuri ciuruite. O noapte de groază și de înebunire, când mame cu trupul sângerând din răni nenumărate alergau nebune de la un spital la altul, prin besna nopții, ca să vadă își mai găsesc pe vre-un pat de spital copiii răniți. O tânără fată, rănită la față și mâni, găsindu-și părintele bătrân în agonie, cu coșul pieptului ciuruit de schije de bombe, de desperare voi să se arunce de la etaj. Observată, a fost oprită la timp de un sanitar. Mama ei fusese făcută în bucăți, de nerecunoscut, un frate de 10 ani fusese decapitat, iar o soră căsătorită, cu copilaș mort la sân, după o scurtă agonie, cu intestinele aruncate afară din abdomen, murise în drum spre spital...

Toată noaptea a plouat mărunț.

În ziua următoare, 1 Noemvrie, pe la orele 9 dim., ne imbarcăm în tren împreună cu tot materialul spitalicesc de chirurgie pentru 100 de paturi și personalul compus din 4 medici, un farmacist, un preot, apoi trupa: un sergent, 6 caporali și 41 soldați sanitari și, în fine, animalele de tracțiune: 12 cai și 6 boi, cu proviziile pentru oameni și animale pe timp de 3 zile. Când a fost totul gata de plecare, cu ajutorul lui Dumnezeu, invocat de preotul nostru — asimilat la salar cu un căpitan, iar la cele lumești cu un sublocotenent de la remontă — și lăsându-ne în voia valurilor ceferiste, cari prin unele gări făceau impresia de a fi în serviciul dușmanului și nu al prea bunei noastre mame, România,

ne-am înarmat (eram doar în plin războiu!) cu răbdare... cu aşteptare... şi stai şi stai... şi apoi iar mai stai şi... iarăşi mai odihneşte-te de atâta... aşteptare şi... tocmai pe la amurg... şi împrumutând când iuţea melcului, când tactica (căz doar tot în războiu eram!) racului, ne vedem teferi şi nevătămaţi în gara Goleşti, pe linia de la... magazie! Nu aveam nici un motiv de protestare, căci ora era 9 şi 5, cu mica deosebire, că era noapte şi nu se vedea gara, învelită fiind, împreună cu noi, în întunec beznă. Ca să nu ne bombardeze aeroplanele inamice!!! Şi noi, în loc să admirăm... patriotismul şi ingeniozitatea C. F. R-ului în campanie, mai şi... supărăm pe Dumnezeu!...

Încă o sforţare şi iată-ne, iavaş-iavaş, tocmai pe linia... moartă din gara Călineşti! Ne uităm la ceasornic şi constatăm, cu bucurie (?) că e ora unu, după miezul nopţii... „Da bine veniram, fraţilor!” strigă jovialul nostru duhovnic, sărind din tren! Eu însă, care nu împărtăşiam resemnarea celorlalţi ofiţeri şi mai ales văzând toate liniile ocupate de trenuri militare, de toate armele şi armamentele, am căutat să am o lămurire de la şeful staţiei referitor la această blocare, tocmai când ar fi trebuit să fie evacuată de ultimul vagon gara, considerând că duşmanii vin din nord, apus şi miazăzi, spre punctul de concentrare Bucureşti. Tot ce nu era combatant la noi ar fi avut datoria să nu stea în calea armatei noastre de combatanţi şi, pe cât este posibil, să nu lase în mâna inamicului material şi alimente, cari i-ar fi fost acestuia de folos.

Orbecâind printre trenurile şi vagoanele cari ocupau literalmente toate liniile şi înaintând spre localul gării printr'o linişte de mormânt, de ai fi crezut că te afli în vremuri de pace, când toată lumea, după munca încordată a zilei, gustă mulţumită, în linişte, din binefacerile unui somn reparator, bine-meritat, dăm de d-l şef şi încă un domn, care îşi zicea inspector, dar care nu avea aerul de aşa grad, în vremurile astea.

— „Domnule şef, noi suntem trenul Semispitalul de Evacuare No. 1. Am sosit acum şi având ordinul să ne deplasăm cât mai repede în direcţia Titu, Te rog să ne dai drumul înainte.” — „Nu se poate, d-le sublocotenent, deoarece sunt multe alte trenuri cari trebuie să plece, căci au venit înaintea d-voastră”. — „Înţeleg, dar văd că totul doarme în gară, nimic nu se mişcă. Dă-le drumul la toate, să ne vină şi nouă rândul! Sau în cazul că sunt

blocate toate gările următoare, sau poate lucrezi conform vre-unui ordin superior, nu mai zic nimic". — „Da, am ordin de la un domn colonel, care se află cu regimentul său de artilerie înva-
gonat în trenul garat pe linia a 2-a, ca să-l las să doarmă până la 5 dimineața, dar să nu dau drumul nici unui tren să plece din gară înaintea d-sale". — „Va să zică, când dușmanul nu vrea să se odihnească, până nu ne va ocupa toată Țara, aci în fața lui se doarme din ordin? Când a sosit trenul dlui colonel?" — „Pe la orele 11, înainte de miezul nopții". — „Te rog să mă duci la d-l colonel!" — „Nu se poate, d-le doctor. Mi-a dat ordin să nu-l deranjeze nimeni până la ora cinci și nici să nu plece nici un tren din gară până nu se va scula d-sa"! — Cum nu-mi intra în cap povestea cu astfel de bazaconii, ci mai mult bănuindu-l pe d-l șef de lucruri necurate, ca să-l pun la încercare, iau de afară de la ușe, unde mă așteptau, vreo 4 milițieni sanitari — cari mai curând stărniau râsul prin „androacele" lor tocite, de „culoarea trăznetului" și lungi de se împiedeau în ele — și așezându-i în picioare, în ținută marțială în fața celor doi ceferiști în semiobscuritatea biroului lor, cer dlui șef să-mi dea legătura telefonică sau telegrafică cu M. C. G.... Bruscă schimbare la față! — „Lăsați d-le sublocotenent, nu mai vorbiți cu nimeni, că vă las să vă continuați drumul. Veți pleca imediat, dar ce mă fac cu dl colonel"? — „Nu-i strica somnul până la 5, iar în privința celorlalte trenuri, fă cum ai ordine de la mai marii d-tale".

„In vagoane, domnilor, că pleacă trenul!" — strig la ai mei. Și, am plecat.

În gara următoare... surpriză! Nici nu sosisem bine și ni se comunică: ieșirea liberă! Și tot astfel până în gara Titu, unde am sosit într'un tempo mai rapid decât în timp de pace, cu un tren „fulger".

La Titu, însuși d-l șef al stației (ne-am convins că era „veritabil"!) a venit la trenul nostru și ne-a comunicat că linia Târgoviște ne stă deschisă.

Invinsă „catăria" ceferistă și revenindu-mi în minte năstrușnicul ordin care ne trimitea la moarte sau prizonierat, în mod absolut inutil, cum de la Pitești făceam pe șeful cu un fel de aprobare tacită din partea șefului titular al spitalului — care nu îndrăznia să discute nici o iotă din ordinele superiorilor, și mai

ales în timp de războiu, cu toate că vedea că sunt absolut păgubitoare pentru țară — răspund șefului gării că vom aștepta în Titu un ordin nou, care urmează să ne sosească neapărat de la M. C. G. Aveam o sigură presimțire, că în situația dată a frontului nostru și a armatelor inamice cari invadaseră Oltenia și Muntenia de vest din nord, vest și sud, vom primi 'un ordin corectiv, conform căruia spitalul nostru avea să capete altă destinație, mai potrivită împrejurărilor. Intrați pe linia Târgoviște, nici nu am fi avut răgazul să ne instalăm și armata austro-germană, care scobora pe la Dragoslavele, ne amenința, iar dacă am fi încercat întoarcerea cu trenul pe la Titu, l-am fi găsit și pe acesta ocupat de armata inamică, care venia dinspre Pitești sau de la Dunăre. Raționamentul nu m'a înșelat, căci nu se scursese nici timp de un ceas și iată că vine iarăși d-l șef al gării Titu cu o telegramă ce o primise de la M. C. G., Serviciul Sanitar al Armatei I: „Urmăriți trenul Semispitalului de Evacuare No. 1 pe linia Pitești—Târgoviște și îndrumați-l la Ploești, unde se va instala și va lucra”. — „Linia vă este deschisă de plecare imediată, Domnilor“, adaugă d-l șef.

Nu-mi făceam mari iluzii nici în privința posibilității de executare a acestui ordin, când mai aflasem că și linia frontului nostru de la Predeal „se pliasă“, dar, hai înainte, și-om mai vedea ce va mai fi!... Am uitat să spun, că șeful spitalului nostru, d-l maior Dr. C...., de la Pitești, unde-i fusese rănit de o bombă de aeroplan, unicul fiu, elev la o școală militară, în vârstă de vre-o 14 ani, ne lăsase sub comanda reglementară a ajutorului său, d-l maior medic Dr. S...., un om lipsit de inițiativă, care se feria de răspundere, dar care nu fugia de lucru, oricât de mult ar fi fost, iar, când nu era de lucru, se îndeletnicia cu cheltuirea de multă energie în satisfacerea impulsurilor vitale: era tare sanguinic. Eu îl prețuiam foarte mult pentru calitatea sa de muncitor, făcând preget, în îngrijirea răniților și pentru că era un foarte bun Român.

Cu toate că, în urma firii sale impulsive, mă jignise, în mod absurd, în două rânduri — din care cauză nu mai vorbiam cu el — totuși, convins fiind de nevinovăția lui, eu l-am salvat dintr'o încercătură care-l dusesese în fața Curtii Marțiale.

Dar până să plecăm spre Ploești, ce-am văzut în gara Titu, îmi este imposibil să redau în scris: trenuri militare, trenuri cu refugiați înghesuiți până la sufocare; mame țipând că le mor copilășii, fără aier, flămânzi și nedormiți; lume desperată, speriată, înebunită de groază pe scările și pe acoperișele vagoanelor; toate uniforme, toate culorile — târgoveți, țărani, țărance — toate stările sociale, de toate vârstele, cramponându-se pe tamponalele vagoanelor și nescăpând mânilor și picioarelor acestor îngroziți de spectrul morții nici un locșor pe carapacea vagoanelor și a locomotivelor... Garda militară a gării, neputincioasă, era ca și inexistentă. N'au lipsit accidente nenumărate de tren, dar marea masă a gloatei, care-și căuta cu groază un refugiu, nu da nici o atenție la nenorocirea altora. Membri de familie rătăciți, pierduți unii de alții, se strigau desperați, pe peron, printre trenuri, prin mulțimea zăpăcită care numai încurca totul și care nu cerea altceva decât un locșor, ori unde situat pe un tren care pleacă din gară, în direcția opusă aceleia din care vin dușmanii. Populație din satele dinspre munte, de la Dunăre și dinspre Oltenia, din care nu lipsiau nici Transilvănenii din satele de sub Carpați, pe unde trecuseră trupele române! Și dacă aveai curiozitatea să privești pe acești nenorociți de refugiați și dacă doriai să știi, ce au lăsat acasă, vedeai că cei mai mulți sunt cu mâinile goale sau poartă cel mult o bocceluță cu... o cojiță de pâine și aflai că acasă au lăsat tot avutul lor: păsări în curte, vite în grajd, porci în coteț, fugind să nu cadă în mâinile dușmanului....

Homo sapiens? — Vel stulta bestia humana?...

Am plecat în fine și noi. Trenul nostru, ca și celelalte trenuri, era plin de oameni, înghesuiți ca sardelele, iar pe afară era căptușit de trupuri îmbrăcate în uniforme, rochii, ițari, cojoace, țundre, zăbune, ba nu lipsiau nici hainele de vară, acum la începutul lui Noemvrie, cu ploi reci de te îngheța până în măduva oaselor. La Chitila, unde am cotit-o spre... „Republica boborului“, am scăpat de aproape tot „balastul“ uman, băjenarii fiind atrași de Capitală, iar militarii luați în primire de garda stațiunii... și astfel, trenul nostru ușurat sbura acum, ca scăpat la vale, după un urcuș anevoios de munte, de nici n'am băgat de seamă cum am ajuns la ținta noastră.

Sosiți la Ploești, ne prezentăm imediat la Comandamentul Garnizoanei cu ordinul nostru de serviciu.

„D-voastră veniți să Vă instalați aici și să lucrați, când spitalele noastre au ordin să împacheteze și să plece?“, — a fost întrebarea d-lui col. Mihăescu, un ofițer care în panica și haosul ce ni se părea că pe mulți i-a făcut să-și piardă capul, sta neclintit la postul său de comandă și, cu mintea clară, judeca situația și împărția ordine chibzuite, cu o voință neînfrântă. „Treceți la Triaj și așteptați noi ordine!“ — a fost cuvântul său, adresat formațiunii noastre.

Aci am rămas până în seara de 21 Noemvrie, adică vre-o 15 zile, interesându-ne zilnic la Ploești, dacă nu a sosit vre-un ordin privindu-ne pe noi și alimentându-ne cu fel de fel de știri — cari de cele mai multe ori se băteau cap în cap — relativ la situația frontului armatei noastre.

Apare un articol în ziarul *Adevărul*, în care se arată strălucita pregătire militară la școala din St. Cyr a Generalisimului Iliescu și se recomandă încredere în armată.

De formațiunile sanitare, pare că nu mai era nicăiri lipsă.

La Triaj (azi: Ploești-Vest) liniile erau blocate cu trenuri sanitare și de subsistență, vre-o 20 în total, toate așteptând ordine de serviciu.

Din tot ce auzim, vedem și percepem cu toate simțurile noastre că se petrece în sufletul românesc, armată și popor, ne facem convingerea nestrămutată, că mărețele virtuți ale celui *Populus Romanus*, care a cucerit *Dacia* viteazului și mândrului Decebal, sub comanda înțeleptului Traian, nu s'au dovedit micșorate niciodată în cursul veacurilor, când politica războiului era în capul Generalului care mânua cu dibăcie sabia și care își electriza oștenii și străfulgera hoardele dușmane ce veniau să încalce glia strămoșească. Astăzi pierdem războiul pe lângă lungimea extraordinar de mare a frontului românesc și din cauză că organizarea armatei și conducerea campaniei se face de către civili și civilisti! *Politica* coruptă și corupătoare în tovărășia lui *Mercur* a întunecat pe *Apollo* și a frânt sabia lui *Mars*!

Superior mult este ostașul român celui german, austriac, ungur, bulgar sau turc, dar nu are conducere și arme moderne și suficiente. Forțe mari sufletești și fizice... irosite!

În zilele de 18, 19 și 20 Noemvrie aflăm știri tot mai neliniștitoare despre mersul frontului. Mulțimea băjenarilor și a soldaților „rătăciți de unitate”, cari se îndreptau spre Moldova, nu era de natură liniștitoare.

La 21 Noemvrie dimineața ne vine șvonul că s'a pierdut lupta pe Argeș și apa Neajlovului și, deci, încercarea armatei noastre de a opri înaintarea inamicului spre Capitala țării a fost înfrântă. Doi ofițeri români (căpitani) de stat major, cari aveau însărcinarea să transmită ordinul general de luptă al Armatei I-a românești în ziua de 17 Noemvrie, au înaintat fără orientare, cu automobilul, până în liniile germane și astfel fiind prinși de inamic, acesta din hârțile găsite asupra lor a fost lămurit asupra intențiilor și planului de luptă al Românilor.

Se mai vorbea de o spărtură în linia de luptă românească, pe care ar fi cauzat-o un general român, prin o retragere lipsită de orice rost tactic. Generalul era cel care după căderea Turtucaiei, având ordin să se deplaseze în Dobrogea, în gara Târgu-Jiu, îmbrăcat ca de un bal la Curte, se plimba satisfăcut și jovial pe peron, în așteptarea garniturii de tren care să-l ducă la destinație. Se decidea soarta Neamului românesc prin război și tot Românul adevărat era numai simțuri și rațiune, nu simțuri de plăcere, ci de perceperea situației spre a înlesni rațiunii soluția. Dar afară de aceste nenorociri, trebuie să facem un loc fundamental în geneza insuccesului, stării de demoralizare a trupelor noastre, intrată în sufletul soldatului român odată ce a fost nevoit să părăsească sprijinul munților, cari îl ajutau mult în lipsa armamentului modern și suficient, cum avea dușmanul, a cărui calitate în oameni era inferioară.

În seara de 21 Noemvrie 1916, șeful gării Ploești, al cărui nume nu mi l-am notat, un alt bărbat la înălțimea împrejurărilor, ne invită în biroul său de lucru și ne spune nouă ofițerilor de la trenurile blocate în gară și la Triaj: „Domnilor, deoarece Ploestii sunt direct amenințați de inamic, care vine din direcția Dărmănești, unde azi s'a dat o luptă pe care ai noștri au pierdut-o, am ordin de la M. C. G. ca până la ziua să evacuez gara de trenuri sanitare și de altă natură, afară de cele de muniții. În total, am 19 trenuri de expedit. D-l Dr. Angelescu mi-a dat ordin prin telefon, de la Buzău, să expediez în prima linie spi-

talele ale căror comandanți, ajunși la Buzău, să se prezinte la D-sa pentru ordine“. Atunci, spre nenorocirea spitalului nostru, comandantul nostru, nu știu din ce motive, a cerut ca spitalul său să fie lăsat în urma tuturor trenurilor, nu numai a celor spitalicești. Eu am protestat, însă a fost degeaba. Am plecat cu toții la trenuri. Pe la 4 dimineața, ne-a venit și nouă rândul.... nenorocit. Plecând din Ploești, prin bezna nopții, cu inima însângărată și zdrobită de torturile înfrângerii demnității naționale, vedeam munții de fum și vâlvătaile de limbi uriașe de foc, cari irosiau la Moreni și Câmpina petrolul românesc, una din avuțiile și mândriile României... Cu sufletul îndoliat, dar totuși cu nădejdea ne-strămutată că... prin foc și lovituri cu „barosul“ se purifică... și oțelul românesc, care a tăiat în cursul veacurilor drumul încercat de toate liftele peste glia strămoșească !... Și războiul se va termina pe marele front din apus, unde Nemții „au pus-o de mămăligă“ de mult.

La ora 8 dimineața trenul nostru se oprește în câmp deschis, între stațiile Monteoru și Buzău, la vre-o 7 Km. de stația din urmă. Cauza ? Atât gara Buzău, cât și linia ferată de la Buzău și până la noi era blocată cu trenuri, al nostru fiind ultimul, cum dorise comandantul nostru.... Iarăși răbdare și... așteptare....

Șeful nostru nici n'a venit cu noi, el a luat-o pe șoseaua de la Ploești, până la Buzău călătorind într-o camionetă sanitară, dimpreună cu soția și fiul său rănit. Tot astfel D-rul A., pe care-l apucase războiul în luna de miere și o continua. Când ajungeam cu popasul pe lângă vre-un oraș, se instala cu locuința în hotel sau casă particulară, iar pe la noi da din când în când să se informeze de „noi ordine“. Acest medic, cu stăruință de neînfrânt, a lucrat și l-a înlăturat, încă din Târgu-Jiu, pe ofițerul cu aprovizionarea, luându-i locul, deși acela era mai indicat, având studii comerciale, iar medicul fiind mai util la spital decât la depozit și cazan. Netrecându-mi nici prin închipuire până atunci, că un medic ar putea avea alte preocupări decât cele profesionale, îl sfătuiam să lase celui de specialitate grija subsistenței spitalului, dânsul având destul de lucru la spital. „Le voi face pe amândouă“, — ne răspundea colegul Dr. A. „Cum a lucrat“ la spital, l-am văzut până aci, deoarece făcea numai pe inspectorul din

când în când și apoi de la Buzău nici nu i-am mai văzut fața până la ultima etapă de refugiu, în comuna Albești (jud. Botoșani), în ziua de Crăciun 1916, când aveam informațiuni deja și despre modul „cum lucrase în retragere, ca ofițer cu aprovizionarea”: prin orașele și satele, prin care trecea, rechiziționa „cu bon de mână” tot felul de alimente — lăzi cu zahăr, lăzi cu cutii de conserve, macaroane, șunci, păsări, prune uscate, pâni, saci cu făină, nuci etc. etc. fără ca unitatea sa să guste însă un fir sau măcar să ia cunoștință de acele alimente. După ce confratele se înfrupta din ele, fiind în luna de miere, restul îl vindea populației și altor negustori. Fiind răslețit de noi timp de aproape o lună, a trebuit să cheltuesc din banii mei ca să hrănesc trupa, compusă din 48 de oameni și grade inferioare. Noroc că, neavând pe ce să-mi cheltuesc economiile din soldă, aveam toți banii intacti de la începutul războiului.

Așteptând ceasul deblocării salvatoare (azi deblocarea a devenit odioasă!), ne omoram timpul cu mici incursiuni prin Buzău și împrejurimi, după informațiuni asupra situației frontului, și altele.

Zile urâte de toamnă târzie cu ploi necurmăte, frig și presărate cu fulgi de zăpadă, înghițiți de apă îndatăce cădeau pe pământ. Soldați singuratici sau în grupuri mici de câte doi-trei, înotau prin noroaiele șoselei desfundate sau îi vedeai peste miriști, amăriți, uzi până la piele și flămânzi, toți în „căutarea unității”. Să ferească Dumnezeu o armată de descurajare și debandadă! Aci s'a văzut calitatea sufletească superioară a soldatului român și a unora din comandanții săi, cari cu toată vitregia împrejurărilor și defectiunea ticăloșilor, totuși la Milcov și Carpați a pus stavilă, cu pieptul, mașinismului dușmanului norocos: „Până aici, liftelor, ho!”

A doua zi după sosirea noastră aci, constatăm cu surprindere dispariția mecanicului și a fochistului trenului. Poate li s'a dat în altă parte vre-o întrebuintare, ne gândiam noi, dar de ce au luat cu ei, plecând, și închizătorul cazanului de la locomotivă, de s'a scurs toată apa, fiind astfel puși în neputință de a ne mai mișca din loc altfel decât remorcați de altă locomotivă sau tren. Să fie oare și aci opera ticăloasei trădări? Sau debandada și anarhia?

— „Domnule doctor, dă-mi 50 de bani“, — îmi cere într-o zi ordonanța mea Marin. — „La ce-ți trebuie Marine?“ Arătându-mi prin fereastra vagonului un ciobănel bătrân mânând prin ploaie, peste miriști, vre-o sută de oi: — „Uite, moșulețul acela vinde pe câte 50 de bani o oaie și vreau să cumpăr și eu una“. — „Na Marine un leu, că și așa e de pomană, când știi că oaia se vinde cu 17—20 lei“.

Marin a dat fuga. După vre-un ceas și jumătate, iată-l pe Marin că intră în compartiment cu o farfurie de carne de oaie, friptă la frigare. Ne-a căzut foarte bine, căci de câteva zile nu mai ieșisem din fasole. — „Marine, i-ai dat nenoronitului leul?“ — „Dat, domnule sublocotenent, dar el mi-a dat două oi, că așa le-a vândut și altora.“ — „Ce ne facem cu atâta carne, măi Marine?“ — „N’aveți grije, domnule doctor, că nu se strică. Oamenii (trupa) se roagă lui Dumnezeu să vă dea sănătate, că bună ciorbă își mai fierb în locomotivă. Și dintr-o oaie numai pielea a mai rămas“.

— „Pe a doua oaie, Marine, să o tăiați, s’o curățiți, dar s’o lăsați pe poimâne, că apoi iar o să postim, cine știe până când“. — „Apoi, să vedeți domnule sublocotenent, pe aia am dat-o la niște refugiați, că avea lapte, iar oamenii aveau un copilaș crud și-i murise mama, de-au îngropat-o în Mizil și copilul plângea într’una de foame, dar cum l-au dat la oaie, a tăcut și sugea să se înece. Erau oamenii cu căruța și spuneau că vin din Transilvania, de urgia Ungurilor, și se duc unde i-o îndrepta Dumnezeu“. — „Bravo Marine, bine ai făcut. Din pomană, pomană ai făcut. Dar oamenii nu erau flămânzi? Să le fi dat și lor ceva de ale mâncării!“ — „Pentru ei nu se plângeau de nimic, doar de casele și gospodăriile lăsate în părăsire, cu de toate, că se vedea că sunt oameni cu stare. Femeia născuse de vre-o trei săptămâni și era încă cu dureri după facere și au fugit cu toții cu căruța, de frica Ungurilor și Nemților, cari, zice, omoară tot ce este românesc. Și ăsta era primul copil la niște gospodari“.

Din ziarul profesorului Aurel Ciortea

(Continuare din nr. trecut)

7 Dec. n. 1918. O zi frumoasă de iarnă. Cerul senin ca lacrima. Zăpadă mare. E o zi de Sâmbătă, cea mai înălțătoare din șirul lung de zile ce le-a trăit până acum în sclăvie poporul românesc de aici.

Regimentul 6 Vânători, Prahova, e în gara din Brașov. La 11^{1/2} a. m. a vorbit Marin, scumpul meu fiu scăpat teafăr din frontul italian, cu un căpitan român din Csikszereda (Miercurea-Ciuc), informându-se de gardiștii noștri, trimiși de 3 zile după vagonul de puști promise de trupele române de acolo. Acest căpitan i-a comunicat că au plecat aseară din Csikszereda 2 trenuri cu trupe române, ținta Brașov, cari vor sosi probabil peste 1 oră. Eu am aflat vestea în sala Eforiei. Intr'o jumătate de oră lumea românească curgea spre gară. Trupele au fost primite în gară de aproape toți ofițerii români de gardă din loc în frunte cu Bujor,¹⁾ de părintele Saftu, de vicecomite și de primar. Acum la ora 3 vine defila și doamnele române și vreo 50 domnișoare, sub conducerea lui Mimi, le vor împărți flori și cununițe de brad și de iederă cu tricolor împletit. Plec și eu în piață.

Cu aceasta se termină activitatea mea de comandant militar al „Țării Bârsei.” Sunt fericit că m'a învrednicit Domnul să ajung aceste momente frumoase.

22 Dec. 1918. Când scriu aceste rânduri inima-mi e deplin fericită. Ocuparea teritoriului românesc aproape terminată; vitejii soldați sunt pe la Oradea Mare. — Ieri am avut de oaspe pe marele general Berthelot. El a zis de pe tribuna din sala festivă (a liceului): „A răsărit și pentru Români soarele; doresc ca românismul să trăiască cât acest soare. Trăiască România Mare!”

20 April 1919. Prima zi de Paști cu adevărat neprihănite!

În fugă cinematografică să-mi aduc aminte de momentele mai însemnate din lanuar înaoace.

Cu 1 Ian. am reînființat Gazeta Transilvaniei. Din încredințarea lui A. Vaida, eu și Banciu am făcut pe directorii ziarului. Lipsind însă Banciu din Brașov până 'n Martie, singur am condus ziarul cu destule greutate, pânăce în 15 April m'a doborât o boală nervoasă de stomac. Chiar la timp au venit Iosif, Samarineanu și pe urmă Clopoțel, căci mă părăsise și cei 7 tovarăși profesori cu Dogariu²⁾.

¹⁾ Probabil Bujor Voina.

²⁾ Regretatul Romulus Dogariu, fost secretar al Eforiei școalelor ortodoxe rom. din Brașov.

În Martie am fost o săpt. la Sibiu, unde Comitetul Uniunii profesorilor a elaborat noul plan de învățământ. Acum mă mai odihnesc, căci am slăbit mult.

Situația de azi: Miercuri în 16 April a început atacul general al oștilor române contra Ungurilor. Până acum înaintează bine. Așteptăm în fiecare moment cu nerăbdare vești bune de la front.

Ungurii au săvârșit în cursul ultimelor 2 luni cele mai mari cruzimi asupra populației române, încă neeliberată. Ei au refuzat a îndeplini ordinul Antantei de a se retrage la linia demarcațională nou fixată. Deci inevitabila răfuială a trebuit să urmeze. Presimțiam încă din Decemvrie că aceste două neamuri nu-și vor putea aranja diferendul lor milenar decât prin arme. Dzeul Dreptății să ajute armelor române!

Suntem toți 4 acasă. Mama cântă în cor. Marin, venit de la București, își face tabietul și tresare la bubuitul piulițelor, aducându-și aminte de scenele feroase ce le-a petrecut în vara trecută la frontul italian. Măne e anul că ne-am întâlnit în spitalul din Trient. Tudor cetește „Apus de soare” și cântă din „Traviata”. De săraca Irina nu știu nimic de luni de zile.

Eu stau nedumerit în fața viitorului meu. Nu voi să mă întind la posturi cari reclamă muncă peste puterile mele, dar în același timp voi să mi se creeze ocaziune de a-mi valora capitalul strâns până acum în cunoștințe și simțiri bune. Am răbdarea să aștept desvoltarea firească a lucrurilor. Deocamdată numai să ajute Dzeu ca aceste Paști roșii să ne elibereze și pe iubiții noștri frați din Banat, Arad, Crișana și Bihor. Celelalte vor urma de sine.

2 Nov. 1919. E ziua alegerilor de deputați....

6/19 Dec. 1919. (Un pasaj care vorbește de situația membrilor familiei sale, despre aspirații, oferte și realități, apoi continuă): Vitejii soldați din regat, după ofensiva strălucită de la Tisa, a u intrat în 4 August în Bpesta unde au stat 3 luni. — Din alegerile pentru Corpurile legislative Partidul Național a ieșit mai puternic. Din el s'a și format guvernul cu Alexandru Vaida în frunte, care a subscris pacea. — Scumpetea n'a încetat. Comunicația tot proastă. Sufletele oamenilor încă tot bolnave. Refacerea merge mai încet de cum mi-aș fi imaginat.

Fericirea e ca un trandafir, e frumoasă până nu o ai, după aceea se vestejește curând. — Am avut grele lupte sufletești cu mine însumi. Sper să salvez ce se mai poate.

5 Decemvrie 1920. De când am scris ultima oră în ziar a trecut un an de muncă grea pentru mine.

Dupăce ne-am organizat în cercul didactic al Țării Bârsei, al cărui președinte am avut fericirea să ajung, am organizat Uni-

versitatea Populară într'un ceas atât de norocos, încât această Universitate a succes peste toate așteptările. S'au înscris la vreo 150 de intelectuali, cari au frecventat cele 6 ore de curs pe săptămână cu atâta interes, încât și cei mai optimiști judecători ai vieții sociale din Brașov, au rămas surprinși.

Cursurile: A. Banciu, Ortografia română; P. Teodorescu, Istoria culturală a Franței; N. Orghidan, Geografia României: I. Cristea, Pagini din lit. română; M. Eliescu, Pagini din istoria Românilor; C. K. Ionescu, Astronomie și Periețeanu, Chimie industrială¹⁾. Cursurile au durat până la finele lui Martie. — Am avut și conferințieri externi: I. D. Ștefănescu, (Despre artă), N. Iorga, S. Mehedinți, Rădulescu-Pogoneanu. În 24 Ianuarie am aranjat prima petrecere a dascălilor români. În aceeași zi un matineu la Apollo, la care a conlucrat mai mult Nestorescu, apoi N. Oancea și Baci²⁾. Aceste două festivități ne-au adus 18 mii coroane venit, iar taxele de la Universitate vre o 15 mii. Imediat am distribuit 30 mii văduvelor de profesori și învățători din Țara Bârsei. Așa mulțumit sufletește n'am fost de mult.

În mijlocul acestei vieți îndestulate, departe de preocupățiunile și agitațiile năzuinței după titlu și după bani, lipsit de orice ambițiune vanitoasă, am fost chemat de Ghibu la Cluj, la postul de director al învățământului mediu și profesional, în calitate de consilier minist. la Resortul Instrucției. N'am putut refuza. La 14 Martie mi-am ocupat postul. Lucram 8—10 ore pe zi, neîntrerupt. În câteva rânduri desperasem. Dorul de a aduce odată toate lucrurile în ordine și vecinicele piedeci de cari mă isbiam, mă făcuse atât de nervos, încât în câteva rânduri era să dezertez de la postul meu. Am dovedit însă o statornicie și o răbdare, cum nu presupusesem despre mine....

Plasarea profesorilor, rapoartele către Ministru, regulamente și programe analitice, apoi chestia Academiei de comerț și a Școalei de arte și meserii îmi dedeau mult de lucru.

La 14 Nov. am inaugurat Academia de comerț. Erau 12 profesori, din cari 8 de Universitate și vreo 130 de ascultători. Eu aveam conducerea și făceam cursuri de Matematică financiară și de Fizică. Popa Lisseanu vrea să mă duc la Chișinău de director regional. Prie, să mă duc la București, eu mă ceream la Brașov. Mă apucase dorul de catedră. — La Academie muncesc cu mult drag, dar am prea multe pe capul meu. Acum aștept desfășurarea lucrurilor, să văz unde mă mai aruncă soarta. Mă împac cu orice situație numai să văd un mic progres în consolidarea statului pe

¹⁾ Nu se amintește cursul de fizică, ținut de el. (Ax. B.)

²⁾ Toți trei profesori. Primul decedat.

toate terenele. — Zilele de după războiul în care am stat de atâtea ori în fața morții, le privesc ca un dar de la Dzeu, pe cari bucuros le jertfesc pentru binele neamului. Fără nicio lăcomie, fără nicio ambițiune deșartă, deci la lucru și mai departe !

31 Dec. 1921. De azi-vară și până acum puține schimbări în viața mea internă. Am lucrat toată vara, fără întrerupere. Am deschis per tot discrimina rerum al 2-lea an al Academiei de comerț. La 7 Noemvrie am fost numit profesor definitiv la catedra de matematici financiare. Am luat și conducerea ei, numai la autorizarea verbală a lui Prie.

La 27 Decemvrie am primit delegația de a conduce directoratul general al instrucției din Ardeal, după ce demisia lui Prie a fost primită. Ce să mai doresc ? N'am visat și n'am umblat nici odată după atâta bine și mărire. Dar nici nu mă las amețit de ele ! Am un singur ideal : Să văd consolidându-se viața morală și cea de stat a țării mele și cu modesta mea conlucrare. — Mâne plec la București să mă prezint Ministrului de Instrucție. Doresc să mă reîntorc cu și mai multă nădejde în spre bine !

4 April 1922. Căzând guvernul lui Tache Ionescu și venind liberalii, am fost absolvat de delegația primită, la 17 Febr. — La 1 Martie am renunțat și la postul de director al inv. mediu și profesional. Astfel, după 2 ani de grea muncă, poate cea mai grea ce am săvârșit în viața mea, am ajuns iar la ocupațiunea mea de predilecție, la școală.

Către primăvară

de *Alex. Petőfi*

*A bătrânei, albei ierni
Tânără fecioară,
Unde 'ntârzii de nu vii,
Dragă primăvară?*

*Vino, vino, te așteaptă
Prietenii tăi buni —
Și sub cer întinde corturi
Verzi de-aluni, goruni...*

*Vindecă-ne aurora,
Fața-i ca de moartă,
Căci e bolnavă sărmana
La a lumii poartă.*

*Rod aduce-va'n câmpii
De-o vei vindeca:
Lacrimi dulci de bucurie,
Rouă plânge-va.*

*Și adu privighitoarea
Pe maestra mea,
Ce mă 'nvată să cânt liber
Și frumos ca ea.*

*Nu uita nici florile, —
Flori adu-ne nouă:
Adu cât îți birue
Brațele-amândouă.*

*Țara morții și-a lărgit
Vechile hotare,
Sfinții morți ai libertății
Sunt în număr mare.*

*Nu rămână fără giulgiu
Cei cari dorm sub glie,
Învălește-le în flori
Groapa cea pustie.*

În românește de S. Tamba

Nopți de veghe

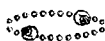
În nopți pustii, când somnul întârzie
Să închidă ochii obosiți — când grei
Se scurg pe perne stropi sărați din ei,
Tovarășă mi-e coala de hârtie,

Amic de ceasuri triste, un condei.
Și sbuciumul lăuntric nu mi-l știe
Nici prietenii puțini, nici cei o mie
Și-o sută de dușmani, ci numai ei.

De-aduce vântul sunet de sirenă
Și-aud ca'n vis al roților refren
Imi zic: Acum aleargă iar un tren

Târînd prin noapte 'ntunecata-i trenă
Spre depărtate țărmuri. — Cum aș vrea
Să plec cu el, să-mi aflu liniștea.

Ecaterina Pitiș

Trece vântul orb peste lume

*Trece vântul orb peste lume;
Pe la porți întârzie abia
Până cade, fără nume,
Câte un om, câte o stea.*

*Hohotul lui chiamă și geme,
Rostogolind orele, greu,
În nesățioasa vreme
Care ne-apasă pe umeri, mereu.*

*Toate florile cele mai rare
Nesătut le rupe anume,
Auzi prelunga lui aiurare ?
Trece vântul orb peste lume.*

Poem

*Marea și-aruncă în larguri
Linele, albe corăbii; —
Clătinătoare catarguri
Spintecă cerul, lungi săbii.*

*Valuri alunecă unde
Zarea se mistue oarbă;
Liniștea 'n țărâm se ascunde,
Negrul Adânc să n'o soarbă!*

*Vameșe vieților, orele
Nu încetează să cadă.
— Câte-or vedea aurorele,
Înapoiate în radă ?*

Aurel Marin

Ploaia

(Cerul îmbrățișează pământul)

Motto : „Îndatăce un popor simțește just, are, totdeauna, un simțământ adânc (de simpatie) față de binefacerea dumnezeiască ce însemnează ploaia pentru noi, ploaia care lasă să răsară nutremânt și frumusețe pe seama noastră și care, în forma izvoarelor, ia înfățișare durabilă.

Ruskin,

în „Prelegeri despre artă“.

Ce țărini arse ! N'a plouat de-un veac !
Zeci, sute, mii, milioane jghiaburi mici,
Cari se respiră 'n bruși, de-ananghie zac,
Ca sbârcituri — gropi mari pentru furnici.

Zadarnic au întins trudită palmă
Țăranii, către cer, spre - Apus și Răsărit,
Cu ochi iscoditori, n'au știricit
Nici strop de nor — innăbușe-o sudalmă,
Zăcea un foc chiar și în răsufulare
Și-o zăpușală peste toate stăpânea.
— „O, Doamne, Doamne, Tu ești bun și mare,
Dă ploaie!“ 'ngrijoratul om se frământa.

Adus-au preoți — smirnă și tămâie —
Și prapori mulți și cântece, în cor, —
Cerut-au prea-cucernic să rămâie
Sub paza sfântă mașterul ogor.
Și — să te miri ! — când fumul din cădelniți
Se ridica, strădalnic, drept în sus,
Pornitu-s'a un vânticel din delniți,
De praporii 'n mișcare el i-a pus.
Spuneau, privind mătasea ce se 'ndoaie :
„E bună rugăciunea pentru ploaie !“
Ingenunchiat-au toți, cu mic, cu mare,
Și-atunci simțit-au parcă o suflare
Ce le șoptea 'n urechi : „Ce cereți, vine !
Avea-veți lanul galben, verzi coline !“ —
Mi s'a 'ndurat chiar Soarele, prea-sfântul,
Poruncă dând : să 'nzdrăvenim pământul !

Și-atunci pornitu-s'a un vânt, un altul,
Și-au dat albastrului de sus asaltul —
Vuind văzduhul vrut-au să-l vrăjească,
Să cheme astfel mana cea cerească.
Căutat-au cerul mult, în lung și 'n lat,
Pân'ce de nori ascunși departe-au dat
Și — ca pe nește turme rătăcite —
Vânturi, dulăi de stână, le-au gonit
Și le-au adus, de prin Apus, din Răsărit,
De-asupra țarinelor ofilite.

— „Acum să curgeți, nori ! Să vă purtați !
Cu laptele de picuri alăptați
Pământul dornic ; mult îi este sete —
Să creșteți lanuri mândre, undioiete !“
Și-au început, așa, ca să vorbească,
Parcă aveau o gură omenească,
Ogoarele cu norii ce cădeau,
Răspuns cădelnițelor ce cădeau...

— „Bine-ați venit ! Bine-ați venit !“
— „Departați am mai pribegit !“
— „De ce-ați vâslit așa departe ?“
— „Simțiam că totul ne desparte
De-ai voști stăpâni, ei știu să 'njure.
Lăsăm atunci colini, pădure
Și colindăm, milioane picuri,
Îngreșoșați de-așa nimicuri !“
— „Cătat-am, unii nori, spre stele,
Îndepărtați, ani *mii* de ele.
Mii, mii de ani de-am fi gonit,
N'am fi răpus un infinit.
Privit-am înspre Venus, Marte
Și-am suspinat : Oameni, deșarte
Sporovăielile-s, rebele —
De nu priviți și voi spre stele !
Primejdia când e apropiată,
Atunci doar omul cerul cată !“
Alt nor rostit-a în cădere :
„O rugă-am ascultat, cum cere
Și-atunci ne-am spus : să ne întoarcem,
Le pare rău, de nou ne stoarcem“.
Și parc'au fost uriaș' urzeală
Ce toate patimile spală —
Băteala fost-a fulger care
Strângea urzeala tot mai tare...

„Cu cât ne e norul mai gros,
Cu-atât mai negru-i omul, jos,
Văzduhul fulgerul străbate —
Un sol din lumi îndepărtate !“
Și-un fulger, cu zig-zagul lui
Adeverit-a : drept o spui !

Ogoarele se bucurau,
Cu mii și mii de guri sugeau
Și s'a pornit
Un ropot și un gălgăit —
De parcă cerul trimitea
Săruturi pretutindenea,
Săruturi cari să zămislească
În țarini rodia cerească.

Isvoare — chicot dau și ele
Și ele-au fost odat' spre stele
Și ele nori au fost odată —
Pricepeși a naturii roată ?
Pe unde-s munți, au fost oceane,
Pe fund de mări, ruini umane —
Pământul nost sărută luna
Și-i o mișcare 'ntotdeauna.
Flux și reflux — oceane, mări, —
Flux și reflux — etern, 'n zări —
Din apă picuri-caravane
Spre naltul cer, cad — sunt oceane.
Cu slabul, micu-ne pământ
(Nu știți nici chiar ce 'ntrânsul sânt !)
Își dă 'ntâlniri uriașul cer,
Prin nori — noi plângem *neștiința* !
Și — ca porunci dintr'un mister —
Păreau acum că cer credința,
Milioane lacrimi în cădere —
Răspuns la ruga : *Miserere* !

Horia Petra-Petrescu

Singurătate

*A coborît pustiul ca umbra pe sub ramuri
Și zările de aur nu vin s'aprindă geamuri;
— Se-apleacă ceru'n ape cu jucăușe unde
Și liniștea prin crânguri deșarte se ascunde.*

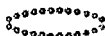
*Se furizează vântul cu seara printre crângi,
— Pe plaiuri nu se-aude tumultul de tălângi,
Nici greierii nu cântă prin iarbă 'n mandolină...
Doar frunzele purtate pe drumuri mai suspină.*

*În dimineți brumate, cu șopot de litanii,
Nu trec pe sub luceferi cu turmele ciobanii.
Și fluierul de frasin nu tremură pe cale
Cu freacățul pădurii — în cântec de chimvale.*

*Se clatină agonie în bălătură prunii,
S'au dus de multă vreme spre alte țări lăstunii,
Ciopoarele de vrăbii s'adună în livadă,
Tristețea 'n lung cortegiu alunecă pe stradă.*

*O cioară călătoare, a poposit pe-o cruce
Lăsată în uitare. — Azi nimeni nu-i aduce
Cuvânt de preamărire sub țarina credinții
Cum i-aduceau alt'dată, cu dragoste, părinții...*

Dimitrie Dancu

Inscripție la Putna

*Lângă mormântul Tău, Voivoade,
De peste țări venim să poposim
Trimiși ai altor vremuri și noroade
Ca pentru veci, altar să-ți ctitorim.*

*Inscripție lăsăm, ca să se știe
Că cel din groapă fost-a Voievod
Și-au vrut, cândva, tâlharii să-l sfășie
Cum pe Mântuitorul vru Irod.*

*Să vină țara 'ntreagă să se 'nchine
Și danii mănăstirii să rămâie;
In dangătul de clopot, să suspine
Văzduhul tot imprăștiind tămâie.*

*Acestor gânduri glas eu le dădui
In lespedea mormântului cel sfânt
Căci anul ăsta cronicar eu fui
Rugina curățind de pe mormânt.*

C. Pârlea

Pagina de umor și satiră

Cu prilejul năpărlirii unor politiciani de rasă

Intr'un grajd cu geamuri sparte
Și cu ieslele deșarte,
Intr'o zi se adunară
Patrupedele din țară
Să-și mai tânguie năcazul
Și să vadă de nu-i cazul
Ca să mai schimbe macazul
Politicei de pân' acum
Ce le ține tot în drum?
Dar abia se adunară,
Vorbe grele, de ocară,
S'aruncară
La adresa celor care
— Lucru ce te înspăimântă —
Au tradat „cauza sfântă”.
...„Eftalți... transfugi... mișei...”
Urlau șefii rotofei,
Predicând despre **virtuți**
Celor mici, celor slăbuți.
— „Când n'o s'aveți ce mânca,
Atunci să ne vorbiți așa!
Că-i ușor să predici apă...”
Strigă din rărunchi o iapă.
Dar n'ajunge să încheie
Geniala sa ideie
Căci un dulău jigărit
Vorba-i curmă răgușit:
— „Imbuibați și ipocriți!
De virtuți voi ne vorbiți?
Când vă veti hrăni și voi
Cum ne hrănim astăzi noi
Prin gunoaie scormonind
Cu mațele chiorăind,
Atunci să ne întâlnim
De virtuți ca să vorbim:
Nu cu burta tanana

Și hambarul doldora.
...De virtuți vorbești ușor
De nimic de nu duci dor.
Zici: transfugi?...
Dar de când e-așa păcat.
Dacă n'ai de rumegat,
La alții să mergi să sugi
Unde ugerul e plin?”
— „De venin!...”
Inădește un vecin.
— „De care-ai bea bucuros
Și tu, și-oricare jegos!”
— „Caracter și demnitate
N'au nici o valoare, frate?”
— „Caracter?...
Când vorbește despre el
Fiecare pișicher?
Demnitate?...
Când ori-care pușlama
Perorează despre ea?...
Ha-ha-ha... Ha-ha-ha!...
Cât de mare prostălău
Poate fi câte-un codău!
Să mori de râs și să 'nvii
Când auzi așa prostii!...”
— „Fiecare
Cu obrazul care-l are.
Mie-mi toci însă 'nzadar:
Nu mă fac din cal măgar”.
(Măgarul mișcând din coadă,
Înălță capul să vadă
Cine-i cel ce-a ofensat
Neamul nobil urechiat;
Când i se va da prilej.
Să i-o 'ntoarcă pe gâtlej).

*

Și așa...
Se 'ncinsese-o hărmălaie
Ca între Țigani de laie.
Fost-au săgeți veninoase
Dar și vorbe drăgăstoase, —
Cum se 'ntâmplă când sunt față
Și femele „de viață”.
Chiar când „discutau” în toi
Năpârlelile mai noi:
Dezertarea din stănoage
A firilor slăbănoage,
Intră, scrâșnind din măsele,
Un armăsar în curele:
— „Câte nu ți-e dat s'auzi
Când bați drumuri și asuzi?!..”
Izbucni de ură-aprins
Contra unui nedemn ins:
„Auzit-ați că și țapu'
S'a 'ntovărășit cu dracu?”
— „Zi: făcu stânga 'mprejur.”
Ironizeaz'un cangur.
— „Nu ne spui o noutate,”
Zice ursul de la spate.
„Ieri ne-a părăsit berbecul...”
— „Ce spui bre?.. Gogu zevzecul?”
— „Nu știu de-i zevzec ori ba,
Dar azi șade pe sofă
Nu mai stă, ca ieri, în tină,
Bucuros de-o rogojină.
Azi se plimbă în mașină...”
— „Și mănâncă 'mpărătește...”
Un urs flămând întregește.
— „De-acu' șterge-te pe bot!”
Strigă ursului un câne.
— „Hai mașir!.. Un idiot!”
— „Pentru că de la fărâme
Vru s'ajungă la o pâne?”
— „Ați fi vrut ca să sfârșească
Lângă ieslea cu ogrinji,
Cu ochii mereu în grinzi?...”
Secundează un vulpoi
Ridicând coada vâlvoi.
— „Mi-ai luat vorba din gură...”
Aprobă o mătă sură.
— „Orice-ar zice, orice-ar spune,
Url'un lup cu botu 'n spume,

Cei ce bat în „caracter”
Nu se uită în oglindă
Când ne cer ceeace cer...
„Libertatea de-acțiune”...
(Și-amintindu-și de berbec,
Înghiți una în sec.
Dar văzând oaia cu miel,
Gând păgân născu în el,
Mai adăugând atât
Gândului oprit în gât):
E, și-o fi un ideal
Pentru orice ins real.”

Dobitocul de măgar,
Ce se ține cărturar,
Pe de-asupra diplomat,
Risc'asa nerumegat:
—... Așa dar,
Ideal
De cașcaval...

Bietul dobitoc abia
Sughiță 'nc'un i... a...
Căci în clipa următoare
Lupu-i sări în spinare
Și-ajutat de alte fiare
Il făcură
Tocătură.

Pildă și învățătură
Pentru slobozii la gură
Care nu știu ce se poate
Și mai ales nu se poate
Vorbi — nici măcar în șoapte —
Leu de-ai fi, ori jaguar.
Nu-o nevoite de măgar.

Epigramă

„Numai boii-s consecvenți!”

„Numai boii-s consecvenți!”
Spunea un bărbat de Stat.
Și-acum tot el mi se miră
C'aderenții l-au lăsat..
Și mi-i trage în noroi
Că nu vreau să fie boi.

N. Hurlup

Nucul cel bătrân din fundul grădinii...

...avea patru trunchiuri, privind în cele patru puncte ale zării. Era cel mai bătrân copac din partea lăcuiului. Spuneau bătrânii că acum un veac, tot așa era... și cum l-au găsit, așa l-au lăsat.

Pe vremuri, era într-o grădină la margine de târg și strada de astăzi, scivisită, cu trotuare largi pe margine, care-și răsață caldarâmul curat în soare, era o uliță strâmbă și îngustă, străjuită pe margini de zaplazuri putrede, abia înfânate în ruguri de cătină. Dincolo de uliță, era *toloacă*, unde se strângeau șolticii târgului, de jucau poarca și oina sau săreau capra și unde mahalagiii își scoteau găștele la păscut.

De departe, de pe șleahul Suliței sau al Hârlăului, se vedea grădina și cununa rotată a nukului bătrân.

Stăpânii grădinii s'au schimbat de mai multe ori. S'au schimbat și pomii de prin prejur, s'a schimbat și fața târgului. Casele s'au îndesit și s'au ridicat înalte, încingându-l tot mai strâns pe margine.

Copilul abia născut, se făcea mărișor, ținându-se copăcel în picioruțe, începând să gângurească. Făcea primii pași, șovăitori, întrerupți de câte-o metanie, apoi repede-repede se sburătăcea trecând prin grijile și greutățile vieții. Devenea și el părinte, se bruma pe la tâmpile, îmbătrâne..., și-l duceau într-o zi la deal spre cimitir, în cântările pe nas ale unui preot.

Așa trecut-au generații după generații, iar nucul sta mereu același, tot mai stingher, tot mai străin în lume.

*

Și ca un bătrân ce cade 'n mintea copiilor, nucul a legat prietenie cu mine. Întăia dată când m'am dus la el, abia puteam umbla 'n picioare. Am pornit-o la 'ntâmplare prin grădină — după vr'o floare, după vr'un fluture, sau după îndemnul nukului, — bătrânul stingher, care voia să-mi desmierde căpușorul blond ca razele de soare — și m'am rătăcit prin iarba mare. Imi trecea deasupra capului și cât vedeam cu ochii era numai iarbă și iarbă, de-un verde crud, mirosind a sevă. Am început a scânci. Pe semne nucul m'a auzit și m'a chemat la dânsul; printre lacrimi, am zărit lângă tulpina lui, cum s'a aprins o luminiță roșie: o lalea. Sfios la jucăria nukului, am zămbit și lacrimile mi s'au uscat pe obrăjori.

Am întins mâinile și m'am apropiat de tulpina lui; dar mi-a părut, cum par întâi bătrânii, urâtă și dușmănoasă, iar scorbura neagră — de-aș fi încăput în ea ca 'ntr'o căsuță, — mă'nfioră.

*

Intr'o toamnă l-au bătut cu prăjinile, de i se rupeau frunzele și cădeau nucile potop prin iarbă, unde încremeneau înspăimântate. Îm părea că 'n fața oamenilor e ceva hoțesc, sălbatic. Atunci mi-a fost milă de el și-a început să-mi fie drag. Am fugit de acolo, nu puteam înțelege veselia celorlalți copii.

În curând m'am dus din nou să-l văd. Era numai crengi goale și, sub picioare, frunzele lui foșneau ca un plâns, — un plâns în limba lui. Vântul se tânguia a pustiu printre crengile desfrunzite:

— Îl doare săracul...!

*

Mă făcusem mai mărișor, m'au dat la școală... Dar mă duceam cu atâta frică pe străzile cu câni și băiețoi murdari și obraznici. La școală, deși necunoscuți, băieții totuși se jucau unii cu alții; numai căpușorul blond stătea stingher și privea la ei. Un *hojmalău* dintr'a patra, m'a întrebat cum mă chiamă și pentru că nu i-am răspuns — credeam sincer că n'are ce-l interesa — el m'a înjurat urât, de-am început a plânge. Ce-i făcusem ? !

A doua zi n'am vrut să mă mai duc la școală și m'am ascuns în scorbura din nuc. M'au căutat toți, m'au strigat, dar nucul mă adăpostea îngăduitor ca un bunic care-ar zice: „Lăsați băiatul în pace“. Și m'au lăsat de m'am jucat apoi toată ziua.

*

La treisprezece ani, cocoțat în nucul bătrân din fundul grădinii, citeam cu nesaț *Aventurile lui Sherlock Holmes*. Frunzele mă adăposteau să nu mă prindă tata, care nu-mi permitea asemenea lecturi. Mă făceam nevăzut câte-o jumătate de zi... Și-a trecut odată, pe sub nuc, bunica, strigându-mă de zor. Eu n'am de lucru și las să cadă o nucă verde, drept prin fața ei. Când s'a uitat în sus, și-a făcut cruce și și-a scuipat în sân.

— Ptiu, scaraoschi, unde s'o suit !...

Am răs și râdea și nucul prin foșnituri de frunze. Am răs atunci împreună ca doi copii ce sburdă și nucul își legăna crengile în vânt, îndemnându-mă să mai arunc o nucă...

Cetind, mi se aprindea imaginația. Scorbura neagră din nuc, mi se părea gura unei grote tănuite. La rădăcina bătrânului pom, bănuiam că se află ascunsă o comoară; prea era mare și izolat printre copaci bicisnici, neluați în seamă.

— ...Și-a îngropat tot avutul, numai aur și pietre nestimate, pe urmă a plecat în țări străine, de unde nu s'a mai întors. Dar unde le-a îngropat, nu se știe; ori lângă casă, ori lângă vr'un copac bătrân...

Îm rămăsese acest fragment din povestirea unui vechi servitor de-al nostru. Era cu ani în urmă, în fața focului de la bucătărie. Îmi aduceam bine aminte de tabloul acelei seri. Moșneagul stătea pe-un mic scăunel cu trei picioare, cu luleaua între dinți, rumenit la față de flacăra jucăușă din sobă. Dar nu mai țineam minte dacă el istorisise o întâmplare adevărată sau numai vr'un fragment de poveste. Totuși, vorbele acelea pe jumătate uitate, mă scormoneau ca un cariu și nu-mi dădeau astâmpăr.

Veneam sub nuc, băteam pământul cu maiul și ascultam atent dacă nu zurnăe. Câte-odată îmi părea că aud ceva. Rămâneam neclintit, numai închipuirea îmi aluneca departe... Intr'o zi, am găsit în scorbură un ban vechi de argint, cu inscripție turcească. Nu mai puteam de nerăbdare, planul îmi era făcut. Noaptea târziu, am venit cu hârlețul și-am început a săpa. Luna era plină și îmbrăca totul în coloritul sur al pietrii. Numai o bufniță și cu mine vegheam... Dar abia am început a săpa și-aud pași trosnind peste uscături, în dosul nukului. Inima-mi svâcnea ca o roată excentrică. Era tata, luat pe urmele mele:

— Ce faci tu aice?...

— ...? !

A doua zi la masă, începe bunicul:

— *Băietul ista* are mințile rătăcite.

Și tata:

— Să-i facem hidroterapie.

Dar nu le-am spus secretul, l-a știut numai nukul.

*

Trecusem în'clasa a șaptea de liceu.

Era un apus gălbejit de soare de Octomvrie. Razele soarelui păreau presărări de polen, iar frunzele, mimetic, deveniseră fidelă

copie a lor. Florile de toamnă din grădină, puneau la cale—strânse cap la cap — să-și schimbe culoarea galbenă pe care o au „până și frunzele uscate“. Era, parcă priveai prin ochelari de celuloid galben.

Am venit atunci grăbit, cu capul în mâini și m'am întins orizontal pe banca de sub nucul cel bătrân. Voiam să-mi alung neliniștea unei apariții, dar chipul cu bucle negre și surâs blând, persista. Credeam că asemenea gânduri se alungă cu mâna ca țânțarii...

Se însera și nucul îmi respecta tăcerea, pânăce luna îmbujorată începu a se iți printre frunze. O observai : glob incandescent, mângălit neîndemănat cu dungi de tuș negru. Mă ridicai c'un gest flegmatic :

— Eh !...

Și-am plecat zâmbind înveselit, gândindu-mă :

— Ce caraghioasă e luna, mă crede un îndrăgostit și-a ieșit să-mi poetizeze cărările.

Dar luna zâmbea și ea ; înțelegea desigur, ceeace eu mă îndărătniceam să nu pricep. Știa doar mai multe decât mine.

*

Și-a venit iar primăvara. Păsărelele săreau în zigzag pe crengile nukului și se 'ntreceau în adevărate cascade de melodie și râs. Fluturașii sburau ca o joacă sprintenă pe clapele de sus ale pianului, sau rămâneau cu aripile strânse pe câte-un fir de iarbă, înșelându-te că iarba ar fi înflorit flori mari de mazere. Iar nucul, mă ascundea în frunzișul lui bogat, cu miros proaspăt de iod, unde alcătuiau scrisori de dragoste : cele dintâi, scrisori în care se amesteca natura printre cuvintele răscolitoare de iubire, ca într'un cult păgân, unde până și Dumnezeu este închipuit în înfățișări de-ale naturii. Stăteam între crengile nukului, el însă nu-mi cetea slova, mă ferea doar de ochi străini ; dar când priveam vr'un plic cu hârtie de mătase parfumată și mă urcam în nuc s'o cetesc, îl simțeam cetind-o peste umărul meu... Așa sunt bătrânii — curioși!

*

Trebuia să plec la Universitate, spre zări necunoscute, pentru mai mulți ani. Simțeam că pierd un prieten, odată cu copilăria mea, care vor rămâne împreună să-și povestească amintiri vechi, cu miros

de scriin. li vedeam rămași stingheri, ca doi bătrâni așezați la sfat, pe banca din fundul grădinii... Am părăsit pentru o clipă geamandanele și cuferile deschise ca niște guri lacome de monștri și-am alergat să stau, poate pentru ultima oară, pe banca de sub nucul cel bătrân. Era pe la sfârșitul lui Octomvrie, o zi caldă, cu lumină blândă și liniște multă. O zi de visare, cea din urmă zi.

— Cea din urmă...

Cine-a vorbit? De unde a izbucnit gândul acesta?

Și-am spus nucului în gând, că plec departe în străini că mă așteaptă acolo greutăți și griji și lipsuri... El m'a desmierdat pe frunte, cu crengile aplecate ușor până la mine. Era o zi de pace și de tăcere, o zi tristă.

Am rămas mult și nu ne-am mai vorbit nimic. Stătea fiecare încărcat cu greutatea gândurilor lui.

Când m'am ridicat de pe bancă, nucul a 'nceput să-și plângă frunzele uscate, în rotogoale, până jos. Am plecat ne mai privind înapoi; îmi venea prea greu.

*

Peste mai mulți ani, când m'am întors din străinătate — eram *domnul doctor*, un bărbat cu fruntea încrețită de știință — era o zi mohorâtă. De mai multe zile ploua ploaie măruntă de toamnă, care nu cade în picuri, ci se prelinge prin aier nevăzută și rece; care face de viaște ulucul ca o tobă spartă și geamurile se îmborbonează de lacrimi. Cu paltonul între umere și galoșii în picioare, m'am dus să-mi revăd bătrânul prieten din fundul grădinii.

Acolo, inima mi s'a strâns de durere. Două trunchiuri erau rupte. Celelalte două priveau încremenite, într'o poziție nefirească, parcă ele ar fi fost de vină. Unul trântit sălbatic la pământ, spărsese scorbura plină de mistere din copilărie și nimicise, în cădere, banca mea de licean. Celălalt, se rupsese de la câți-va metri de sus și-a rămas așa, ca o spânzurătoare. O fi crezut bătrânul că nu mă mai întorc, că m'am pierdut printre străini!

Când m'a recunoscut, mi-a zâmbit trist prin frunze galbene, ca un prieten muribund care-ți întinde mâna rece și osoasă. Cu toată uscăciunea sufletului meu — om de știință! — am simțit o lacrimă între pleoape... Atunci bătrânul, mai înduioșat, începu să-și fremete frunzișul, ca un plâns. Se văieta trunchiul schilod și scârțiau dureros

celelalte. Era ceva uman în vuietul acela purtat de vânt... E atât de trist să vezi pe un bătrân drag, plângând cu hohote ca un copil ! —

Nucul cel bătrân din fundul grădinii, care-a petrecut cu ochii atâtea generații ce mergeau spre locul de odihnă netulburată, a legat prietenie cu mine, ca să nu moară stingher, ca să aibă cine-l jeli....

Mă gândeam să-l îndrept, să-i retez ramurile, să-l fac să trăiască. Dar nu, era prea schilod, prea diform.... și-apoi ar fi însemnat să fie altul.

Peste două zile, din milă pentru el și pentru copilăria mea, am pus de l-au tăiat cu totul.

12 Octomvrie 1930

Victor Tufescu

Infrângeri

de **Elisabeta Henția**

Ornicul își gonește prada ca un lup flămând, socotind timpul ca pe cel mai mare dușman al său.

Minutarul, supus și disciplinat, își bate tictacul sgomotos, târînd după fiecare destindere de arc, o secundă, un minut, un ceas, un an, o viață.

Doctorul se lasă furat de căldura din camera de gardă și, întins pe canapeaua învelită cu mușama, căzu într-o dulce moleșeală, din care ar fi vrut să nu-l scoată nimic și nimeni.

Lumina, prăvălită peste puținele lucruri, dădea interiorului înfățișarea reală a celorlalte camere de spital, unde mirosurile tari de medicamente sunt imbibate în toate. S'o familiarizat așa de mult cu spitalul și cu viața din el, încât avea impresia că se topise ceva din această viață și în sufletul lui, făcându-l una cu durerea, cu bucuria, cu moartea de acolo.

Din locul lui, urmări mișcarea ritmică a minutarului, numărându-și în același timp bătăile inimii. Ar fi vrut să știe care grăbește mai mult: timpul sau viața.

„Hotărît — își zise — viața trebuie să fie cea care aleargă să ajungă timpul; ba îl și întrece; dar învingător tot timpul rămâne“.

Intr'un târziu, se miră singur de această preocupare curioasă, și oricât i s'ar fi părut că i-a ghicit sensul, în cele din urmă în mintea ce i se frământa zadarnic, tot rămase ceva nelămurit. Se ridică, în timp ce soneria tăia liniștea în fășii lungi de spaimă și neastâmpăr.

Cu sprinteneala omului tânăr — deși trecuse de mult de amiaza vieții — își așează boneta, ascunzând bine, sub tivul ei, șuvițele de păr brumat, împinse mâinile în fundul buzunarelor de la halat — și fără să mai aștepte, ieși pe culoarul puțin luminat al spitalului, unde îl primi aierul rece și proaspăt al iernii.

Liniște. Pe culoarul lung cu jocuri de umbre nedeslușite pe pereții albi, nu era nimeni, doar soneria începuse din nou, mai tare, mai stăruitoare.

De sus, de unde se oprise aplecat peste balustradă, doctorul văzu la intrarea principală o învâlmășeală de oameni purtând pe brațe un corp omenesc.

„De sigur iar niscaiva cheflui certafi și bătufi, ba și vreun mort; doar suntem în ajun de sărbătoare!”

Neputând desluși de sus ce anume este, nu stătu mult pe gânduri, ci, mânat de curiozitate și de datorie, din câteva sărituri fu lângă grupul de oameni sgomotoși, care se luptau, ținând încă pe brațe corpul înțepenit al bolnavului.

Erau doi bărbați tineri; bolnavul, o femeie. Dupăce din ordinul doctorului duseră pe bolnavă într'o cameră, tinerii dădură în fugă câteva lămuriri de cum o găsiră pe femeie ghemuită lângă o casă — și hotărîrea lor de a o aduce la spital, fiind înghețată — și tot așa de sgomotoși cum au venit, plecară să-și continue drumul și petrecerea, pierzându-se în noapte.

Femeia mai mult o fetișcană, rămase întinsă, fără mișcare, în patul de spital. Doctorul trecu lângă ea și, ca și când n'ar fi fost nici o grabă, o privi lung.

Un obraz alb ca de rar, cu trăsături fine; un păr negru care îl încadra, revărsându-se în bucle bogate peste gâtul înfășurat cu un șal subțire; un corp plăpând învelit într'o haină prea strâmtă și veche, care numai piept frigului nu mai putea ținea; niște pantofi rupți, — iată ce avea înainte-i.

Cu o iuteală aproape neobișnuită, doctorul a început să desbrace trupul înțepenit, dându-i ajutorul necesar. Pe obrazul străveziu se vedeau urmele lacrimilor ce n'au mai putut fi șterse, iar genele lungi, negre, ce acopereau ochii, ca două aripi de fluture bolnav, erau prinse strâns de câteva boabe de diamant, înghețate sub ele.

După a muncă îndelungată, reuși s'o mai țină în viață, dar fără mari speranțe.

Târziu, convins că nu se poate face mai mult, cu durerea înfrângerii în suflet, o lăsă în grija destinului, — și cu șovăiri în mers, se retrase în camera de gardă, unde rămase în aceeași neliniștită așteptare, ca înainte de sbârânitul soneriei.

*

După părerea lui, în noaptea aceea se lăsase cel mai aspru frig din toată iarna. Era dispus chiar să creadă că era cea mai

geroasă iarnă pe care a apucat-o el, căci cu toate sforțările făcute de a se încălzi, tot tremura de frig,

Plimbându-se în lungul camerei, supărat pe soba care nu-și mai făcea datoria, reflectă : „Ce chin ! Ce vieată de iad !“ Iuși pașii, apoi iar îi domoli.

Ce iarnă grozavă ! Și când te gândești că totuși pe o vreme ca aceasta se găsesc oameni care au curajul de a porni așa în neștire ! Unde o fi vrut să se ducă femeia aceasta, pe un ger de stai să îngheți în casă ? La lucru ? Dar în noaptea asta fiecare creștin stă acasă, așteptând Nașterea Domnului, așa cum de aproape două mii de ani ea a fost așteptată de toți cei ce au crezut și cred în El ! Ini pare rău că n'am putut înțelege ce spune. Erau confuze și fără șir toate cuvintele ei. Poate mâne... Mâne poate își revine și atunci....

Rezemat de soba caldă în care focul începuse a sporăvăi în limba lui — desigur porești pentru gerul ce îi aținea drumul ca un hoț la gura coșului — ochii îi porniră cercetători prin cameră. Deasupra canapelei observă, spânzurând de perete, o caricatură după un tablou în care un doctor se lupta cu moartea pentru salvarea unei femei.

Trecu mai aproape, spre a vedea mai bine. Găsi atâta vieată în acest tablou, încât muștrări aspre i se treziră în suflet nepuțându-și ierta greșeala că trecuse de atâtea ori în cariera lui pe lângă el și nicio dată nu se oprise să-i înțeleagă frumusețea.

Ce poate fi mai nobil, mai uman decât acest fapt, când doctorul, cu toată dragostea și puterea lui, răpește din îmbrățișerile reci ale morții un corp superb de femeie !

Acum, trăind parcă marele moment de inspirație al artistului, cu toată atenția încordată, îl măsură, cântărindu-i valoarea artistică și morală. Se opri mai mult la privirea plină de groază a bolnavei, ce se ținea aninată ca de-o icoană de gândul doctorului, iar acestuia îi admira calmul și hotărârea cu care îndepărta cu o mână scheletul morții, iar cu cealaltă prindea mijlocul supt de boală al femeii, ca pe un luger frânt de floare.

Dintr'odată, în creierul lui năvăli, ca în marginea pădurilor primăvara un stol de pasări gureșe, gânduri multe, îndemnându-l fiecare la ceva. O dorință complexitoare, așa cum de pu-

ține ori îi fusese dat în viață să aibă, îi inundă sufletul : dorința de muncă.

O dragoste nețărnută pentru tot ce este suferință, îi umplu inima și de-odată se simți altul, mai bun, mai înțelegător.

Ar fi vrut să audă soneria sbârâind în clipa aceea, ar fi dorit s'o vadă agitându-se, chemându-l lângă o durere, lângă un suflet ce ar fi avut nevoie de ajutorul lui. Dar soneria, ca nici-odată, acum tăcu și această tăcere era chinuitoare.

Dacă nu s'ar fi gândit la privirea plină de groază cu care bolnavii l-ar fi măsurat, văzându-l în miezul nopții oprindu-se lângă ei fără să-l fi chemat, ar fi pornit, trecând de la un pat la altul, s'ar fi postat la toate ușile, oprind durerea de a pătrunde în saloane. O, dacă ar fi fost să întâlnească moartea, pe undeva, să se ia cu ea la trântă, așa cum se lua la trântă dreaptă cu copiii satului lui, pe coaste de deal, prin poieni, pe vremea când cu picioarele goale bătătorea iarba și florile câmpului !

*

„Când aproape toți se odihnesc sau așteaptă cu familiile lor să treacă Noaptea Sfântă, eu sunt nevoit să stau singur aci între pereții albi și goi, ca să fiu chemat și numai după aceea să pot spune că am făcut ceva. Să stau ziua și noaptea în drumul durerilor, să sfidez moartea, de care nici eu nu voi scăpa ! Să fiu părtaș la toate speranțele pe care bolnavii ni le spovedesc cu atâta încredere, la lacrimile lor !“

Ar fi vrut să se ocupe de ceva, să citească orice, numai să-i treacă timpul care i se părea nespus de lung până la ziua. I se părea nespus de tristă această trecere, mai tristă decât toate zilele trăite până acum. Fără să aștepte precis pe cineva, era într-o așteptare nespus de grea,

Îi venea greu să înțeleagă un lucru. Și anume : de ce ceasurile pline de neastâmpăr îi se par, uneori, interminabile, lungi de parcă n'ar face parte din timpul ce fugе ducând cu el tot ce este mai frumos, mai bun în viață.

Trecu lângă fereastra de la care vârfurile munților în noapte păreau niște crini imenși creșcuți din întunericul pădurilor de brad.

Jos, la poalele lor, zăpezile erau asemenea unor mantale enorme țesute din nestimate și aruncate în disordine peste trupurile stâncilor schilode, peste somnul pământului.

Undeva, departe, întunericul fu tăiat în două de o fâșie de lumină. O stea a căzut din lumea ei, crând să se înfrățască cu pământul, dar nenorocul o duse într-o vale neagră, pe unde duhurile rele își caută odihnă și neputând trăi între ele, se stîmse repede.

Un țipăt trecu fulgerător prin dreptul ferestrei; un fâlțait de aripi se auzi trecând în șor lin. Apoi liniște.

O cucuvae, atrasă de mirosul din casa cu pereții albi și ferestre mari, da târcoale cerșind și blestemând.

Nu mai putu sta nici aici, de unde zorile se vedeau coborînd peste lume. Se hotărî, și fără nici un pic de șovăire plecă intrînd în primul salon din cale. — salonul în care se aflau numai femei.

Aici, la lumina galbenă a becului, toate ființele cu trupurile întinse și stoarse de boală i se părură ca niște învechite păpuși de ceară, cu care nu s'a mai jucat nimeni de mult, — păpuși cu păr de câlți, pe care nimeni nu mai dorea să-l mîngăie.

Rămas în mijlocul salonului cu această impresie, își zise:

„Toate bolnavele sunt blonde. Nici o brunetă. Ca o mîngăiere îi veni însă în gând că în spital este și o brunetă. Da, aceea adusă de cei doi tineri, femeia cu părul negru. Parcă mai căzuse el părul acela ca pana corbului, ondulat... Ieși și de aici.

Întrebări stăruitoare îl dureau, îi sfredeleau creierul. Siluete multe de femei pe care le îngrijise, altele lângă care își petrecuse zile frumoase, îi veniră în minte; de nici una nu-și aduce însă aminte să fi avut părul ei negru, lucios, ondulat; genele lungi care se ridicau și se lăsau ca două aripi de fluture rănit.

Dupăce ai plâns o noapte întreagă, târziu, când brațele nu se mai pot frînge pentru a cere ajutor, somnul vine ca o binecîntare peste ochii plânși în care izvorul lacrimilor a secăt.

Înainte de a părăsi spitalul, doctorul trecu să-și radă bolnava cu părul negru.

Cu pătura strânsă până sub bărbie, așa cum o lăsase, ea dormea adînc cum dorm cei ce nu mai au nimic de așteptat, ni-

mic de făcut. Ar fi vrut s'o deştepte, s'o întrebe cine e. Nu putu, nu avea nici un drept să-i tulbure liniştea.

O privi lung şi de aproape. Ca o negură îi stăruia în creier o amintire. Era incredinţat că mai văzuse undeva pe această femeie. Unde? O simţea aşa de aproape de suflet, trăea aşa de intens clipa revederii, în amintire, încât îşi plecă ochii, covârşit de emoţie,

Luându-i mâna mică într'a lui, îi resfiră degetele subţiri şi reci, ca şi când ar fi vrut să ghicească în ele urmele dorinţei lui. Nu le află însă. I se părea că risează. Doar trupul oboseit şi rănit al fetei era realitate. Il vedea, îl putea atinge, prilej de necurmată nelinişte.

Cu mers legănat, nesigur, doctorul plecă acasă, mai bolnav decât toţi bolnavii lui.

Era ziua în care Mântuitorul se născuse pentru fericirea şi salvarea noastră. În această zi, toţi au dreptul să se bucure. Sătul de toate, se ascunse în casă, unde credea că va găsi o fărâma de mulţumire. liniştea sufletească după care tânjea. Dar casa prea mare, cu camerile încălzite şi luxoase, nu-l mai primi cu altădată.

Femeia cu părul negru îl urmărea neconţinut.

„Dacă aş avea pe cineva să mă poată scoate din situaţia asta, să simt că trăeşte şi lângă mine — şi pentru mine — o femeie, un copil. Mai ales un copil. Ce fericit aş fi să-l văd sburdând în jurul riei mele triste, să-mi recunosc în el întreaga copilărie svăpăiată! Dar aşa?... Singur şi bătrân, destul de bătrân ca să mai pot aştepta fericirea asta, am ajuns să-mi fie rieaţa a povară.

Văzuse atâtea lacrimi, de atâtea ori le oprise cu o vorbă bună, cu o faptă şi, acum, pe ale lui nimeni nu venea să i le usuce cu un surâs, cu o speranţă.

Ghemuit în scaun, rămase să-şi macine gândurile, să-şi adune amintirile.

Se vede copil în satul lui, bălăcindu-se vesel în noroaiele drumurilor, alergând peste dealuri, prin grădini. Mai târziu, se vede la oraş, unde şcoala îl mai potoleşte, dar rămânând tot neastâmpărat. Îşi aduce aminte de plăcerea de a-şi supăra profesorii şi de a-şi chinui colegii. Se vede apoi student în medicină,

după ultima dorință a mamei sale, care îi spusese : „Să te faci doctor, ca să ajuți pe cei ce suferă“.

Și vieța de oraș mare, cu tentații multe, cu petreceri și mizerii, îi defilă fără o ordine firească.

Este aproape de doctorat. Aici, amintirile dau busna, speriate, în creier. Unele îl dor. Sunt și prea multe — și grele. Încearcă să se plimbe, ca să se poată desbăra de ele, spre a rămânea numai cu aceea trebuitoare sufletului său de-acum.

— „Ea trebuie să fie. Numai Lucia avea părul negru. Cum se poate de n'am ghicit până acum?“

În clipa când vru să iasă spre a se duce la spital s'o mai rădă, s'o întrebe, își dădu seama că nu mai poate fi ea. De atunci au trecut doar zeci de ani. Pe timpul acela ea avea douăzeci, el treizeci de ani. Și rămâne mai departe cu toate tristețele lui.

✱

Ceasul a bătut de 12 ori tare și lung. O zi murea, în clipa când alta se năștea. Împlorea somnul, dar trebuî să aștepte mult până să se îndure ca să se lase peste ochii și gândurile obosite.

....Și Lucia veni pe furiș, în noaptea aceea, frumoasă ca în urmă cu douăzeci de ani, să-l alinte ca pe un copil, să-i spună, cîrîpînd fericită, tot ce tinerețea și dragostea pentru el o îndemna. Au trecut apoi multe zile și nopți dearîndul în care vieța și-a luat drepturile ei, amăgînd două suflete cu bucurii trecătoare.

— „Mîrcea, ce crei să fac ? Acasă, în halul acesta nu mă pot duce — și apoi este copilul tău. Este singura amintire sinceră, curată, care ne va rămânea din zilele trăite împreună“.

Nu putea suferi s'o rădă plîngînd. A luat-o de mînă îndreptînd-o afară.

— „Nu pot face nimic. Nu te gîndești că sunt în ajun de doctorat ? Ce va spune lumea că am un copil cu o femeie, știu bine, adunată de pe drumuri. Ți-am căutat serviciu...“

Cuvintele erau ca tășguri de foc, în timp ce ea strîngându-și haina în jurul sînului în care moenea o vicăță, plecă ducînd o lume necunoscută, de desiluzii. Și de atunci n'a mai răzut-o.

Nespus de fericit că a scăpat așa de ușor, vru să cînte, să facă mișcări. — și se deșteptă din somn.

Cît de plăcut e mirajul risului !

✱

Ce căutase Lucia, în noaptea aceea plină de ger și sbucium, să-i deștepte amintiri care pentru el erau moarte de mult?

O uitase doar de-atunci, deși de-atâtea ori îi mângăiasc duios părul negru, făcându-i în șoapte promisiuni de dragoste.

Uitarea însă fusese mai sinceră, mai tare decât tot. Se tulniseră ca un vis toate.

După o noapte de coșmar, se îmbracă mai repede ca de obicei, plecând ca o furtună la spital. Avea de lucru. Trebuia chiar să-și facă de lucru, pentru a se putea sustrage de la tortura aceasta. Și apoi, avea acolo o bolnavă care îl ținea mereu cu gândul la ea.

A trecut mai întâi s-o vadă pe aceasta, dar n'a mai găsit-o. Patul era gol, așternutul răvășit, ca atunci când a plecat în grabă.

Plecaser, se mutase cu suflul undeva departe, unde dorise de atâtea ori în viața-i scurtă, — lângă mamică-sa.

Un om de serviciu îi întinse o hârtie cu observațiile adunate pentru formele legale.

Flika Luciei N., cu tată necunoscut, născută în spitalul comunal etc...

O recină a ei a mai completat. N'a avut pe nimeni. Trăim din ce câștiga cosînd. În noaptea de Crăciun a plecat distrusă de boală și singurătate, pentru a se ruga la biserică, de unde nu s'a mai întors.

Doctorul ceti atent. Ochi mari, speriați, căutară în sprijin în sala înghețată a spitalului, dar n'au găsit decât trupul înțepenit al fetei.

Încercă să corbească. Nu mai putu. În clipa aceea își văzu toată viața năruită ca un munte de nisip în apă, și frânt de furtuna inimii, îngenunche lângă ea, ca un muritor de rând.

Era singurul lucru desăvârșit pe care îl făcea în viață.

Peste câteva zile, colegii îl găsiră înghețat în casa lui, unde, din ziua înmormântării fetei necunoscute, foc nu s'a mai făcut, lumina nu s'a mai aprins.

Dări de seamă

Ion Al. Buzdugan „*Păstori de timpuri*“, poeme. Editura Casei Școalelor, București.

Alături de numele consacrate de scriitori și de poeți care cinstesc pământul Moldovei de dincolo de Prut, alături de Alexei Mateevici, nemuritorul cântăreț al „Limbei noastre“, și de poetul Petru Stati din Bălți, de ale cărui „*Îcoane de lumină*“ ne-am ocupat în paginile revistei „Țara Bârsei“, se așează și numele poetului Ion Al. Buzdugan.

Cunoscut încă de mai nainte publicului cititor din volumele de poezii „*Miresme de stepă*“ și „*Țara mea*“, în care specificul basarabean, cu o notă duioasă de localism, contura în linii precise originalitatea poetului și motivele inspirației sale, apreciat pentru cele două volume de „*Cântece din Basarabia*“, gustat pentru iscusitele sale traduceri din scriitorii ruși Ivan Bunin, Koțiubinski, Alexandru Blok și Pușkin, Ion Buzdugan a dat de curând la iveală un volum de poeme, intitulat: „*Păstori de timpuri*“.

Este o poezie nouă și originală, caracteristică prin arhaismul motivelor de inspirație, trăgându-și seva din cel mai autentic pământ românesc și din cea mai îndepărtată obârșie de neam.

O poezie care, pe linia tradiției istorice, coboară în trecut până în adâncimi nebănuite: până la mit, la eres și la legendă și se leagă de izvoarele abia întrezărite, prin negura celor două mii de ani, ale istoriei noastre naționale. Poezia lui Ion Al. Buzdugan coboară până la strămoșii Daci, evocând figurile de mit ale regiilor lor Dromihet și Decebal, și proiectând, ca într-o lumină de fulger, piscuri înalte de munți și ciobani sprijiniți în băte. Munți și păstori sunt cele două elemente de permanență geo-biologică ale vechii Dacii. Munții, păzitori de țară; păstorii, păzitori de turme și generatori de neam. De aceea în poemele lui Ion Buzdugan munții și păstorii sunt nu numai motive de poezie, ci o adevărată mistică. Către munte și către păstori, care dealungul veacurilor și-au mănănat turmele din Carpați până la Mare și până dincolo de Nistru se îndreaptă toată iubirea admirativă a poetului.

Volumul începe cu un „Motto“ care dă o primă indicație a sensului și a caracterului dominant al volumului: legătura indestructibilă dintre pământ și neam:

Cât îi lumea cu Ceahlău
Noi stăm laolaltă una
Înfruntând în veci furtuna.

Credința nebiruitei legături dintre om și pământ, sub ochiul de veghe al lui Dumnezeu, este unul din motivele de inspirație și elementele de fond ale poeziei lui I. Buzdugan. Il întâlnim ca pe un *leit-motiv* în multe dintre poemele volumului.

În „Inchinare“, prima poezie :

Străbuni, străbuni, dormiți sub albul vis de pace	Cu diademe de argint pe mândre frunți
C'aici în piatra dură din munții Carpatini	Sub roiu de fulgere și nimb de curcubeu
De veacuri și-a înfipt tulpinele lui dace	În sihastria lor deapănarea albastră
Un neam vânos de oameni, voinici ștejari și pini...	Tronează însuși Dumnezeu
Iar peste culmi mărețe și veșnice de munți	Veghind la Nemurirea noastră!...

În „Păstori de timpuri“ — una dintre poeziile caracteristice ale volumului — revine aceeași idee înnoibilă în atmosfera de fantezie și de mit a basmelor populare. Decebal, nepotul lui Dromihet, stând de vorbă cu Caraiman, de pe vârful muntelui trimite săgeți la Răsărit și la Apus ca să statornicească hotarele țării :

Zise, tânăr Decebal, Strunind arcul lui, din deal :	Pân' la Marea 'ntunecată!...
— Ia, privește, Caraiman, Cum se duce'n sbor săgeata,	Pân' la Dunăre și Tisa!...
Pân' la Nistru, la Liman!...	Și-a fost, Doamne, precum zis-a :
	A sburat săgeata chiar
	Pân' la Piatra de Hotar!...

O întâlnim deasemenea în „Negoiul și Omul“, „Ruga Omului“, „Decebal“, „Glas de buciur“.

Obârșia îndepărtată a neamurilor pământului se pierde în păstorit. Păstori de turme au fost primii păstori de oameni. De la turmă și de la brazdă s'au ridicat în timpurile patriarhale întemeietorii de popoare și organizatorii de state. Ideea misiunii istorice a păstorilor-patriarhi, o întâlnim în „Ctitori de țară“ :

Luceafărul de seară pe culmi a răsărit.	Păstorului de neamuri, ca el pe-a noptii spuza
Ciobanul dus pe gânduri de-odată tresărit :	De stele luminoase : el, sus — păstor de stele —
— „Luceafărul de seară au nu-i păstor de stele	Eu, jos, — păstor de turme și se- minții mele ?
Pe câmpul de vecie, cum sunt eu turmei mele ?	Tu, candelă de aur, tremurătoare rază
Au nu-i trimis el mie să-mi fie călăuză	Eu — stană împietrită, stând turmelor de pază!...

Cadrul de imagini pentru cele mai multe din poeziile volumului îl formează munții. Culmile alpine, străjere ale pământului dac, sunt în același timp culmile spiritualității neamului de păstori. Pe vârfuri și în poienile munților, în fața Nemărginirii, s'au încheiat în cugetul păstorilor daci primele noțiuni de viață spirituală și primele concepțiuni de așezări sociale și de viață de stat. De aceea muntele ocupă un loc larg în poezia lui Ion Buzdugan. Până acum, în lirica noastră, muntele n'a avut un îndrăgostit care să-i fi fi redat farmecul specific și să fi pus în lumină rolul lui istoric în păstrarea etnicității noastre. Conservatismul și frumusețea austeră a munților Ion Buzdugan le-a simțit adânc și le-a redat impresionant în poezia sa. Ele constituiesc note esențiale ale poeziei sale.

Etern și uriaș, împodobit cu steme,
Cu gluga de argint în spate, stă
Ceahlăul :
De veacuri a 'ndurat și binele și răul
Albit de vijelii și 'ntroenit de vreme:...

Puternic și semeț înaltă fruntea'n zare
Suind albastrul cer pe cărării de
munte :
Cu ochi înstrășinați de secole
cărune
Privește 'ngândurat departe, la
hotare!... (Ceahlău).

Sau în „Păstori de timpuri“ :

Caraiman, trăgând pe frunte
Neaua albei lui căciule,
Picură la foc, pe munte,
Lângă stâna cu pătule.

Colo sus, pe vârf de creste,
Codrul îmbrăcând suman
Stau în noapte de poveste
Mohorâtul Caraiman
Cu Păstorul stelelor,
Cu Stăpânul vremilor!...

Alături de strășnicia munților, tainica frumusețe a Bugeagului* Ținutul așa de expus năvălirilor de peste Nistru și dinspre Mare, — Basarabia natală — nu putea lipsi din lirica unui poet al Basarabiei. De aceea specificul pământului dintre Prut și Nistru, cu evocarea neuitatelor suferințe, are prelungi rezonanțe de înfiorări actuale și de neliniști trecute. Acest specific basarabean constituie o notă de localism poetic, adânc și vibrant. Il întâlnim în „In Bugeag“.

Privesc pierdut în zări de vremuri
[depărtate
La viforul cumplit de ani, ce troenesce

Câmpiile-ți pustii, cu umbre 'nsângerate :
Bugeagule, Bugeag, pământ moldo-
[venesc!...

Sau în „Glas de bucium“ :

Vin Hunii? Vin Nogaii — puhoiu de la Să dea la toți de veste că vremuri
[hotare?... [vin de sbucium,
Și prinde el din culme să buciume De jale și durere: vin hoardele
[din buciom: Vin potopind Bugeagul... [barbare!..

*

Alături de poezii, în care muntele și stepa Basarabiei formează cadrul poetic al sentimentului de neclintită încredere în permanența neamului și al iubirii sale de trecut, Ion Buzdugan îmbrățișează și alte teme poetice de un caracter mai intim, mai personal.

Astfel în „Păstorul Domnului”, ne reține, plin de farmec, un tablou statuar din viața păstorească:

Cireada lui de vite — pe verdele chilim:
Și par' că-s pietre-albe, ce zac în țințirim
Iară văcarul — stană, de vremuri împietrită!

În „Vatra de Săliște”, este redată taina morții, peste care dă fierul plugului, în brazde, când întâlnește oseminte, cioburi de vase și vârfuri de sulii. Misterul cultelor vechi, cu sălbătăcia practicelor crude de odinioară, este întrezărit de poet și redat cu fiorul ecurilor pe care le deșteaptă în subconștient priveliștea vestigiilor vieții dispărute. Aceeași temă, făcându-și loc alături de amintiri istorice, răsare impresionantă în „Moldova”. Superbă se detașează pe albastrul cerului silueta sveltă a cerbului, suit pe o creastă de munte și neștiind ce să facă: să primească moartea urmărilor sau să se arunce în abis? Dar peste amintiri dure-roase, peste percepțiuni cu ecouri adânci în subconștient, peste imagini de munți și de șesuri se înalță liniștitoare și blândă imaginea lui Isus, călare pe asin, în drum spre Ierusalim, printre lanurile verzi de grâu și rândurile de măslini, în „Păstorul”.

Un cuvânt de dreaptă prețuire și de meritată laudă se cuvine să fie spus pentru fericita întrebuintare a versului popular, cu minunate efecte muzicale și onomatopeice în poezii ca „Imn păgân”, „Suflet pribeag”, „Dochia”, „Colind vechiu”.

Comoara de frumuseți verbale, de rezonanțe muzicale și efecte onomatopeice, care stă ascunsă în versurile noastre populare, a fost desgropată de Ion Buzdugan și pusă în cea mai vie lumină, după cum alți fii înzestrați ai neamului nostru au făcut aceeași repunere în valoare cu frumusețile muzicii, ale dansului și ale plastice populare.

Un exemplu și va fi de ajuns din „Dochia”:

Baci de mână cu nepoții
Babe și moșnegi, cu toții
Soacră — noră
Prinși în horă,
La un loc,
În vârtejul lor de joc:

Vijelie
Pe câmpie,
Scutură fulgi din cojoace
Peste plaiurile dace:
Pulberi albe
De ninsoare
Salbe
Scânteind în soare...

Este de remarcat de asemenea deasă întâlnire a unor cuvinte din viața păstorească. De ex: câslă, irugă, vatră, baci, tilinci, răboj. Lucrul se explică: viața păstorească este fondul adânc din care se ridică, asemenea unei eflorescențe, poezia lui Ion Al. Buzdugan.

P. I. Teodorescu

*

Lelița Catrina: „Cărările durerii“. Poezii. Institutul de arte grafice „Lupta“, N. Stroilă, București.

Un mesaj sufletesc, de o nespusă gingășie și delicatețe, merit a împărtăși cititorului comoara de duioșii înlăcrimate ale unui suflet de fată, acesta este volumul de poezii „Cărările durerii.“

Le-am citit poezie cu poezie, revenind asupra atâtor strofe și atâtor versuri frumoase, pe care le-am recitat pentru prospețimea imaginilor și curățenia sentimentelor. Le-am citit cu îmbucurată surprindere și cu acea satisfacție deplină că îți poți odihni sufletul într-o lume senină de gânduri și simțiri: lumea sufletului poetei. Aveam impresia că mă apropiu de un izvor de munte, răcoros și sprinten, încadrat pe un mal și pe altul de toată bogăția florilor câmpului, de tot coloritul și de toată mireasma lor.

Și în adevăr, poeziile Leliței Catrina îți lasă în suflet și îți întărește pe măsură ce înaintezi în lectura volumului, acea impresie de nemijlocită comunicativitate între cititor și poetă, între sufletul lui și al ei, comunicativitate care de la început te introduce în intimitatea sentimentelor și a gândurilor poetei. Și le primești. Te întristezi cu ea. Te bucuri alături de ea. Pentru naturalitatea și sinceritatea mărturisilor ei.

Titlul volumului nu trebuie să facă iluzii. „Cărările durerii“ nu sunt toate numai drumuri de durere, ci și poteci de bucurie care duc spre pajiști înflorite, scăldate în soare mângăios, sub cer învolburat de primăvară. Cărările ce duc spre zilele îndepărtate ale copilăriei, acelea sunt în adevăr cărări de durere. Amintirile poetei, răscolite de gânduri, scot din adâncuri și îi pun dinaintea ochilor minții tablouri neșterse din viața ei de copil, petrecută, acolo, departe, în satul natal, pe valea Bistriței. În cadrul lor duios străjuiește icoana înlăcrimată a mamei, — numai iubire

și numai bunătate, gata oricând să se jertfească și să ierte — și aceea mai severă, dar tot atât de dragă a tatei.

Era o zi de Paști și-aveam pe creștet
O pălărie roșie ca focul.
Cu bucurie am ieșit în poartă
Și'n cărd copiii m'au furat cu jocul.

Sub vraja lui ne-am depărtat spre gâră
Și am trecut pe punte ca 'ntr'un sbor.
Pe malul celălalt creșteau lalele
Și-ardeau lumini în candelile lor.

Când m'ai văzut cu brațul plin de flori
Flori de groază și-au trecut prin minte.
Știi că puntea-i șubredă și mică
Știi că gâră-i repede și minte.

Amintirile copilăriei sunt umezite de o undă de tristețe. Viața năcăjită a părinților poetei a proiectat umbre mohorâte asupra imaginilor dragi din copilărie. De aceea ele apar mai degrabă triste. Evocate, ele nu revin singure, ci asociate de chipurile înouate de gânduri ale părinților.

De ce plângi, mamă?
Când gura mea ca o cireasă mică
S'a străduit întâi cuvânt să zică,
Pe tine te-a strigat de bună seamă.
De ce în ochii tăi, atuncea, mamă,

A strălucit o boabă de argint?
De ce s'a spart și s'a rostogolit
Pe arsul tău obraz? — — —

După amintirile duioase ale copilăriei, pe alocurea umbrite de un sentiment de tristețe, vin primele înfiorări, dătătoare de nădejdi și de un nou spor de viață, ale iubirii. O iubire curată, liniștită, adâncă. O iubire ce nu are nimic din svăpăerile înfrigurate ale dragostei obișnuite, nimic din ispitele sensualității. O iubire înnoibilă de atingerea purificatoare a unei aripi de religiozitate.

Ard candelile boabe
De aur, pentru tine,
Și îngerii se roagă
Pe zările senine.

Maria Preacurata,
Ce-și ține Pruncul strâns.
Când m'a văzut pe mine
Că plâng și Ea a plâns.

În sufletele noastre
Ard candelile nevăzute
Și florile te-așteaptă
Pe ochi să te sărute.

(Pentru tine)

Iubirea aceasta directă și reținută în expresiunea ei exteroară este cu atât mai mistuitoare. Poeta suferă în tăcere, așteptându-și iubitul:

Trecut-au zite după zile
Și săptămâni de săptămâni,

Te-aștept în fiecare clipă.
De ce amâni ?

(De ce amâni ?)

Dar poeta este sortită durerii. Dragostea ei spiritualizată nu provoacă ecouri adânci, nu deșteaptă nici măcar o corespondență de simțire identică în sufletul aceluia, pe care îl idealizează. Dragostea ei rămâne un vis frumos pe zarea cernită a sufletului.

— — — — —
Doi salcâmi, străjeri în poartă,
Dorm adânc în nopți târzii.
Numai tu ca altă dată
Nu mai vii și... nu mai vii.

Noaptea doarme liniștită
Peste hăul nesfârșit.
Bufnița proorocește:
S'a sfârșit... și s'a sfârșit !

(Adâncuri)

În locul elanului biruitor al iubirii, îndoiala amară, pentruca
la urmă, descurajată și înfrântă să-și caute alinarea în ideea
morții :

— — — — —
Când voi pleca pe drumul cel din urmă
Atunci abia durerea mea se curmă,
Când țărna m'o închide ca 'ntr'o carte,
Abia atunci voi învia prin moarte.

De-apururi roabă vrăjilor luminii
Eu n'oi mai ști de-atunci ce sunt
[străinii.
Cu cerul una, una cu pământul
Din tot ce-a fost, va rămânea mormântul.

(Voi m'ați citat)

Cu această ultimă încercare sufletească și ultimă rătăcire se
închid „Cărările durerii“. De-acum înainte o cale nouă se de-
schide în viața poetei. Sufletul până acum închiruit de atingerile
durerii își desface petalele spre o nouă viață; se înalță către o
nouă lumină.

O putere mare, în stare să birue toate svârcolirile durerii și
să le tămăduiască, sălășluiește adânc în sufletul poetei. Este cre-
dința ei de totdeauna, credința ei simplă și curată, în care au
deprins-o din copilărie părinții :

Stăpâne, Doamne, de vrei Tu,
De mână ia-mă și mă du,

Departe 'n margine de drum,
Să uit durerile de-acum.

(Rugăciune)

Purificat și întărit prin sentimentul religios, ridicat deasupra
descurajării unei iubiri neîmpărtășite, plutind deasupra suferinței,
sufletul poetei se îndreaptă spre comorile de eterne frumuseți ale
naturii.

E primăvară. În aer plutește un miros de pământ reavăn și de proșteime. Colțul ierbii a mijit de mult în brazde. În pomi, mugurii plesnesc sub presiunea sevei. E soare. E lumină blândă. Poeta va putea ea rămâne nesimțitoare la tot acest elan de întinerire? Sufletul ei să nu palpitate atături de sufletul naturii celei mari? Ar fi de neînțeles o retragere în sine și o izolare de frumusețea firii. De aceea poeta participă, cu inima svâcnind de bucurie, la marea sărbătoare a primăverii :

Cu cercei de lacrimioare
Și cu ochii de cicori
A venit o zână albă
Și-a 'ncărcat câmpul cu flori.

A scos firul ierbei crude
Din pământul adormit
Și cu soare cald în brațe
Munții toți i-a miruit.

(Zâna Zânelor)

Dar primăvara însemnează efort spre întinerire, însemnează muncă. Efort și muncă pe care și le impune întreaga fire spre a învinge amorțirea iernii. Un vis nou se urzește și un nou dor de viață silește din adâncuri :

Primăvara-și țese visul
Și cântând se 'nchină.

Tot pământu-i zor de muncă,
Soare și lumină.

(Rugăciunea primăverii)

Odată cu primăvara vin și sărbătorile ei cele mari. Vin Paștile. Un freamăt de conștiință nouă, pornit din adâncurile sufletului popular, vestește biruința cea mare: învierea. Sentimentului obștesc de bucurie poeta îi dă expresiune în „Vin Paștile“ și găsește calea să-l facă să vibreze într'un vers, într'o imagine, în mai toate poeziile închinare primăverii :

Sub ceruri iară-i siântă Primăvară.
Vin Paștile cu bucurie rară,
Cu flori de nea în zarzări și cireși
Cu prunci împrăștiați, cu megieși

Ce-și cer iertări, ca 'n zile bune,
Și merg cu Dumnezeu să se cunune
Sub crucea grea de flori și de mi-
[reasmă...

(Vin Paștile)

Toată liniștită depănare a vieții de la țară și toată gama de frumuseți ale naturii, în orice timp al anului, găsesc răsunet în sufletul poetei și se resfrâng în versuri simple, nemeșesugite și de o uimitoare limpezime și corectitudine formală. Belșugul de căldură a verii, cu ploile mult așteptate de pământul ars. Bogăția de culori a câmpului plin de rod, în miez de vară. Inerările liniștite ale toamnei, cu frunze de aramă, cu brumă argintie, cu gălbinele întârziate și cu funigei ce plutesc în aer :

Funigeli Țes pe câmpuri
Borângic de toamnă

Și cu intruchipări de basme
Zarea o înșamnă — — — —

Apoi tablourile de iarnă. Incadrate în flori de zăpadă și spiritualizate de tot miraculosul distilat din legendele sărbătorilor Crăciunului, cu suava, îngereasca lor bucurie, rând pe rând își iau locul în versurile pline de prospețime ale Leliței Catrina. Este o poezie a naturii, a copilăriei și a mitului creștin, îmbinate laolaltă în aceeași inspirație simplă și sinceră, care le contopește și le unifică. În mod firesc această poezie aderă la toată curățenia creștinismului nostru, adânc trăit și a sufletului românesc, — în special la acela al copilăriei — pe care îl reprezintă, ca puțini alți poeți, în versurile sale. Poezia Leliței Catrina este larg reprezentativă pentru minunea de frumuseți ale pământului românesc și pentru specificul sufletului nostru românesc, creștin.

O remarcabilă bogăție de imagini plastice, o grație specific feminină și un optimism sănătos concretizat în iubirea de natură și în încrederea neînfrântă în viața deasupra căreia pâlپae nestinsă candela credinței strămoșești, iată note care conturează și întregesc personalitatea artistică a poetei.

N'aș putea termina această recenzie fără a evoca imaginea copilului bolnav, care — în toiul iernii — desbrăcat, ieșise din casă să scape pe Grivei de furia dulăilor de pe uliță, și care acum, în casă, rămăsese doar.... cu Isus!

De ce nu vrei să Te cobori
Din iconița Ta cu flori?
Măicuța-i dusă la spălat

Și doar cu Tine m'a lăsat;
Cu mila Ta.

(*Isuse scump*)

P. I. Teodorescu

*

Al. Lascarov-Moldovanu: „*Tătunu*“, roman. Editura Cugetarea, București.

O nouă creațiune literară, încheată și puternică, vine să se adauge la opera poetică de până acum a scriitorului Al. Lascarov-Moldovanu. Este romanul apărut în ultimele luni ale a. tr. (1937): *Tătunu*. În ansamblul operei d-lui Lascarov-Moldovanu, despre care, într'unul din nr.-ele precedente ale revistei „*Țara Bârsii*“, ne-am ocupat pe larg, *Tătunu* este un complement necesar — al doilea platou la cumpăna balanței — față de un roman anterior: *Mamina*. Acolo, o figură plină de grație și de tristețe, aceea a Maminei, se detașă din restrânsa lume a romanului; aici, în *Tătunu*, o figură de bărbat, urmărită în desfășurarea ei treptată până la cele din urmă zile ale vieții.

Aceeași atmosferă sănătoasă, curată și senină, străjuită de virtuțile mari ale vieții de familie de odinioară : de dragoste și de fidelitate, de abnegație și de spirit de jertfă, de aceea întrepătrundere și de identificare sufletească în care individualul se estompează spre a face loc unei unități de viață colectivă superioare : familia.

Familia este ambianța generală a romanului — modul de viață — în care se formează și se manifestă în toată plenitudinea ei o mare figură de părinte : Tătunu. El este personagiul principal al romanului, figura centrală în jurul căreia gravitează celelalte personaje : Maria, femeia sa ; Nel, Gan, Elvira și Danț, copiii săi ; bătrâna servitoare Ileana, doctorul Pralea, Bădia Tuderiță.

Tătunu este prezentat — ca punct de plecare în desfășurarea acțiunii — în ipostaza de soț și de părinte de familie. Advocat muncitor și conștiințios, corect și cinstit, luptă din greu să asigure îndestularea și voia bună a casei. Printre greutăți în afară de cămin și negrăite bucurii în intimitatea vieții de familie, învingând și o mare ispită, care amenința să-l abată din calea îndatoririlor lui firești de soț și de părinte, Tătunu izbutește să ducă barca familiei printre toate stâncile vieții. Dar se abate urgia cea mare : războiul. Casa lui Tătunu se pustiește. Și el și cu trei feciori ai lui pleacă pe câmpul de luptă. Nel, întâiul născut, moare sub ochii părintelui său în primele zile ale războiului. Urmează un calvar cumplit, ale cărui ecouri se răsfrâng dureros în sufletul părintelui — ostaș. Il susține însă în mijlocul celor mai grele încercări o neclintită credință în Dumnezeu și nădejdea în triumful binelui.

Trece războiul. Viața își reia cursul ei. Firul zilelor se depănă înainte. Copiii sunt la rosturile lor. Soția moare. Bătrânețea vine. Spre a nu fi povară în drumul vieții copiilor, Tătunu se retrage la o mănăstire la munte. Acolo, în liniștea naturii celei mari, privind în înălțimi cercurile largi ale sborului de vulturi și uitând de cele ale lumii, Tătunu își va aștepta sfârșitul vieții.

Acesta este romanul. Conceput pe liniile mari ale virtuților vieții de familie și ale spiritualității creștine, el se rânduiește în modul cel mai firesc în opera de până acum a d-lui Al. Lascarov-Moldovanu. Notele esențiale ale operei sale poetice : eticul și sentimentul religios, strâns împletite și organic legate de însăși ființa operei de artă, care mai presus de orice rămâne operă de artă, sunt puse în cea mai vie lumină. Nimic de obiectat ca realizare și concepție. Sub ochii plini de interes ai cititorului, trăiește aievea o lume puțin numeroasă, dar bine conturată : Tătunu, nevasta sa Maria, bătrâna Ileana, Doctorul Pralea, copiii, Bădia Tu-

deriță. Îl vedem pe fiecare în înfățișarea fizică și îl înțelegem în resorturile adânci ale ființei sufletești. Îl simțim și ne apropiem de ei prin iradiația de simpatie ce vine de la fiecare în parte. Trăim cu ei. În lumea lor. În mijlocul lor, uitând de ale noastre. Este viața comună, viața de toate zilele a celor mai mulți dintre noi, dar deasupra ei, ca o binecuvântare din înălțimi, stăpânește duhul celor mai frumoase virtuți omenesti și a celei mai curate spiritualități creștine. Adâncă omenie a lui Tătu nu, credința lui neclintită în Cel Atotputernic, bucuria împlinirii datoriei lor, pe care viața le pune fiecăruia dinainte ca un rost suprem al ei, resemnarea lui în fața morții, iată înălțimea morală, care alături de elementul estetic, a prezidat la realizarea acestui roman.

Ca tehnică, s'ar putea, poate, obiecta lipsa unor mai pronunțate diferențieri între psihologiile diferitelor personaje. Observarea n'ar fi însă cu totul întemeiată, fiindcă deosebiri de temperament și de caracter există de la un personaj la altul și chiar la copii, iar o diferențiere prea accentuată ar fi dăunat unității de atmosferă a romanului.

Tătu nu este un roman de o reală valoare estetică și de o înaltă atitudine etică. În producția așa de exuberantă a romanului în literatura noastră de după război, în care eroticul, sensualul și extravagantul au fost cultivate până la cea mai îndepărtată limită a virtuozității artistice, Tătu nu este o oază de sănătate și de întremare morală. El vine să întărească linia tradiției spiritualității noastre specifice — românești și creștine — pe deasupra infiltrațiunilor streine ale modernismului de împrumut.

P. I. Teodorescu

*

Anuarul arhivei de folclor, Tomul IV. Publicat de Ion Mușlea, București 1937.

Am remarcat și altă-dată utilitatea unei asemenea arhive în care comorile nesecate ale literaturii populare să-și oglindească tot farmecul lor.

D-l Ion Mușlea, un distins cercetător literar, pune o grijă și o sârguință deosebită în redactarea publicațiunii, selectând materialul și prezentându-l într-o formă ireproșabilă. Un alt merit al d-sale constă în perfectă înțelegere a obiectului de cercetat. Nu veți întâlni o seacă înșiruire de contribuții, cu sau fără legătură între ele, cu note mai mult sau mai puțin pedante și uneori fără rost.

În această arhivă atât de interesantă sunt desbătute anumite probleme, sunt arătate în amănunțime aspectele diferitelor pro-

ducții poporane, statornicindu-se un timp hotărît și suficient pentru munca de altfel destul de migăloasă dar pasionată până la sfârșit, a cercetătorului.

Tomul IV cuprinde un scurt dar documentat studiu al prof. univ. Silviu Dragomir intitulat „Scriitorii raguzani și refrenul colindelor noastre.”

Analogiile dintre refrenele colindelor noastre și unele părți din poezia pastorală raguzană îl duc pe autor la concluziuni pe cât de juste pe atât de noi și revelatoare.

D-l D. St. Petrușiu dă lămuriri asupra unui fel de poem dramatic popular care se reprezintă în sărbătorile Paștilor în ținutul Săliștei : „Mironosișele”.

Autorul poemului, un țăran dotat, Picu Procopiu Pătruș din Săliște „a scris peste 50 de volume de „stihuri” religioase sau „versuri”, cum le zice poporul, parte originale, parte copii de pe cărți mai vechi. Unele volume atingeau cifra de 1500 de pagini. Toate scrise de mâna lui, cu frumoase litere chirilice și împodobite cu ilustrații și chenare făcute tot de el. Multe din aceste versuri având și melodie proprie, au pătruns în patrimoniul popular, având o circulație intensă mai ales în Ardeal”.

Ni se indică, după izvoare certe: locul unde mai dăinuiește obiceiul, data de când s'a început răspândirea, ce cărți au inspirat compunerea în forma ei primă, o descriere a cadrului în care se petrece acțiunea și a costumelor. Urmează apoi textul, în întregime.

Bogate cercetări folklorice din valea Nistrului-de-jos semnează d-l P. V. Ștefănuță. Materialul este de o valoare documentară și poetică în același timp, reținând luarea aminte a cititorului.

Contribuțiuni și material nou cu privire la „focul viu” în Ardeal și în alte părți aduc d-nii Tib. Morariu și Ion Mușlea.

Reproducem sfârșitul articolului d-lui Tib. Morariu, în speranța că între cititorii acestei reviste se va afla și vreunul care cunoaște acest obicei.

„Ne-am bucura — spune d-sa — ca locurile unde mai dăinuiește acest vechiu și interesant obicei să fie semnalate „Arhivei de folklor a Academiei Române”, pentru a se putea întocmi o hartă cât mai amănunțită a ținuturilor românești pe unde a fost răspândit și a se cunoaște și alte eventuale procedee de aprindere, precum și obiceiuri și credințe în legătură cu el”.

Tomul IV se încheie cu bibliografia folklorului românesc pe anul 1935, raportul anual (1935—36) și un rezumat al articolelor, în franțuzește.

Iorgu Iordan: *Gramatica limbii române. Editura Cartea Românească. București.*

D-l Iorgu Iordan a alcătuit o gramatică a limbii române, destinată a fi un manual practic pentru uzul cunoscătorilor și mai puțin cunoscătorilor limbii române. Ideea sugerată de d-l I. Simionescu a dus la tipărirea unei cărți excelente din toate punctele de vedere. Necesitatea ei ar fi inutil să căutăm a o mai sublinia în rândurile de față. Partea I cuprinde pronunțarea și scrierea (vocalele, diftongii, consoanele, scrierea cu majuscule, accentul, alăturări și despărțiri de cuvinte, abrevieri, punctuația, despărțirea silabelor); partea II, morfologia (cu o mare extindere); partea III, sintaxa (propoziția, fraza, perioada, ordinea cuvintelor).

Sunt relevate, cu un deosebit discernământ, o serie de neptoviri din ortografia Academiei Române și din *Indreptarul și vocabularul ortografic* al d-lor S. Pușcariu și T. Naum (lucrări utilizate cu precădere); bogate sugestii luminează la fiecare pas diferitele probleme ale limbii.

Sistematizarea materialului și tratarea lui s'au făcut după criterii juste.

Un manual de gramatică însă, oricât ar fi de urgentă publicarea lui, trebuie să fie corectat cu îngrijire, pentru a nu da naștere, el însuși, la echivoci. Întâlnim, bunăoară, „limba română *posede*“, (p. 10) „*trebuesc*“ (p. 41).

D-l Iorgu Iordan scrie, deasemenea: După cum ortografia însemnează, în mod curent, ‘scriere corectă’, tot așa ortoepie însemnează ‘pronunțare corectă’.

Nu credem c'ar fi necesar să introducem acest mod de scriere, înlocuind semnele uzitate „...“, prin ‘...’.

„Gramatica limbii române“ este o lucrare întocmită cu rară pricepere, de un profund cunoscător al limbii și ea umple un gol care s'a resimțit foarte mult în literatura didactică și în literatura noastră în general.

Aurel Marin

*

„**Analele Dobrogei**“ — Apare anual. — Vol. XVIII/937, Cernăuți, (232 pag. + 47 pag.)

Dacă politicește și economicește viața provincială — afară de rare excepții — se ofilește, datorită exageratului centralism de la noi, viața culturală din aceste locuri periferice se păstrează în conturile ei originale, datorită revistelor regionale. E o greșeală migrarea unora din ele spre capitala țării. Fiecare răspunde unei necesități acolo în mediul ei, cu atmosfera lui specifică și contribuția ei proprie la evoluția civilizației românești.

O asemenea publicație regională, care se situează la loc de frunte, între celelalte, e *Analele Dobrogei*, care numără 18 ani de apariție. Conduasă de către d-l C. Brătescu, profesor la Universitatea din Cernăuți, strâns legat sufletește de Dobrogea și profund cunoscător al provinciei — pe care-a cutreierat-o cu picioarele în toate colțișoarele — în cele XVIII volume apărute, revista a dat la iveală studii de axială importanță pentru Sud-Estul țării. În felul acesta publicația a devenit cu totul indispensabilă oricărui cercetător al acestor părți de țară.

Ca și numerile mai vechi, volumul de față cuprinde material bogat și felurit. Iată într-o sumară spicuire cuprinsul: D. C. Brătescu semnează articolul: Contribuțiuni la cunoașterea Coastei-de-Argint și a Văii-fără-iarnă (Batova), cuprinzând observațiuni noi pline de interes pentru mica noastră Rivieră. Mai semnează studii d-nii: Carp Gh. (Observațiuni asupra psihozei actuale a tinerețului școlar), O. Mărculescu (Balica și Dobrotici, — doi distinși pontici), Moroșan N. (Dovezile existenței oamenilor fosili în Dobrogea), Nestor I. (Cercetări preistorice la Cernavoda), Sarafide H., (Insemnări privitoare la trecutul orașului Constanța), Sauciuc-Săveanu (Trei capete de figurine și vre-o câteva ansae signatae din Callatis), Radu Vulpe (Trofeul de la Adam-Clisi și Noutăți arheologice dobrogene); iar literatură semnează d-nii: Titus Cergău, Dumitrescu Frasin, I. Micu, Gr. Sălceanu, etc... Volumul se încheie cu un supliment (47 pp.) care cuprinde: Călăuza vizitatorului în Muzeul regional al Dobrogei, de I. Micu.

Revista e îngrijit tipărită și cuprinde un număr de planșe fotografice artistic executate și pline de interes geografic.

Dr. Victor Tufescu

*

Pr. Ion Goron: Tâlcuiri. Cluj 1937, 141 pag. 45 lei.

În colecția „Cărțile vieții”, creată de valoroasa revistă de familie creștină „Viața Ilustrată”, rod al sufletului P. S. Nicolae al Clujului, au apărut până acum trei cărți: G. M. Ivanov: „Roduri din câmpul Evangheliei”; Grig. Popa: „Stiluri de viață” și cartea despre care ne propunem să scriem câteva rânduri. Toate acestea — și încurând va apărea studiul Pr. Il. Felea: „Dumnezeu și sufletul în poezia contemporană” — surprind viziuni creștine în haosul vremurilor de azi, toate caută nestemate în noroiul veacului. Menite cititorilor intelectuali ai „Vieții Ilustrate” și luminării membrilor „Frăției ortodoxe române”, ele sunt binevenite formând, pentru sufletul intelectualului grăbit de astăzi, adevărate popasuri de reconfortare sufletească.

Cartea p. I. Goron, duhovnic al studenților Academiei teologice din Cluj, cuprinde 19 crâmpie de gând în jurul problemelor esențiale din viața sufletească a ortodoxului de azi. Scrise pentru intelectuali — preoți sau mireni deopotrivă — „Tâlcuirile” acestea sunt niște meditații reușite. Valoarea lor o formează îndeosebi claritatea. Păr. Goron știe să ancoreze în esențialul problemei, iar forma curgătoare și stilul plin de imagini scripturistice îl ajută să „tâlcuiască” cu succes probleme frumoase din cuprinsul credinței ortodoxe. Îndeosebi când își propune să lămurească atitudinile dogmatice, care sunt confesiunile creștine — S. Sa are rânduri frumoase.

*

Gh. Vrabie: Mesianism ardelean, Buc. 1937, 63 pag. 40 lei.

În epoca renașterii noastre culturale și naționale de la începutul veacului trecut, dl Vrabie surprinde un fenomen de importanță capitală în descălecarea culturală a spiritualității ardelen. Este mesianismul ardelean, cum îl numește d-sa. Seria dascălilor ce-au trecut Carpații, ducând cu ei flacăra naționalismului, începând cu Gh. Lazăr și continuând cu Aron Florian, Ion Maiorescu, Gavril Munteanu, Eft. Murgu etc., au contribuit într-o măsură extraordinară la unificarea conștiinței naționale și la trezirea simțului latinității noastre, pe tot întinsul țării.

D. Gh. Vrabie urmărește viața și activitatea a 4 ardeleni descălecători în Bârladul de pe vremuri, cari în epoca grecismului muribund și înăbușitor, în unire cu boierii Epurenii, Codrenii, Iorgu Radu, au pus bazele unei frumoase tradiții culturale. Pe Ion Popescu zis Popovici, din părțile Băii Mari, după revoluția din 1848 îl vedem timp de 50 ani (1851—1901) activând febril în Bârlad, întâiu ca administrator de moșie la boierul Radu Iorgu, apoi ca profesor și luminător al poporului, ca susținător al comerțului bârlădean înfloritor odinioară și agonizant pe vremea lui și, în sfârșit, ca animator al conștiinței românești. El învața pe elevii săi la gimnaziul Codreanu, deschis în 1864, nu numai „o limbă clasică, ci în același timp a deșteptat în ei mândria vieții unui popor mare, unic în istoria lumii” (p. 16). În 1870 se deschide școala normală cu profesorul Montani, tot ardelean. Aici Popescu își aplică metodele lui pedagogice. El face primele excursii școlare — cred — tocmai în regiunea brașoveană a Codlei și Zărneștilor, iar apoi (în 1882) la Sinaia, unde regina Elisabeta I-a apreciat. — Tot el a scos în 1870 ziarul „Semănătorul” (prima foaie în Bârlad) ale cărei idei sunt ca un fel de profetism național în genul scrierilor politice ale lui Eminescu.

Alt dascăl e Ștefan Neagoe din Micăsasa târnăveană, care tipărește în 1869 la Bârlad o gramatică pentru uzul claselor „gimnaziale de ambe sexe“, a II ediție, tot acolo, în 1870, a IV la Buc, în 1878, referind ministerul că e cel mai bun manual din câte existau atunci (p. 35). A ajuns 11 ediții, neadmițând purismul blăjan nici fonetismul bucovinean, ci o cale de mijloc, mai firească. Tot el e descoperitorul Codicelui Neagoeanus cu cele mai vechi variante din Alexandria și literatura populară. Ajunge decan al presei bărlădene, corespondând intens cu G. Bariț. Scoate al doilea ziar bărlădean „Paloda“, care apare 27 ani (1881—1908) din atmosfera căruia răsare în 1904 Făt-Frumos.

Al treilea e Solomon Haliță, întemeietorul ziarului „G. Lazăr“ (1887—90) al cărui interes pentru Românii de pretutindeni e notoriu (Haliță trimitea pe ascuns cărți naționaliste în Ardeal).

Ultimul e Stroe Beloescu, originar din Țara Bârsei, un adevărat apostol în ținutul Bârladului. A ridicat școli și biserici, biblioteci, rămânând până azi în amintirea recunoscătoare a Bârlădenilor, ca „Moș Stroe binefăcătorul și luminătorul nostru“.

Opera d-lui G. Vrabie de a reînvia spiritul vizionar al moștenitorilor ucenici ai lui Sim. Bărnăușu — cu toată prigoana politicianilor care vedeau în școala nouă focare de patimă politică — este cât se poate de binevenită. Munca anonimă a acestor moșteni luminători ai Românisimului au meritat această pioasă închinare.

T. Bodogae

*

D-l Florea Florescu, întemeiat pe o anchetă făcută în vara anului trecut la *târgul de pe muntele Găina*, după ce face cunoscute părerile cercetărilor de până acum (Teofil Frâncu, Traian Mager, Gavrilă Bădescu, Tache Papahagi) privitoare la originea acestei manifestări din Țara Moșilor, crede necesară sublinierea „unui raport, pe care-l vede în înclinarea neamului românesc de a se manifesta în anumite prilejuri în masă“: înclinare care se poate constata și la Românii din afara fruntariilor României. ¹⁾ D-l F. Florescu ajunge la concluzia că „târgul Găina nu este altceva decât produsul unor condiții sociale, într'un mediu geografic, care și-a spus hotărâtor cuvântul. În felul acesta târgul Găina se desprinde hotărât de lanțul nedeilor și chiar dacă în trecut vor fi

¹⁾ În Banatul iugoslav avem: *nigelele, rugile, cramele* (ultimele două obicinuite și la Românii din Timocul bulgăresc) — tot atâtea manifestări similare legate de hrana bisericii, când se ține și târg.

luat și păstori parte la el,¹⁾ niciodată n'au putut să-i schimbe aspectul pe care i-l determina o serie de factori atât de puternici și azi în cele două regiuni: a Moșilor și Crișenilor“.

Cât privește denumirea de „târg de fete“, el este greșit interpretat de cei care ar fi dispuși să creadă că aci se vând tinere Moațe, când în realitate, târgul de pe muntele Găina „prin excelență țărănesc“, fiind și loc de întâlnire a oamenilor din regiuni diferite, sub multe aspecte,²⁾ e firesc să prilejuiască legături între tineri pentru toată viața — mai ales între Moațe și Crișeni. Va să zică, legături cum se fac „și la alte manifestări țărănești.“

În partea a doua a lucrării, autorul ne dă un interesant tablou al desfășurării târgului cu manifestările lui *economice* (categoriile de vânzători și de mărfuri, cu indicarea comunelor din care derivă), ca și cu cele *spirituale* (strigături la joc).

Broșurii, de 15 pg. mari, îi sunt anexate și 3 planșe: a) Schița târgului b) O hartă cu indicarea satelor din care au participat oameni la târg c) Două colțuri din târg.

*

Despre volumul d-lui **Aurel Marin** „*Versuri*“ — extras din revista „Țara Bârsei“, d. *G. Călinescu* publică în „Adevărul literar și artistic“ de la 9 Ianuarie următoarea recenzie :

Ne ocupăm azi de câțiva poeți tineri, care au publicat versuri în anul trecut, și de care am pomenit numai în treacăt în *anul literar*.

Am remarcat și altădată însușirile versurilor d-lui Aurel Marin, cu prilejul recenzării culegerii *Yodler*. Volumul de care ne ocupăm acum se întitulează simplu *Versuri* și cântă boala și moartea și mai cu seamă muntele și singurătatea. Întâlnim de pildă, aspecte de sanatoriu, într'un realism blajin :

Noaptea cade. Pe cimentul ud

Troșii îngrijitoarelor se-aud.

¹⁾ Robert Ficheux afirmă că, la origine, nedeea a fost o sărbătoare *pastorală*. D-l I. Conea susține că ea, la nceput — ca și azi de altfel — a fost o *sărbătoare* și o petrecere săptămânală, fiind apoi luată cu vremea de păstori și monopolizată deci în înțeles de sărbătoare și petrecere pe plaiuri, în lumea lor de munți“.

²⁾ Autorul ne informează ca în anul trecut a constatat participanți din 70 de localități.

Oamenii i-ascultă. Știu popasul
Lor. Nu-i sgomot ci așa li-i glasul
Până dimineața, până seara,
Până moartea își înfinge ghiara.

Poezie de sanatoriu s'a mai scris la noi, dar avem impresia că era simulată sau oricum insuficient înțeleasă, dovadă tonul ei jălălnic, excesul de sentimentalism, cu chemări de mamă și de tată. În realitate, bolnavul, ca orice mare rănit sufletește, are o pornire către solitudine, o apetitie către principii. El intră brusc în elementul metafizic, de unde și obiceiul de a glorifica Universul, ceea ce dă acea vigoare caracteristică poeziei muribunzilor. Ne place să credem că în cazul d-lui Aurel Marin este vorba de o simplă intuiție artistică, dar această intuiție există. Este în poezia poetului nostru un accent de vigoare, de sălbătăcie, care nu notează în fraze simple, substanțiale, ca spre a sugera gravitatea momentelor :

Ne-am oprit. Mai e vreme de'ntoarcere.
Dar cine mai vrea? Cine mai poate?
Ne-au dus pașii în neștire, de-am ajuns
Surprinși în adâncă solitudine!

Sentimentul solemnității muntelui, percepția colosalului geologic sunt evidente și trădează un suflet repede îmbătat de măreție :

Urcă pân' la gura râului, joagăre — Numai când lumina lunii se revarsă,
Inima pădurii geme 'n văi afundate Lin mângâietoare, peste 'nalte cetini,
Pădurarii taie, taie în neștire Pădurarii umblă nedormiți, cu ochii
Lemnul care așteaptă seara de s'ascunde. Umezi că-și omoară singurii prieteni!

Pădurarii îndoliați c'au doborât pădurea, dau o frumoasă litografie neagră :

Iată o strofă :

În seri adânci lumina din ferestre
Mărește slove șterse de pe tomuri.
Văd dincolo, din uriașe creste
Urcând în cețuri, reci, înalte domuri.

În care viziunea grandiosului este vibrătoare, efect nu al unei atitudini retorice, ci al sensibilității la elementele fundamentale ale Cosmului.

Am spus de-atâtea ori, că dacă hermetismul este o formă legitimă pentru cine gândește poeticește astfel, el nu poate fi prefăcut într-o formă dincolo de care să fie numai rușine. Nația e tânără, poetul simte nevoia să se cante. Nici anti-eminescianismul de fapt, cu toată parada eminescianistă în teorie, nu e cuminte. Un poet mare e un artist care a ajuns la fundul artei și ca atare experiența lui este utilă. Să admiri pe Eminescu, dar să găsești că e rușinos să-l imiți în pozițiile lui fundamentale, asta e absurd. Una e paștișa, alta e utilizarea. Admirăm curajul d-lui Aurel Marin, (care merge instinctiv într'acolo unde va merge în curând toată poezia română, spre pathosul pur) de a imita pe Eminescu. Rezultatul e o compunere foarte originală :

Pale lumini
Ard line peste
Naltele creste.
Vineții pini.

Umbre adânci
Leagă cu sure
Crengi, prin pădure,
Norii, de stânci.

Modul d-lui Aurel Marin e un clasicism aspru, silvestru, o emotivitate comprimată. Citarea lui Segrays, autorul din sec. XVII al *Eglogelor*, arată că poetul își face o cultură de cărți nu de reviste. Cităm ca poezie de antologie, *Imbătrânești și tu*, în care e o ușoară melancolie ronsardiană :

Imbătrânești și tu, suavă femeie alintată azi.
Mai turbure și mai bolnavă, lumina lunecă pe brazi.

Amăgitoarele șuvițe au luciul alb, strălucitoare;
Pe munți s'au răspândit de-aseară întâiele mărgăritare.

În flacăra privirii vremea aruncă 'ntunecatu-i praf,
Desprinsă liniștii pădurii s'așterne frunza moartă vraf.

Pe fruntea lină, fără știre o amintire țese umbre;
Un vânt de ghiață răscolește afund prăpăștiile sumbre.

Desface mâna de pe umeri un greu-mângâietor atlas
Pe la ferestre sburătoare trec, rare, fără de popas.

Imbătrânești și tu... și versul zadarnic merge mai departe,
Căci nu mai poți ceti minciuna-i — și cazi plângând încet pe carte.

S'au mai primit la redacție:

Grigore Popa: Stiluri de viață. Cluj, 1937. Pp. 139, Lei 45.

Iancu Miloman Bonțanul: Poezii, Cluj, 1937. Pg. 326. (Format $15 \times 14 \frac{1}{2}$)
Fără indicarea prețului.

I. Mateiu: N-rele 8, 10, 12, 14 din „Bibl. Asociației Mirenilor“ Frăția Ortodoxă Română. Anii de luptă. Cluj. Primele două din 1935, ultimele două din 1937.

Bogdan Istru: Moarte vulturului. Poeme. Chișinău 1938. Pp. 46. Format $23 \frac{1}{2} \times 15 \frac{1}{2}$. Lei 25.

Barbu Lăzăreanu: Cu privire la: a) I. L. Caragiale. b) Bogdan Petriceicu-Hașdeu (III). „Cultura Românească“ București, à 16 Lei (40 pg.).

Dr. Victor C. Tufescu: „Odăile“. O fază recentă de populare a ținuturilor stepice de la răsărit de Carpați. Brașov 1937. Tip. Astra. Pp. 36.

Dr. Victor C. Tufescu: Dealul Mare Hârlău. Observări asupra evoluției, reliefului și așezărilor omenești. București, Tip. Socec. & Co. Pp. 174.
Fără indicarea prețului.

Ion Gherghel: Bibliografie critică despre Goethe la Români. Buc. 1936. Pp. 108, format 25×18 .

Prot. Gh. Maior, prof.: Smerenia, Sibiu 1938 Pp. 22, format $15 \frac{1}{2} \times 11 \frac{1}{2}$

Dan Simonescu: De la istorie la istorie-literară. București, 1937. Pp. 18, format $24 \times 16 \frac{1}{2}$.

Paul de Kruif: Vânători de microbi. Trad. în rom. de prof. Dr. med. Val. L. Bologa și Dr. Lia Dima, cu o prefață de Prof. Dr. med. Ionescu Mihăiești Editura Lepage, Cluj. Pp. 372, format $23 \frac{1}{2} \times 15 \frac{1}{2}$.

Asupra unora vom reveni în nr.-ele viitoare ale revistei.

Ne-au mai venit în ajutor de la apariția nr-ului trecut:

Ing. Bohățiel Leo, Cluj	cu Lei	40.—
Bologa Emil, proprietar, Brașov	" "	40.—
Dr. Colbazi E., medic primar de spital, Brașov	" "	240.—
Dima Nicolae, preot, Ploești	" "	100.—
Peteu Ioan, fabricant, Brașov	" "	140.—
Dr. med. Stinghe Valeriu, Bașov	" "	240.—
Tipografia „Astra”, Brașov	" "	10.000.—
Dr. Vasilie Lemenyi Nora, Cluj	" "	40.—
Zernoveanu N., dir. la Soc. de cărbuni „Petroșani” Buc.	" "	740.—

Recunoscătoare mulțumiri tuturor.

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul:

Până la 30 Iunie 1937

Maior Dr. Popovici Șt., București

Până la 31 Dec. 1937

Biblioteca Comunală, Timișoara
Bucurenciu Sandu, comerciant, Brăila
Maior Buracu C., confes. mil. Făgăraș
Col. Dr. Curta Eugen, Tg.-Mureș
Direct. lic. „Moise Nicoară”, Arad
" " „Avram Iancu”, Brad
Eugenia Dr. Roșu, Sf. Gheorghe
Voina G., fabricant, Brașov
Ing. Zeicu I., insp. g. silvic, Cluj

Până la 1 Martie 1938

Primăriile comunelor: Cristian, Sânpetru, Vulcan

Până la 30 Aprilie 1938

Moșoiu I., dir. lic. „A. Șaguna” Brașov
Dr. Sulica A., med. pr. de spital „
Ing. Vătășanu Ovidiu, București

Până la 30 Iunie 1938

Dr. Atirescu I. f. prefect, Hațeg
Leontina Dr. Bunea, Brașov

Până la 31 Aug. 1938

Bertianu V., dir. Fabr. Bragadiru, Buc.
Direct. gimn. „Petru Maior”, Reghin

Până la 31 Oct. 1938

Dr. Rusu D. preș. de trib., Tg.-Mureș
Dr. Stanciu V., f. primar, Sf.-Gheorghe

Până la 31 Dec. 1938

Căp. Aldea Radu, Sibiu
Ardelea R., f. șef cont. la Albina Brașov
Dr. Baiulescu E., preș. de trib., Brașov
Dr. Bânda C., cons. C. de Apel, Brașov
Bibl. paroh. ort. română, Prejmer
Boldor A. dir. gimn. i. p. Codlea
Bologa Emil, proprietar, Brașov
Virginia ing. Brânduș, Sibiu
Ciortea Maria, Cluj
Dr. Colbazi E. med. pr. spital, Brașov
Dr. Comșa O., cons. C. de Apel, Brașov
Ing. Crăciun B., insp. silv. i. r., Zărneșt
Dr. Crețu M., f. senator, Sf. Gheorghe
Cristea N., not. public, Sibiu
Curcă G. dir. Bcii Albina, Brașov
Dima Nic., preot, Ploești
Direct. Șc. primare No. 1, Brașov
" " de băieți, Satulung
" lic. „G. Lazăr”, Sibiu
" " com. de băieți, Sibiu
" Șc. de ucenici, Sibiu
" " Norm. „A. Șaguna” (b) Sibiu
" " Norm. „A. Șaguna” (f) Sibiu
Dr. Dobrin G., avocat, Lugoj
Fătuleț G. dir. școlar, Hărman
Grecu I. prim. secr. C. de Com. Satu-M.
Intrepr. Gen. Tech. Ing. T. Eremie, Buc.
Prot. Hociotă I., lt.-col. i. r. Brașov
Dr. med. Jinga N., Sf. Gheorghe
Micu Moise, preot, Poiana Mărului

Moşoiu I., patronul rest. „Luther“, Br.
Munteanu I., chimist, Câmpina
Murăroiu I., funcţ. de bancă f. p., Braşov
Muşlea I., dir. Bibl. Univ. Cluj
Nistor V., cons. arhiep., Sibiu
Dr. med. Olănescu N., Călimăneşti
Oţoiu A., adm. del. la Bca Naţ. Buc.
Petcu Ioan, fabricant, Braşov
Dr. Petra N., avocat, Sibiu
Popa G., insp. şef şcolar, Cluj
Pop C. f. dir. ex. Albina Sibiu
Ing. Pop Gheorghe, Braşov
Pop Hossu Longin Elena, Băseşti
Dr. Pop I., med. pr. de spital, Braşov
Dr. Popoviciu Şt., şef de serviciu, Pri-
măria Braşov

Puşcariu Ioan, învăţător, Braşov
Roşca Ioana, Braşov

Ing. Roşculeţ I. insp. silv. Braşov
Dr. Sâmpetrescu E., cons. de C. de
Apel, Braşov
Dr. Sbarcea T., f. med. pr. jud. Braşov
Dr. Stănilă N., cons. on. C. de Cas., Sibiu
Dr. med. Stinghe Valeriu, Braşov
Dr. Stoica T., not. public, Dumbrăveni
Ing. Stoicovici Vinc., Bucureşti
Dr. Sturza M., prof. univ. Cluj
Dr. Turtea S., avocat, Braşov
Dr. Vasilie-Lemenyi Nora, Cluj
Dr. Vecerdea N., cons. on. C. de Ca-
saţie, Sibiu
Zernoveanu N., dir. la Soc. Petr., Buc.

Până la 30 Apr. 1939.

Dr. med. Dogariu V., Braşov

Se mai confirmă primirea restanţei de la dd.: Dr. Boroş Şt., avocat,
Constanţa, Chiriţă I., prof. Grinăuţi, Isaia Enescu, preot, Hălhiu, Ing. I. Pe-
truţiu, insp. silvic, Piteşti şi costul Nr. 1 (pe Ian.—Febr., de la d-l C. N. Ma-
teescu, prof. R. Vâlcea.

Abonamentele sosite după 15 Febr. se vor publica în nr. viitor.

Erată. Rugăm îndreptarea următoarelor greşeli din nr. trecut :

În pg. 26 şirul 2 (în notă), nu : în, ci : *de comunele*
" " 27 " 3 ("), nu : numai, ci : *numi*
" " 50 " 3 de sus, nu : poli, ci : *ploi*
" " " " 8 va fi : *Apele-s tulburi — şi sufletu'n noi.*
" " 52 în titlu, nu : Frânturi din viaţă, ci : *de viaţă.*
" " 69 şirul 2 de jos, la urmă, nu (:), ci : (!)
" " 72 " 3 " " nu : profesores, ci *professores*
" " " 5 " " nu : a, ci *ale restaurantului*
" " 92 în nota ¹⁾ nu : plenision, ci : *plenison*
" " 93 şirul 10 de sus, nu : bursă, ci *bursa*
" " " " 20 " " nu : a *desvotări*, ci : *desvoltării*
" " " " 21 " " nu : carea duce, ci : *care aduce*

Rugăm reţineţi informaţiile din p. 2 privitoare la costul abonamentului.

Poşta Administraţiei. On. Banca Albina, Sibiu. Am luat la cuno-
ştinţă renunţarea pe viitor la revistă şi Vă mulţumim pentru abon. de L. 260
anual, cu care aţi binevoit a ne sprijini până acum.

CENZURAT.

Numărul acesta a apărut la 25 II. 1938.

GEORGE BARIȚIU
(1812—1893)